

(RE)INDUSTRIALITZAR EL PAÍS

Alícia Bosch

“Tota fàbrica que no aposti per les tecnologies vinculades a la nova indústria té els dies comptats”

Una conversa amb Roger Torrent

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

Calàbria, 166 entresol
08015 Barcelona
Telèfon 93 567 78 63
info@irla.cat

PATRONAT

PRESIDENT

Joan Manuel Tresserras

VICEPRESIDENTA

Alba Castellví

DIRECTOR EXECUTIU

Josep Vall

TRESORER

Jordi Roig

SECRETÀRIA

Filo Tió

DIRECTOR ACADÈMIC

Lluís Pérez

VOCALS

Marta Cid

Josep Huguet

Georgina Linares

Enric Marín

Montse Palau

EQUIP TÈCNIC

COORDINACIÓ

Guillem Dorca

ADMINISTRACIÓ

Joan Almacellas

Maria Julià

Lourdes Masdeu

Dolors Mauricio

COMUNICACIÓ

Carla Genís

PROJECTES

Pere Sàbat

IMATGE

Carme Pujol

CASA IRLA

Rosa Cuenca

eines⁴⁴

El contingut dels articles és responsabilitat dels seus autors i **eines** no s'hi identifica necessàriament.

Per reproduir un article cal demanar autorització per escrit a la redacció d'**eines**.

En enviar el seu treball a la redacció d'**eines**, l'autor cedeix a l'editor els drets de reproducció, publicació i comunicació, tant per a l'edició impresa en paper com per a una versió electrònica que la farà accessible per mitjà de la xarxa d'Internet.

Els interessats en matèria de drets de propietat intel·lectual es poden adreçar a: **eines@irla.cat**

DIPÒSIT LEGAL
B-31564-2007

ISSN PAPER
2013-1518

ISSN ELECTRÒNIC
2013-5505

appec

editors de revistes i digitals

EDICIÓ
Josep Vall
jvall@irla.cat

DISSENY GRÀFIC
Carme Pujol
cpujol@irla.cat

CORRECCIÓ
LINGÜÍSTICA
Sofia Lozano

PROJECTE GRÀFIC
Suki Design

IMPRESSIÓ
Gràfiques Cuscó

DIRECCIÓ
Lluís Pérez
lperez@irla.cat

COORDINACIÓ
Guillem Dorca
gdorca@irla.cat

REDACCIÓ
Pere Sàbat
psabat@irla.cat

COMUNICACIÓ
Carla Genís
cgenis@irla.cat

ADMINISTRACIÓ
Joan Almacellas
jalmacellas@irla.cat

Maria Julià
mjulia@irla.cat

Lourdes Masdeu
lmasdeu@irla.cat

Dolors Mauricio
dmauricio@irla.cat

sumari

(RE)INDUSTRIALITZAR EL PAÍS

4

PORTAL

Indústria, voluntat de sobirania

Chakir el Homrani

6

CONNEXIONS

**Hidrogen:
oportunitats industrials
per Catalunya**

Jordi Cartanyà Solé

Joan Ramon Morante

José Ramón Galán-Mascarós

18

**Més indústria
és més Estat del benestar**

Laura Pelay

26

**Una nova força de treball
per a una nova indústria:
el futur de la Formació Professional**

Oriol Homs

36

**El Pacte Nacional per a la Indústria:
política per a reindustrialitzar el país**

Natàlia Mas

46

NAVEGADOR

**Reindustrialització i política industrial
en un món en crisi**

Jordi Angusto

56

FÒRUM

Alícia Bosch

**“Tota fàbrica que no aposti
per les tecnologies vinculades
a la nova indústria té els dies comptats”**

Una conversa amb Roger Torrent

68

VARIABLES

**Què està passant amb les cures
a Catalunya?**

**Reptes i possibilitats d'acció política
en perspectiva feminista**

Núria Vergés Bosch

80

FULL DE CàLCUL

**El treball essencial
i la contradicció valor-precarietat**

Marina Muñoz

Raquel Lorenzo

92

ARXIU

**Gabriel Alomar:
la síntesi de l'alliberament social
i l'emancipació nacional**

Roc Solà

102

EXPLORADOR

**Sobirania mai cedida: el llarg camí
cap al reconeixement constitucional
dels indígenes d'Austràlia**

Núria Franco-Guillén

Sebastian de Laile

John R. Parkinson

112

FINESTRA

**"Competència i regulació
en temps esvalotats"**

Lina M. Khan

118

CLÀSSIC

Carta de la Forest

124

TRIBUT

Jane Austen

Ofèlia Carbonell

126

FILMOTECA

Un campament extraordinari

Jenn Díaz

128

PINZELL

La teoria del residu

Gerard Torres

130

GALERIA

La llum en la foscor

Núria Prieto

136

LLIBRERIA

portal

Indústria, voluntat de sobirania

Chakir el Homrani

Diputat del Parlament de Catalunya i exconseller de Treball, Afers Socials i Famílies

@ChakirelHomrani

Fa massa temps que les polítiques públiques van abandonar la política industrial. La idea que la millor política industrial és la que no existeix es va imposar en els anys més triomfals d'un neoliberalisme que pregonava que el millor que pot fer l'àmbit públic, és no destorbar la iniciativa privada.

Això ha afeblit el nostre teixit industrial, que és resilient i capaç però necessita suport. La necessitat d'una mirada estratègica al voltant de la indústria s'ha fet palesa en massa àmbits, des del petit marge que tenim en relació amb les polítiques energètiques i amb les infraestructures, fins a la innovació i la internacionalització, el sòl industrial, la Formació Professional o la dimensió empresarial. S'ha treballat, però, sense una mirada estratègica que interrelacionés les diverses polítiques vinculades a la indústria, sense sumar per multiplicar. En els últims anys estem superant aquesta lògica i l'exemple més important és el Pacte Nacional per a la Indústria, signat amb tots els actors rellevants del sector. La mobilització de 3.200 milions d'euros en quatre anys és una molt bona notícia. Però, la importància del pacte està en la presa

de consciència col·lectiva de la importància de les polítiques industrials.

El PNI deixa enrere les receptes neoliberals, cada cop més obsoletes quan economistes com Mariana Mazzucato (1968) o Joseph Stiglitz (1943) evidencien el rol del sector públic a l'hora de competir en innovació i coneixement; com Dani Rodrik (1957), que apunta a la necessitat de polítiques industrials per afavorir l'ocupació de qualitat; o fins i tot el Fons Monetari Internacional, que trenca una llança a favor de la concertació social quan exposa la relació entre l'augment de la desigualtat i la reducció de l'afiliació sindical.

Per posar un exemple: tenim unes empreses de matriu industrial amb clara vocació d'internacionalització. Sense aquesta vocació no haguesin sobreviscut a la crisi econòmica i financera de la primera dècada dels 2000. Però alhora la dimensió d'aquest teixit empresarial ha sigut un handicap de cara a aquesta internacionalització i al múscul financer necessari per abordar grans projectes, i tampoc han trobat una administració dissenyada per acompanyar el creixement empresarial.

L'experiència ens està mostrant que la capacitat industrial dels països en les primeres dècades del segle XXI no s'entén sense polítiques concretes alineades amb una estratègia clara. I això respon també al model de societat, de benestar i de sobirania a la que aspirem. No es tracta d'escollir sectors guanyadors i perdedors, sinó d'identificar els reptes de futur i mobilitzar els recursos per a fer-hi front.

Toca reindustrialitzar el país, i no és perquè sí. El sector industrial és un sector tractor que té la capacitat d'empènyer els altres sectors econòmics. Un sector referent en matèria de condicions laborals. Un sector que catalitza la capacitat emprenedora i d'innovació de la nostra societat. Un sector que serà clau en les transformacions energètiques de les properes dècades. Un sector que dona més sobirania i millors condicions de vida.

La indústria, que va explicar la Catalunya del segle XIX i la de bona part del segle XX, també ho farà amb la del segle XXI. Per garantir-ho ens cal generar un ecosistema de suport i un lideratge públic fort per a preparar-nos per als canvis que venen, que en seran molts. ■

connexions

Hidrogen: oportunitats industrials per Catalunya

vista prèvia >

La transició energètica a Catalunya compta amb molts reptes i molts deures pendents per poder encarar amb èxit la descarbonització i l'impuls de les energies netes. Una de les apostes estratègiques és convertir-se en un territori referent en hidrogen verd a nivell europeu. Aquesta oportunitat és clau pel teixit industrial del país.

Jordi Cartanyà Solé^a

@JCartanyaReus

Joan Ramon Morante^b

jrmorante@irec.cat

José Ramón Galán-Mascarós^c

jrgalan@iciq.es

^a Professor a la Universitat Rovira i Virgili. Coordinador de la Vall de l'Hidrogen de Catalunya - Plataforma Hidrogen Verd Catalunya Sud.

^b Director de l'Institut de Recerca en Energia de Catalunya. Cap del laboratori d'emmagatzematge d'energia i professor catedràtic de la Universitat de Barcelona.

^c Professor i investigador ICREA de l'Institut Català d'Investigació Química.

Què és l'hidrogen?

L'hidrogen és l'element químic més abundant a l'univers i un dels elements més abundants a la terra. En el seu estat pur és un gas (H_2) format per dos àtoms de l'element hidrogen (H). La idea d'utilitzar l'hidrogen com a combustible sostenible i verd forma part de la ciència-ficció des de fa ja dos segles. El mateix Jules Verne (1828-1905) va introduir la idea en el seu llibre *L'illa misteriosa* (1870), on el seu personatge, Cyrus Harding, explicava que ben a prop tindríem un futur en què l'aigua substituiria el carbó: «Sí, però aigua descomposta en els seus elements primitius —hidrogen i oxigen— per la força de l'electricitat i que constituïran una font inesgotable de calefacció i llum». I tot perquè Cyrus pensava que el carbó s'esgotaria més aviat que tard. Aquesta visió futurista de Verne es farà per fi realitat, encara que pot ser molt més tard del que era desitjable. Però la transició de la ciència-ficció a la ciència de veritat no és tasca senzilla, ni es pot fer només amb paper i tinta.

La bona notícia és que per fi estem ben a prop de fer possible aquesta

visió literària de fa 150 anys. L'únic pas que ens queda com a societat per abandonar el petroli és ser capaç d'emmagatzemar les energies renovables com a hidrogen que, com a vector energètic,¹ pot sostenir diferents consums, juntament amb altres formes complementàries d'emmagatzematge energètic.

Energies renovables: electrificació i descarbonització per afrontar el canvi climàtic

El consum massiu de combustibles fòssils està augmentant la concentració de gasos d'efecte hivernacle a la atmosfera, i contribuint al canvi climàtic. Això fa que quasi totes les institucions internacionals incloent-hi les governamentals promouin, i ho exigeixin en un futur ben proper, la substitució immediata d'aquests recursos fòssils per fonts

d'energia renovable, neta i respectuosa amb el medi ambient. Tant l'energia solar, com l'eòlica i la hidroelèctrica són ja part de la generació d'energia elèctrica, oferint costos molt competitius. Fins i tot són més barates que el gas i les gasolines, actualment amb preus rècord degut a la complexa situació geopolítica actual.

Aquesta ràpida integració de les renovables a la generació elèctrica ha estat relativament natural degut a que les tecnologies de transformació de les renovables en electricitat estan molt avançades. Així, un primer pas cap a la descarbonització s'aconseguirà amb l'electrificació de processos que encara utilitzen combustibles fòssils, començant per la descarbonització de la xarxa elèctrica com ha estat el tancament de les centrals de carbó i podrien estar el tancament de les nuclears o de les centrals de gas a mesura que hi hagi més centrals d'energies renovables fins a assolir els objectius marcats per la UE de més del 74% d'electricitat d'origen verd al 2030. Però les renovables són intermitents, i donen la seva màxima potència quan la naturalesa mana, i pot ben ser que no

1 Es denomina vector energètic a una substància o dispositiu capaç d'emmagatzemar energia, per alliberar-la després de forma controlada. Es diferencien de les fonts primàries d'energia perquè es tracta de productes manufacturats, que s'obtenen amb l'energia de les fonts primàries, però que no estan a l'abast. Alguns exemples són les bateries, els condensadors, l'hidrogen, l'aigua continguda en una presa..., que s'obtenen amb la energia química, elèctrica o hidràulica que són les fonts primàries.

L'emmagatzematge d'energies renovables com a energia verda és una solució que pot ser indispensable per afrontar el canvi climàtic

coincideixi amb quan es necessiten. Alhora, no és fàcil emmagatzemar l'energia elèctrica renovable obtinguda. Emmagatzemar els gigawatts hora —milions de quilowatts hora— que necessita la xarxa elèctrica és tècnicament impossible. Les bateries tenen limitacions a gran escala. A més, hi ha indústries que mai podran electrificar-se completament, com són el transport a llarga distància, o les indústries pesades que necessiten uns consums de potència que tampoc estan a l'abast de la xarxa ni de les bateries.

Per tot això, l'emmagatzematge d'energies renovables com a energia verda és una solució que pot ser indispensable per afrontar el canvi climàtic. És a dir, l'energia elèctrica de fonts renovables pot ser transformada en un combustible net, ja que la seva combustió donarà de nou els reactius de partida en un cicle tancat i sostenible —obtenir hidrogen a partir de l'aigua i en utilitzar-lo es torna a produir aigua. D'aquesta forma es solucionarien de cop aquests dos problemes. Per una banda, l'emmagatzematge com a combustible resol el problema de la intermitència de les energies renovables, ja que l'excés d'energia obtinguda

seria fàcilment emmagatzemat i disponible quan la demanda ho requereixi. D'aquesta manera, els combustibles renovables donarien equilibri a la xarxa elèctrica afavorint-ne la completa transició cap a les renovables. D'altra banda, les indústries pesades, que ja funcionen amb combustibles, tindrien accés a combustibles nets i sostenibles, facilitant també la transició energètica i minorant l'impacte socioeconòmic.

Així doncs, la producció d'hidrogen a partir de l'aigua utilitzant energia renovable —aigua + energia = hidrogen + oxigen— no portaria cap emissió associada. I l'energia emmagatzemada en aquest hidrogen es recuperaria recombinant l'hidrogen amb l'oxigen de l'aire generant aigua de nou i energia, en un cicle tancat i completament descarbonitzat.

El paper de l'hidrogen en la descarbonització industrial i en la nostra societat

La introducció de l'hidrogen verd té un altre avantatge immediat: la indústria utilitza ja ara mateix milions de tones a l'any d'hidrogen, per a la producció

de fertilitzants, plàstics, i labors de refí —veure la figura 1. Tot aquest hidrogen encara s'obté de cremar gas natural o carbó —s'anomena hidrogen gris—, sent una de les activitats industrials que més diòxid de carboni (CO₂) allibera a l'atmosfera. Per cada quilogram d'hidrogen obtingut, s'alliberen a l'atmosfera gairebé set quilograms de CO₂. Per exemple, un dels usos més importants d'hidrogen industrial és la producció d'amoníac, fonamental per a la fabricació de fertilitzants. Només aquesta indústria és responsable de més de l'1% de les emissions globals de CO₂.²

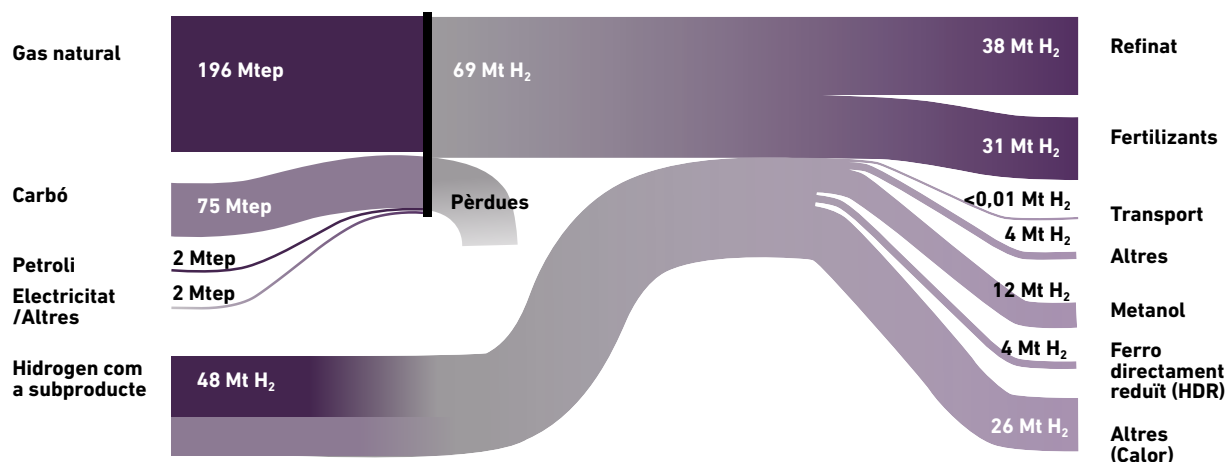
Així, a més de ser un vector energètic útil per emmagatzemar energies renovables, l'hidrogen verd tindrà un impacte molt important en la descarbonització de la indústria, a més de ser clau per la seva competitivitat. Les indústries consumidores d'hidrogen evitarien les emissions, com estan requerint les agendes internacionals. Tot són avantatges: aquestes indústries que ja consumeixen hidrogen, serien les prime-

² SMITH; HILL; TORRENTE-MURCIANO, «Current and future role of Haber-Bosch ammonia in a carbon-free energy landscape».

L'hidrogen és un gas de molt poca densitat, i el seu transport encara es considera problemàtic

Figura 1

Cadena de valor actual de l'hidrogen, abans del desenvolupament de l'electròlisi

Mtep = tona equivalent de petroli - Mt H₂ = milions de tones d'hidrogen

Font: Agència Internacional de l'Energia, 2020.

res consumidores d'hidrogen verd. De forma que el mercat per aquest hidrogen verd ja existeix, si el preu final és competitiu. Aquest fet donaria un marge als productors d'hidrogen verd per a obtenir retorn de les seues inversions ràpidament, mentre la societat és capaç d'adaptar-se a la transició des de combustibles fòssils

fins a hidrogen i altres combustibles. En aquesta transició, diverses solucions estaran damunt la taula, i no totes les indústries i tecnologies podran utilitzar directament hidrogen com vector energètic. L'hidrogen és un gas de molt poca densitat, i el seu transport encara es considera problemàtic. Així que és

probable que per afavorir el transport des de les regions productores calguin alternatives al transport de l'hidrogen com ara la creació d'una xarxa de distribució internacional de gasoductes per hidrogen, els hidroductes.³ Però l'hidrogen verd també

³ VAN ROSSUM, (et al.), «European hydrogen

La Península Ibèrica tindrà una producció de 130 tones per hora, la qual és aproximadament un 10% superior als plans previstos per la UE per la producció d'hidrogen al 2030

pot ser una pedra angular d'aquestes alternatives, actuant com a matèria primera per obtenir combustibles líquids mitjançant la reacció amb nitrogen —atmosfera—, o amb diòxid de carboni —contaminant. Aquests combustibles líquids, fàcils de transportar i amb una millor densitat d'energia serien verds i neutres mediambientalment, sense empremta de carbó, si s'obtenen a partir d'energies renovables i hidrogen verd.

D'aquesta manera, l'hidrogen verd es considera una aposta segura i imprescindible per a la transició energètica dins de l'agenda del European Green Deal, per aplegar als objectius de descarbonització pel 2030 i 2050. Multitud de països com l'Estat espanyol⁴ i la mateixa UE amb la seva estratègia d'hidrogen estan realitzant apostes decidides al respecte.⁵ La UE, en el context derivat de la invasió russa d'Ucraïna, ha multiplicat per tres les seves expectatives de generació d'hidrogen

arribant als deu milions de tones per i més deu milions més d'importació per al 2030.⁶

Oportunitats industrials per Catalunya en el desplegament de l'hidrogen verd

En el marc del Plan Nacional Integrado de Energía y Clima 2021-2030 (PNIEC) el govern espanyol preveu desplegar 60 GW de capacitat en energies renovables —1 GW és l'equivalent a la potència d'un dels reactor nuclears operatius a Catalunya, per tenir una referència comparativa—,⁷ així com les adequades ampliacions de les capacitats de la xarxa elèctrica per assumir aquestes fonts renovables amb uns costos estimats per sobre de 90.000 M€. De fet, les sol·licituds presentades d'implantació d'energies renovables sobrepassen amb escreix les perspectives fixades amb 60 GW per assolir els objectius d'electrificació renovable marcats per la UE.

Aquest escriu en les instal·lacions d'energies renovables s'estan orientant a permetre la producció d'hidrogen verd. Sense ser oficial, s'està parlant que l'Estat espanyol pot disposar al 2030 d'una capacitat d'electrolitzadors d'hidrogen de 4 GW —una inversió aproximada d'uns 6.000M€ considerant 1.500€/kW— per produir hidrogen verd a partir d'aquestes renovables que, tenint en compte el factor de planta —hores de producció de renovables respecte a les 8.760 hores d'un any—, precisarien poder disposar d'uns 19,5 GW de fotovoltaica —inversió d'uns 13.000-16.000 M€— o d'uns 11,5 GW d'eòlica terrestre —inversió d'uns 14.000-17.000 M€— o d'uns 8,5 GW d'eòlica marina —inversions d'uns 20.000-25.000 M€. A part, tal com ja s'exposa en el PNIEC, cal considerar també les inversions necessàries per emmagatzemar i transportar l'energia renovable produïda ja sigui en forma elèctrica o en forma ja d'hidrogen verd.

Tot plegat implica que hi haurà una capacitat per produir 80 tones d'hidrogen verd a l'hora si es compleixen les previsions. A aquestes quantitats cal afegir que Portugal preveu tenir

backbone: EU hydrogen infrastructure vision covering 28 countries».

4 GOBIERNO DE ESPAÑA, «Hoja de Ruta del Hidrógeno: Una apuesta por el hidrógeno renovable».

5 EUROPEAN COMMISSION, «A hydrogen strategy for a climate-neutral Europe».

6 EUROPEAN COMMISSION, «REPowerEU Plan»; INTERNATIONAL RENEWABLE ENERGY AGENCY, *Renewable Power Generation Costs in 2019*.

7 GOBIERNO DE ESPAÑA, «Plan Integrado de Energía y Clima (PNIEC) 2021-2030».

també una capacitat d'uns 2,5 GW. Així, la Península Ibèrica tindrà una producció de 130 tones per hora, la qual és aproximadament un 10% superior als plans previstos per la UE per la producció d'hidrogen al 2030. I això, què significa? En primer lloc, permet cobrir les necessitats industrials —siderúrgica, producció de fertilitzants, refineries, indústria química... Com a referència la indústria petroquímica de Tarragona preveu una fase inicial de 150 MW —3 tones/hora d'hidrogen verd— per començar a cobrir les futures necessitats de la seva demanda estimada probablement en el rang de 7-9 tones/hora actualment. En segon lloc, caldria satisfer la previsible demanda del sector del transport pesat en funció d'un incipient parc de vehicles basat en piles de combustibles —que generen energia en el vehicle a partir de l'hidrogen i l'oxigen capturat de l'aire exterior. Com a referència, cal dir que aquest parc de vehicles encara no existeix més que de manera testimonial, com és el cas dels busos de TMB a Barcelona i que per assegurar que el seu creixement es concreti hi ha moltes variables econòmiques obertes: preus i disponibilitats dels vehicles per hidrogen, incentius,

preu de venda de l'hidrogen, desplegament de les infraestructures pel subministrament de l'hidrogen... A més cal considerar que a Europa, el parc de vehicles d'hidrogen creix lentament. En tercer lloc, caldria estimar altres possibles usos, com pel calor industrial, però cal tenir present que la introducció i millores en l'ús de les bombes està indicant els processos d'electrificació com a solució amb molt més altes eficiències energètiques en els sistemes de calor i refrigeració i sense problemes de possibles emissions d'Òxid de Nitrogen (NOx), uns altres compostos que contribueixen a l'efecte hivernacle. La utilització de piles de combustibles d'alta temperatura —de l'anglès Solid Oxid Fuel Cell (SOFC)—, per produir simultàniament electricitat i calor amb alta eficiència estan encara en un estat precomercial. Així doncs veient aquestes dades, en quart lloc, cal preveure una exportació d'hidrogen cap a Europa si bé els detalls tècnics de com es farà no estan encara clars. En aquest sentit, alguns estats europeus com Països Baixos i Alemanya tenen ja pre-acords d'importació d'hidrogen verd amb estats del con sud d'Amèrica Llatina o del món àrab.

Davant d'aquest panorama, cal a dir que Catalunya no disposa d'energies renovables suficients per produir l'hidrogen verd que necessita. Catalunya s'ha quedat al marge dels processos descrits anteriorment i inclús imaginant-se els nous projectes d'implantació de renovables caldria preguntar-se si la prioritat del país no seria utilitzar aquesta energia renovable per reemplaçar l'actual producció d'energia elèctrica d'origen fòssil o nuclear abans que produir hidrogen de forma directa. Conseqüentment, la manca d'energies renovables d'ús directe per produir «hidrogen verd de quilòmetro zero», farà que Catalunya hagi d'importar d'altres llocs les energies renovables per a la producció d'hidrogen verd, ja sigui com energia elèctrica o bé directament com hidrogen verd, per satisfer les seves necessitats, amb les conseqüents repercussions sobre els costos del quilo d'hidrogen. Aragó està ben posicionada per exportar l'hidrogen verd a Catalunya a través d'hidroductes. Tot plegat una pèrdua clara de sobirania energètica associada a la baixíssima implantació d'energies renovables al nostre país. Malgrat aquesta situació sobre

Catalunya té nombroses opcions per intervenir i participar en la cadena de valor que les tecnologies de l'hidrogen ofereixen, amb perspectives a escala mundial

les fonts d'energies renovables i la sobirania sobre els seus costos, Catalunya té nombroses opcions per intervenir i participar en la cadena de valor que les tecnologies de l'hidrogen ofereixen, amb perspectives a escala mundial, de forma immediata. Això hauria de permetre desenvolupar empreses disruptives amb tecnologia pròpia, generar ocupació de qualitat i posicionar el nostre potencial industrial que en definitiva ha de ser el receptor i beneficiari de les fortes inversions més amunt esmentades:

- Fabricació d'electrolitzadors —els equipaments que produeixen hidrogen verd— incloent els materials, catalitzadors, components i subsistemes així com les noves tecnologies d'electrolitzadors més enllà de les que actualment estan més desenvolupades —alcalines i PEM.
- Fabricació de piles de combustible —els equips que permeten generar energia a partir d'hidrogen per la mobilitat per exemple— incloent tots els seus elements, amb especial interès en la utilització en mobilitat sostenible i la seva aplicació com a sistemes estacionaris.

- Sistemes per l'adequació de l'aigua —la matèria primera per l'hidrogen verd— per a la producció d'hidrogen.
- Purificació i control de la qualitat de l'hidrogen segons aplicacions.
- Sistemes per la compressió i liquidació de l'hidrogen.
- Dipòsits per l'emmagatzematge de l'hidrogen líquid i a pressió.
- Reactors pels processos electroquímics i termoquímics.
- Enginyeria per la digitalització i control de plantes.
- Sistemes de seguretat.

La posada en marxa d'aquests aspectes permetrà també seguir l'evolució del mercat per afrontar les oportunitats de negoci cobrint altres aspectes a l'entorn del desenvolupament de les tecnologies de l'hidrogen com ara l'àmbit relacionat amb hidrogeneres —producció hidrogen—, hidrolineres —dispensadors d'hidrogen— i sistemes per estacions híbrides —elèctric, hidrogen. Amb els sistemes d'emmagatzematge

d'hidrogen incloent sistemes basats amb amoníac o altres vectors d'hidrogen. Aquest fet implica plantes de transformació de l'hidrogen en altres molècules més fàcils de transportar. També comporta l'impuls de comunitats energètiques amb emmagatzematge amb hidrogen; nous hidrodutxes incloent canonades i plantes de bombeig; i un desplegament de sistemes per a la descarbonització a partir de la captura de CO₂ i l'ús de l'hidrogen.

Cal destacar l'enorme grandària d'aquest mercat a escala mundial que va molt més enllà dels 60 GW previstos a Europa pel 2030 i al mateix temps la intensitat d'aquesta transformació que en quasi 30 anys pretén assolir el que les energies fòssils han implementat en quasi 150 anys.

Desplegament de l'hidrogen verd a Catalunya

Indústria

El desplegament industrial de l'hidrogen verd a Catalunya està orientat, de forma prioritària, a substituir progressivament l'ús

El sector de l'automoció a Catalunya és molt rellevant i es troba, com a tot el món, en una etapa de transformació profunda

massiu d'hidrogen gris a la indústria química-petroquímica per hidrogen verd o baix en carboni. Aquest és un element rellevant per la descarbonització i la competitivitat del sector que, a Catalunya, està principalment representat en el Complex petroquímic de Tarragona, el més gran del sud d'Europa, que produeix i utilitza actualment unes set tones/hora d'hidrogen gris com a matèria primera.

Aquest hub petroquímic necessitaria, progressivament durant els propers quinze anys, unes 45 tones/hora d'hidrogen verd o baix en carboni —segons dades de l'Associació Empresarial Química de Tarragona— per a la seva descarbonització —que inclouria també la substitució d'hidrogen per produir alt calor industrial, ara generat amb gas natural— i per química verda. Aquestes quantitats serien superiors si es tingués en compte la creixent demanda de metanol-verd i amoníac-verd produïts a partir d'hidrogen per ser utilitzats com a precursors d'altres compostos químics —química verda— o com a combustibles —per l'exemple l'ús de metanol-verd per transport marítim.

Actualment hi ha tres grans projectes de producció —principalment a partir de l'electròlisi de l'aigua— i ús d'hidrogen verd en el Complex petroquímic de Tarragona amb una quantitat al voltant d'unes vuit tones/hora. Aquestes, i altres iniciatives que s'estan gestant, convertiria aquest hub en un dels pols principals de producció i ús d'hidrogen del sud d'Europa generant noves oportunitats i atracció de noves inversions estrangeres —algunes de rellevants ja en gestació— per la química de l'hidrogen i derivats. Aquests projectes, però, tenen el handicap anteriorment comentat que per ser competitius, hauran d'importar molt probablement l'energia renovable de fora de Catalunya.

A més de la petroquímica, la indústria siderúrgica catalana, representada primàriament per CELSA, està projectant l'ús de l'hidrogen com a matèria primera, com a material reductor, per produir acer verd, on Suècia és pionera amb la primera planta d'Europa d'aquestes característiques.

Cal destacar també el paper rellevant que té la formació de capital

humà per poder desenvolupar les indústries de l'hidrogen. En aquest sentit remarcar el Màster interuniversitari en tecnologies de l'hidrogen en el que participen la URV i la UPC, i iniciatives a nivell de formació professional i professionalitzadora per a tècnics especialistes que ja s'estan desenvolupant.

Mobilitat

El sector de l'automoció a Catalunya és molt rellevant i es troba, com a tot el món, en una etapa de transformació profunda. Algunes empreses catalanes del sector estan explorant el disseny i fabricació de vehicles d'hidrogen, com QEV, o bé la transformació de vehicles de combustible fòssil a hidrogen —retrofitting— com és el cas d'EVARM —vehicles ja en operació. Els nínxols de mercat escollits per aquestes empreses seran determinants per la competitivitat i l'abast de les iniciatives. També cal destacar el paper d'IDIADA, centre d'assaig i homologació de vehicles, en l'àmbit de l'hidrogen amb noves instal·lacions a El Vendrell dedicades a aquesta tipologia de vehicles.

Així mateix, és rellevant remarcar el necessari establiment planificat, en

Els grans corredors europeus de mobilitat que travessen Catalunya, AP7 i AP2, han de ser llocs prioritaris d'implantació per permetre la mobilitat pesada internacional de vehicles d'hidrogen

una fase inicial de desplegament, de la mobilitat basada en hidrogen que ha de comptar d'una xarxa d'estacions de dispensació d'hidrogen —hidrolineres— que, integrades o no a instal·lacions de producció d'hidrogen —hidrogeneres—, han de configurar una xarxa pública —i privada en casos concrets— per a l'abastiment de les futures flotes de vehicles d'hidrogen. Actualment, Catalunya disposa de la planta de producció i dispensació d'hidrogen d'Iberdrola promoguda per TMB per tal de, inicialment, abastir a la flota de busos d'hidrogen de l'AMB. A l'àrea de Tarragona es preveuen dues instal·lacions més d'aquest tipus pel 2023 promogudes per l'Ajuntament de Tarragona i Carbuos Metálicos i altres projectes estan en planificació. Serà rellevant adoptar les mesures tractores necessàries per incentivar la demanda d'hidrogen per mobilitat, en nínxols específics com la mobilitat pesada, per tal que hi hagi al país una xarxa d'hidrogeneres i hidrolineres desplegada viable. Els grans corredors europeus de mobilitat que travessen Catalunya, AP7 i AP2, han de ser llocs prioritaris d'implantació per permetre la mobilitat pesada internacional de vehicles d'hidrogen

que es preveu que es desplegarà progressivament aquesta dècada. Per altra banda, cal també emfatitzar el futur paper dels ports —Barcelona i Tarragona— i dels aeroports com a hubs d'hidrogen —o espais de prova com el cas de l'aeroport d'Alguaire. Algunes iniciatives inicials ja s'estan planificant en el cas dels ports i també en els aeroports encara que hi ha força camí per recórrer si ho comparem per exemple amb els hubs d'hidrogen de ports com el de Rotterdam. En aquest camí, caldrà visualitzar el posicionament dels ports catalans en el comerç internacional —importació-exportació— d'hidrogen, a través dels seus derivats: metanol i amoníac verds principalment.

Béns d'equip

Diferents indústries catalanes vinculades als béns d'equip s'estan posicionant al voltant de l'hidrogen adaptant els seus productes o bé desenvolupant-ne de nous: vàlvules, sistemes de seguretat, dipòsits, recipients i vehicles per emmagatzematge i transport, sistemes de pressurització, de líquüefacció, reactors... Algunes empreses catalanes estan desenvolupant també noves tecnologies associades a aspectes claus

de la cadena de valor de l'hidrogen que les podrien posicionar internacionalment en els propers anys. Un exemple significatiu és l'empresa Jolt, que ha desenvolupat i començarà properament la fabricació industrial, d'elèctrodes d'alta eficiència, durabilitat i sense utilitzar metalls escassos. El elèctrodes són la part clau dels electrolitzadors que transformen l'aigua en hidrogen i oxigen o de les piles de combustible que transformen hidrogen i oxigen en energia per la mobilitat per exemple.

Vall de l'Hidrogen de Catalunya⁸

Sota la denominació de «Valls de l'hidrogen», Europa identifica i promou les regions capdavanteres que estan desenvolupant un ecosistema de producció, logística/transport i usos diversos de l'hidrogen així com tecnologia i formació associada. A Catalunya, més de 200 organitzacions, entre elles 145 empreses de diversos sectors, s'apleguen en la Vall de l'Hidrogen de Catalunya com a plataforma d'acció comuna per

⁸ Vegeu més sobre la VALL DE L'HIDROGEN DE CATALUNYA a: www.h2valley.cat.

El 35% de les organitzacions adherides a la Vall de l'Hidrogen de Catalunya, —més de 200— participen en la promoció d'iniciatives

desenvolupar l'era de l'hidrogen al nostre país.

Actualment, el 35% de les organitzacions adherides a la Vall de l'Hidrogen de Catalunya participen en la promoció de projectes de generació i ús industrial i mobilitat, I+D+I i fabricació d'equips i iniciatives de formació i socialització. Aquesta cartera d'iniciatives, que es troben en diferent grau de maduresa, representa, en el cas que es portin a terme, en conjunt una inversió de 3.000 M€ durant els propers sis anys, amb una reducció de 774.000 tones de CO₂ alliberades amb la creació estimada d'uns 10.000 llocs de treball directes i indirectes. Les iniciatives principals de producció i ús industrial i mobilitat de l'hidrogen verd estan concentrades en l'àrea de Tarragona, en el context del pol petroquímic, liderades per empreses de referència com Enagas i Repsol —l'empresa que consumeix el 90% de l'hidrogen de l'Estat— i al voltant de l'àrea metropolitana de Barcelona. Un nombre significatiu de PIMES i agents públics també estan implicats en diferents projectes de menor escala, com el que ja és una realitat a prop de Lleida, a Fonolleres concretament,

per l'empresa Indox: la nova planta disposa d'una innovadora tecnologia d'última generació capaç de generar hidrogen verd que es reutilitzarà per als processos tèrmics de fabricació de l'empresa. En concret, s'utilitzarà per a la cabina de pintura i processos de calefacció.

La Vall de l'Hidrogen de Catalunya està promoguda per: la Generalitat de Catalunya, la Universitat Rovira i Virgili, la Universitat Politècnica de Catalunya, la Diputació de Tarragona, l'Àrea Metropolitana de Barcelona, el Port de Tarragona, el Port de Barcelona, l'Associació d'Empreses Químiques de Tarragona, Enagas, Repsol i CELSA. La URV i la UPC conjuntament amb l'Institut de Recerca en Energia de Catalunya, l'Institut d'Investigació Química de Catalunya i el Centre Tecnològic de Catalunya, configuren l'aliança de coneixement del grup promotor.

Estem, a Catalunya i al món, en els inicis del desplegament de l'anomenada era de l'hidrogen. Es preveuen tres dècades per tal que l'hidrogen assoleixi la seva maduresa i es vagi implantant el seu ús en els àmbits on sigui més competitiu econòmicament

i tecnològicament més madur, com diferents estudis de prospectiva assenyalen.⁹

Catalunya, i la indústria catalana tenen un gran potencial en aquesta era de l'hidrogen, com va remarcar el passat 6 de maig de 2022 Ursula Von der Leyen (1958), presidenta de la Comissió Europea, davant el Cercle d'Economia: *«Catalunya és l'escenari perfecte per desenvolupar una vall europea de l'hidrogen... s'està creant tot un ecosistema d'hidrogen... algunes realitats són les flotes d'autobusos d'hidrogen a Barcelona, i després a Tarragona, o desenvolupar talent a través d'un màster en tecnologies de l'hidrogen»*.¹⁰ ■

9 LOVEGROVE, «Hydrogen forecast to 2050».

10 EUROPEAN COMMISSION, «Discurso de la Presidenta von der Leyen en la entrega del II Premio Cercle d'Economia a la Construcción Europea». Transcripció de les declaracions: *«Catalonia is the perfect setting to develop a European Hydrogen Valley... you are now creating a whole hydrogen ecosystem... some realities are the hydrogen buses fleets in Barcelona, and next in Tarragona, or developing talent through a master in hydrogen technologies»*.

■ Bibliografia

EUROPEAN COMMISSION. «**A hydrogen strategy for a climate-neutral Europe**» [en línea]. A Juliol de 2020. Disponible a: <www.ec.europa.eu>.

EUROPEAN COMMISSION. «**REPowerEU Plan**» [en línea]. A Abril de 2022. Disponible a: <www.ec.europa.eu>.

EUROPEAN COMMISSION, «Discurso de la Presidenta von der Leyen en la entrega del II Premio Cercle d'Economia a la Construcción Europea» [en línea]. A 6 de maig de 2022. Disponible a: <www.spain.representation.ec.europa.eu>.

GOBIERNO DE ESPAÑA. «**Plan Integrado de Energía y Clima (PNIEC) 2021-2030**» [en línea]. 2020. Disponible a: <www.miteco.gob.es>.

GOBIERNO DE ESPAÑA. «**Hoja de Ruta del Hidrógeno: Una apuesta por el hidrógeno renovable**» [en línea]. Octubre de 2020. Disponible a: <www.energia.gob.es>.

INTERNATIONAL RENEWABLE ENERGY AGENCY. *Renewable Power Generation Costs in 2019*. Abu Dhabi: IRENA, 2020.

LOVEGROVE, Peter. «**Hydrogen forecast to 2050**» [en línea]. De 14 de juny del 2022. Disponible a: <www.dnv.com>.

SMITH, Collin; HILL, Alfred. K.; TORRENTE-MURCIANO, Laura. «**Current and future role of Haber-Bosch ammonia in a carbon-free energy landscape**». A *Energy & Environmental Science*, núm. 13, pàg. 331-344, 2022.

VALL DE L'HIDROGEN DE CATALUNYA. Disponible a: <www.h2valley.cat>.

VAN ROSSUM, Rik (et al.). «**European Hydrogen backbone: A European hydrogen infrastructure vision covering 28 countries**». Abril de 2022.

ESTUDIS POLÍTICS I SOCIOECONÒMICS

www.irla.cat/publicacions

connexions

Més indústria és més Estat del benestar

vista prèvia >

La quarta revolució industrial és un fet. Al llarg de la història els canvis de model productiu han anat imposant-se de forma més o menys abrupta. Ara hi ha l'oportunitat de poder preparar i planificar com ha de ser la nova era tecnològica, digital i de robotització sense que hagi d'impactar negativament a les classes populars. La indústria novament s'erigeix com a pilar fonamental de les societats modernes.

Laura Pelay

Polítologa i advocada, professora associada de la UB i de la UOC

@laurapelay

El rol dels sindicats a la indústria

Als sindicats molts cops se'ls ha vinculat únicament i exclusiva a la reivindicació de llocs de treball i d'incrementos salarials. Aquesta és una visió àmpliament reduccionista i clarament interessada en voler subjugar aquestes peces clau per a la democràcia a un petit espai sempre exigent i sempre a la contra. Malgrat aquests intents, el sindicalisme català sempre s'ha caracteritzat per voler formar part de les solucions als problemes. Fa 20 anys que des d'aquest àmbit es treballa i exigeix un canvi de model productiu pel país. Són conscients que sense llocs de treball, sense una economia vital, és impossible exigir i reivindicar drets laborals i socials. Quan fa més de dues dècades ja exigien un canvi de model productiu era perquè veien en l'anticipació del futur que els venia al damunt, la millor eina per garantir unes perspectives sòlides per a més endavant. Ja en aquells moments situaven en l'energia, la formació, les infraestructures i l'R+D+I els problemes nuclears del nostre model competitiu. I avui, al 2022, aquelles projeccions es fan més palpables i més reals que mai. Malauradament,

hem perdut molts anys per fer els canvis que necessitem, i una pandèmia i una guerra ens han posat davant del mirall, sense els deures fets; així, el futur que s'augurava ja és malauradament una realitat.¹

L'anhelat canvi de model productiu

Amb la crisi provocada per la invasió russa a Ucraïna, s'ha fet més palesa que mai l'elevada dependència energètica que tenim com a país. La geopolítica mundial ha girat com un mitjà en mesos, canviant i teixint aliances internacionals. Però no només la guerra ha fet palesa l'emergència energètica. Ens trobem davant d'un model caduc on el medi ambient ens interpel·la quotidianament perquè fem canvis urgents. La transició energètica ha de ser justa per als treballadors i treballadores. És necessària, cert, però ha de ser anticipada, planificada i ordenada perquè no tingui un impacte en l'ocupació. Experiències com les de la Plataforma de l'Hidrogen Verd Catalunya Sud —que ha unit a sindicats, universitats i administració— o

com el Decret de Xarxes Tancades d'Energia —una llarga aspiració de la indústria catalana— que preservarà més de 1.600 llocs de treball i que suposarà una inversió de més de 1.000 milions d'euros —fruit de la Directiva Europea 2009/72, de normes comunes pel mercat interior de l'electricitat— són dues experiències a tenir en compte i el camí a seguir.

La formació és un dels altres baluards per la indústria del futur. La digitalització de la indústria i la robotització de la mateixa, són dues realitats que es viuen dia a dia. Tot i generar uns 150.000 llocs de treball a Catalunya i tenir un pes del 10% en l'economia del país, el sector de l'automoció calcula que perdrà un 35% de l'ocupació amb el canvi de model i el pas de la combustió a l'electrificació. Les professions actualment amb més demanda com la mecànica o les vinculades als sistemes elèctrics en aquests sectors, donaran pas a professions lligades a la connectivitat o algunes que ni tan sols existeixen en aquests moments. La multinacional Volkswagen, ja té departaments especialitzats en Hardware i Software

¹ MOYA, *Anuari Sociolaboral de Catalunya 2009*.

La relocalització de tota la cadena productiva és una urgència, i el mercat desregulat on es pot especular amb matèries primeres ha esdevingut un clar fre al desenvolupament de la indústria catalana i europea

i una poderosa aliança amb Telefónica o Iberdrola a l'Estat. És aquí, on la requalificació i la formació al llarg de tota la vida prendran una importància vital. El sector dels tallers de reparació de l'automòbil quedaran obsolets tal com els coneixem ara i patiran una reconversió molt gran —estimacions preveuen el tancament del 40% dels tallers i la pèrdua de 46.000 llocs de treball.² Les competències que demanarà el nostre mercat de treball seran cada cop més fluctuants i canviaran més ràpid. Segons un estudi publicat per el Consorci Formació Professional Automoció (CFPA), les empreses necessitaran treballadors i treballadores amb aquest seguit de competències transversals:

- Presa de decisions
- Treball en equip multidisciplinar
- Fonaments en TIC
- Comprensió tecnològica
- Resolució de problemes
- Capacitat analítica
- Autoaprenentatge continu
- Creativitat i innovació

2 CONSORCI DE FORMACIÓ PROFESSIONAL PER LA AUTOMOCIÓ DE CATALUNYA, «Estudi Competències i necessitats formatives a la indústria 4.0».

I a més, també necessitaran expertesa en competències específiques com la robòtica, el *Big Data*... Aquestes dues variables definiran el treballador o treballadora del futur. Per això és urgent tenir una formació professional flexible i àgil, més a prop de l'empresa i també —per què no— de la universitat i que tingui una visió holística que combini les competències transversals amb les específiques. Prestigiar la Formació Professional (FP), dotar-la econòmicament i sobretot flexibilitzar-la amb una governança compartida són els reptes que tenim per endavant.³

El tercer punt imprescindible per al canvi de model productiu són les infraestructures. Des de fa una pila d'anys s'ha reclamat des del corredor mediterrani, les autopistes marítimes... reivindicacions que continuen en peu. I a les que s'hi han sumat amb els anys noves aspiracions que han irromput amb força per fer front a necessitats fruit de l'electrificació de la mobilitat. Necessitem una xarxa de carregadors de bateria i hidro-

3 MERINO; YEPES; PÉREZ, «Observatorio de Competencias Digitales y ocupabilidad. Grupo de discusión sector Automoción».

gen verd. No podem vendre i fer la reconversió del sector de l'automòbil sense tenir assegurada la càrrega elèctrica. Per això es necessita una legislació integral i convincent que es basi en les Directives Europees pendents de transposar. Aquesta inversió, tindrà un efecte multiplicador en el sector de la construcció al promoure carregadors als habitatges privats. També cal ser conscients de les noves bretxes que estem obrint a la societat. Entre les persones que poden canviar un cotxe de combustió per un elèctric amb facilitat i les que no poden. Els governs han d'adaptar les velocitats de les exigències perquè sinó hi ha molta població que en queda exclosa.

I finalment, l'R+D+I. Som un país amb poca implicació pública per part de l'administració en R+D+I. Bona part del PIB el configura en primer terme la inversió de les empreses i només el 0,25% del total prové de fons públics. I també tenim un problema greu amb la innovació. La manca de transferència de l'R+D cap a l'empresa és greu. Per aquest motiu cal implicar més el binomi empresa i universitat afavorint sobretot les PIME que tenen poca capacitat de captar els canvis necessaris.

Noves necessitats per a nous temps

Com hem pogut veure el debat sobre el model productiu és de plena actualitat. Però ens faríem un flac favor si no creiéssim que tenim noves necessitats. Romanen les antigues però n'ha sorgit de noves.

Fa 20 anys a Gènova, Praga, Barcelona els sindicats, moviments socials... cridaven que una altra globalització era possible i alertaven de les debilitats d'un model que feia fallida al mal anomenat Nord i construïa un món «*low cost*» al Sud. El fracàs de les polítiques ultraliberals és una realitat que s'ha fet palesa amb la pandèmia i la guerra. S'ha comprovat amb les factories europees aturades per manca de semiconductors i de matèries primeres com el neó —que prové fonamentalment d'Ucraïna— o el vidre. També ha entrat en fallida bona part de la logística fent encarrir i endarrerir els processos de producció. La relocalització de tota la cadena productiva és una urgència i el mercat desregulat on es pot especular amb les matèries primeres ha esdevingut un clar fre al desenvolupament de la indústria catalana i europea. Així ho va posar

de relleu la Confederació Europea de Sindicats el juny del 2022 en el document «Positioning the ETUC for an EU open strategic autonomy with a strong social agenda» en la qual es demanava a la UE la relocalització de les activitats estratègiques que afavoreixin la reindustrialització, el control i diversificació de les cadenes de subministrament, l'aposta per una economia circular, l'increment de l'eficiència i la independència energètica entre d'altres.⁴

En aquest sentit, cal posar fre a les «multinationals llagosta» com les denomina el periodista Bernard Cas-sen (1937) a *Le Monde Diplomatique*. Empreses que aterren a un territori, exploten els seus treballadors i treballadores, saquegen ajudes públiques i marxen cap a nous horitzons. Malauradament a Catalunya, n'hem tingut casos nefastos fa poc. La Nissan, la Mahle... són paradigmes d'una cultura de l'ajuda amb diners públics que marxen quan han esgotat els recursos de tots deixant a milers de

treballadors i treballadores a la intempèrie. Al Títol VII del Capítol 1 del Tractat de Funcionament de la UE, es prohibeixen les ajudes a empreses per tal de poder garantir la competència en el mercat interior. Aquesta premissa té algunes limitacions com la justificació que es dediquin a serveis d'interès general. Qualsevol ajuda pública ha d'estar controlada per l'administració que l'atorga, garantint que es genera ocupació estable i de qualitat al territori a llarg termini. I garantint el retorn de les ajudes en cas de no respectar els acords.

També cal posar fre a les polítiques de desindustrialització amb control a posteriori. Al nostre país s'articulen taules de reindustrialització com mesures pal·liatives que el que fan és generar unes expectatives grans entre els treballadors i treballadores i no fan sinó agonitzar la sortida de moltes persones. A França, una llei pionera estableix que quan una empresa deixa el territori ha de portar-ne una que la succeeixi. Amb aquest canvi legislatiu que anticipa crisis, ens estalviariem molts patiments com els que estan tenint actualment els treballadors de Nissan o en el seu moment de Bosch-Castellet.

⁴ ETUC, «Positioning the ETUC for an EU open strategic autonomy with a strong social agenda»; REPÚBLICA FRANCESA, *Loi LOI n° 2014-384 du 29 mars 2014 visant à reconquérir l'économie réelle*, també coneguda com a *Loi Florange*.

El sector de l'automoció haurà de fer una triple reconversió: l'electrificació; la conducció autònoma i la connectivitat; i la dels canvis culturals

Un altre mecanisme per generar ocupació de qualitat el trobem en la contractació pública. És cert que hem fet avenços substantius però cal limitar la cadena de subcontractacions i assegurar-nos que no existeixen baixes temeràries i que el conveni col·lectiu de referència es compleix.

També ens calen canvis en la negociació col·lectiva. Cal repensar antics temes i introduir-ne de nous. La desconnexió digital, l'estrès tèrmic, la limitació de la vigilància algorítmica... són nous temes a legislar i a introduir als futurs convenis col·lectius. El dret a la intimitat, el dret al descans, la salut laboral... són nous i vells drets que emergeixen especialment en els sectors industrials. Segons un estudi de EUROFOUND del 2020,⁵ les empreses de l'Estat espanyol han incrementat la vigilància algorítmica dels seus empleats.

Cal estar també atents a l'ocupació que generarà la nova indústria. Ens podem trobar davant d'una ocupació absolutament polaritzada que

generarà unes desigualtats cada cop més grans entre treballadors i treballadores. Podem tenir treballadors i treballadores amb una alta qualificació i capacitat de readaptació i persones que tindran poca qualificació generant noves formes i bosses de precarietat i pobresa. La dualitat del nostre mercat de treball només generaria noves percepcions entre els que poden seguir el ritme de la societat i els que no, amb els riscos que això comporta. Punt i a part també ha de significar l'aposta i la renovació del contracte relleu. Aquesta modalitat contractual, s'ha vist com un model beneficiós per a la indústria, afavorint la renovació generacional, reduint el *gap* de coneixement entre el treballador amb més anys i el nou, i a la llarga fomentant contractació indefinida i de qualitat.

L'automoció com a exemple: anticipació, cogovernança i transparència i informació

Tal com hem apuntat hi haurà un sector que viurà una transició més disruptiva que la resta. El sector de l'automoció haurà de fer una triple reconversió: l'electrificació, la con-

ducció autònoma, la connectivitat i la dels canvis culturals. On abans es necessitava una mitjana de 45 proveïdors amb el canvi a l'elèctric se'n necessitaran uns quinze. Aquesta realitat, fa que calgui assegurar la traçabilitat de tots els proveïdors per poder assegurar que com a país fem una transició ordenada. Tots els governs d'Europa han anunciat ambiciosos projectes per donar suport a la indústria de la automoció. A França, el president Emmanuel Macron (1977) va anunciar —entre d'altres— un pla de rescat de 8.000 milions d'euros per a la indústria automobilística local i la instal·lació de 100.000 punts de recàrrega públics per al 2022. El govern del Regne Unit, va anunciar al 2020 un pla per mobilitzar 12.000 milions de lliures d'inversions públiques amb la intenció de generar 250.000 llocs de treball verds, i en només dos anys ha duplicat els punts de recàrrega.⁶

L'aprovació dels PERTE per part del govern de l'Estat espanyol i fets amb Fons Europeus, significa un pas

⁵ RISO, «Employee monitoring and surveillance: The challenges of digitalisation».

⁶ BERBEL, «La transformació del sector de l'automoció respecte l'electromobilitat: impacte i oportunitats a la Regió Metropolitana de Barcelona».

endavant en la reconversió ordenada del sector sempre i quan no es converteixi en una subhasta de diner públic. Els projectes aprovats, amb la participació de diferents Comunitats Autònomes i empreses de diferents mides sembla que van pel bon camí.

Sota el meu punt de vista el sector de l'automòbil necessita tres grans objectius compartits: anticipació; cogovernança; i transparència en la informació.

Pel que fa a l'anticipació tenim els diagnòstics fets. La cultura de la mobilitat està canviant i la tinença de vehicle privat segurament no serà la preponderant. La cultura de l'aire net a les zones metropolitanes s'està consolidant i el cotxe compartit serà el futur. El sector sap que ha de fer tres salts: del liti al sòlid i a l'hidrogen verd en poc temps i caldrà estar preparats. Caldrà també tenir definides les empreses que es veuran afectades pel salt de la combustió a l'elèctric, els nous components que es necessitaran...

Relatiu a la cogovernança. Els països com Alemanya, que tenen als sindicats al seu consell d'administració i

al de vigilància —com Volkswagen— són les que afronten les crisis amb més garanties. I aquest fet va lligat a la transparència i a la informació. No es poden entendre decisions ni es poden avalar certs sacrificis si els treballadors i treballadores se senten exclosos perquè no saben el que passa. El canvi cultural en la direcció de les empreses industrials també és importantíssim.

El binomi indústria-Estat del Benestar

El sindicalisme català no s'amaga ni s'ha amagat mai en reivindicacions buides. És conscient que com més indústria i més política industrial millor per als treballadors i treballadores. Com millor els vagi a les empreses, més oportunitats. Per això els sindicats volen ser copartíips de la política industrial del país. No es pot fer des d'un despatx, pactada amb les grans multinacionals i els que manen de sempre. El diàleg social i la concertació han de ser el pal de paller d'aquesta gran transformació. S'ha de parlar d'ocupació de qualitat i cal ser conscients que això no es podrà fer sense una transició

energètica justa, sense una transformació digital ordenada i sense polítiques valentes. Acords com el Pacte Nacional per a la Indústria —2022-2025— són una bona pràctica i el camí a seguir. Seguint l'estela d'anteriors aliances, caldrà estar atents al nivell de compliment i d'execució després de la signatura. És un bon full de ruta que aborda moltes de les debilitats i fortaleces descrites en aquest article però que és necessari que s'implemmentin amb la màxima celeritat. De canvis, a la història de la humanitat, sempre n'hi ha hagut. Aquesta serà la Quarta Revolució industrial. Els nostres avantpassats segurament no eren massa conscients del que passava quan van viure les seves pròpies revolucions tecnològiques i econòmiques. Nosaltres tenim la informació, la tecnologia i els mecanismes per anticipar-nos i que en sortim enfortits amb nova ocupació de qualitat. L'extrema dreta parla de guanyadors i perdedors de la globalització. Si la ciutadania percep que els canvis l'hi juguen en contra, creixeran els monstres.

Aquest 2022 ens deixa una etapa d'inflació desbocada que es troba per sobre el 10%. Els preus pugen sense

Falta eliminar les bretxes de gènere en la segregació vertical i horitzontal. I sobretot en les dinàmiques salarials

aturador. I és aquí on la indústria ha de demostrar el seu compromís i demostrar que cal que sigui un sector tractor de l'economia. És cert que els preus de l'energia estan creixent exponencialment com també ho fan els preus de les matèries primeres i el transport. Per això cal que el sector empresarial sigui exigent en posar fre als beneficis de les grans elèctriques. Continuar fent la gara-gara al lobby gasístic no ajuda. De la mateixa manera que els sindicats cal que segueixin reivindicant increments salarials i que s'incloguin clàusules de revisió salarial als convenis col·lectius. Els salaris mitjans només han incrementat un 2,8% en els convenis des de 2008. La pèrdua de poder adquisitiu dels treballadors i treballadores és flagrant. No pot ser tampoc que no s'incrementi l'SMI a 1.100 euros mensuals com s'havia compromès el govern espanyol. S'ha d'acabar amb la dinàmica que quan l'economia va bé es diu que no es poden apujar els salaris perquè això trencaria la bonança, però que quan les coses van malament es diu que tampoc no es poden apujar perquè això suposaria entrar en una espiral d'inflació salarial. La patronal espanyola, la CEOE, ha de deixar la cançó

de l'enfadós i començar a remar perquè d'aquesta crisi en sortim totes i tots. La indústria té un gran poder tractor i modèlic cap a altres sectors. El recent signat conveni col·lectiu del Grup SEAT —amb increments del 6,5%— és un bon exemple. Si es percep que d'aquesta crisi surten perdent els de sempre, i les empreses continuen presentant beneficis rècord, aquest fet acabarà tenint greus perjudicis per a la societat i per a la democràcia.

També caldrà que siguem agosarats en les propostes. Un dels reptes més importants que afronta el sector industrial serà el de la robotització. Si bé és cert que l'afiliació a la Seguretat Social s'està recuperant a nivells prepanedèmia, la demografia i els baixos salaris faran que haguem de ser imaginatius per poder pagar les polítiques de l'Estat del benestar. Alguns debats posats damunt de la taula per la Confederació Europea de Sindicats (CES) sobre la cotització dels robots i la seva imposició fiscal, impliquen propostes a tenir en compte; com també ho és la idea d'una nova fiscalitat a la indústria per contaminació. I segurament caldrà repartir el treball que tenim. Amb més

robots, més formació, digitalització... creixerà la productivitat per treballador i treballadora. Propostes com la jornada de 32 hores poden semblar excèntriques. Com devia sonar la jornada de vuit hores al dia quan encara no s'havia aconseguit. Calen canvis disruptius per a temps accelerats, i es necessiten respostes adequades al moment que vivim. També és el primer cop que podem fer un canvi de paradigma amb visió de gènere. Els treballs vinculats amb la força física van perdent preponderància. La dependència envers la força física vinculava crucialment les ocupacions industrials amb el sexe masculí. Fa anys que la dona ha irromput a aquestes ocupacions gràcies a la robotització i mecanització. Ara falta eliminar les bretxes de gènere en la segregació vertical i horitzontal. I sobretot en les dinàmiques salarials. El compromís amb els plans d'igualtat i les auditories salarials ha d'implementar-se perquè la indústria també pugui fer de model en el camí cap a un mercat de treball que acabi amb les desigualtats de gènere.

La indústria és el sector que genera més ocupació estable i de qualitat. Que pot arrelar-se millor al territori

pel cost de les seves inversions. Ho hem vist amb la pandèmia quan el sector terciari no ha aguantat tan bé. El turisme sembla que es recupera, però ja ha demostrat la seva estacionalitat i les seves debilitats. El sector industrial té un efecte multiplicador en les finances, les TIC, les infraestructures, assegurances, restauració... i sobretot genera recaptació tributària a través de la seva fiscalitat i la dels treballadors. Això es tradueix en més pressupost per a polítiques socials, per educació i sanitat. Apos-
tar per la indústria és fer-ho a cavall vencedor. Perquè més indústria és més Estat del benestar. ■

■ Bibliografia

BERBEL, Juan José. «La transformació del sector de l'automoció respecte l'electromobilitat: impacte i oportunitats a la Regió Metropolitana de Barcelona» [en línia]. *A Paper Pacte Industrial*, núm 7. Disponible a: <www.pacteindustrial.org>.

COMISSIÓ EUROPEA; PARLAMENT EUROPEU. **Reglament 2019/631**. De 17 d'abril de 2019.

CONSORCI FORMACIÓ PROFESSIONAL PER LA AUTOMOCIÓ DE CATALUNYA. «Estudi Competències i necessitats formatives a la indústria 4.0.» [en línia]. Disponible a: <www.consorciautomocio.empresa.gencat.cat>.

ETUC. «Positioning the ETUC for an EU open strategic autonomy with a strong social agenda» [en línia]. Disponible a: <www.etuc.org>.

MERINO, Rafael; YEPES, Lúdia; PÉREZ, Francisco. «Observatorio de Competencias Digitales y ocupabilidad. Grupo de discusión sector Automoción».

MOYA, Josep Eloi (coord.). **Anuari Sociolaboral de Catalunya 2009**. Barcelona: Fundació La Fàbrica, 2009.

REPÚBLICA FRANCESA. *Loi n° 2014-384 du 29 mars 2014 visant à reconquérir l'économie réelle (1)*. Aprovada al 29 de març del 2014.

RISO, Sara. «Employee monitoring and surveillance: The challenges of digitalisation» [en línia]. Disponible a: <www.eurofound.europa.eu>.

connexions

Una nova força de treball per a una nova indústria: el futur de la Formació Professional*

vista prèvia >

El model productiu capitalista, a nivell global, viu una nova transformació. Una transformació digital, tecnològica i societal que està dibuixant nous horitzons de canvi. Tota economia que es vulgui competitiva haurà d'adaptar el seu mercat de treball i el seu model de coneixement per poder acomboiar-se en aquesta nova realitat. La Formació Professional a Catalunya busca inserir-se dins aquesta dinàmica de canvi, per tal d'adaptar-s'hi i d'adaptar les futures generacions.

Oriol Homs

Sociòleg, investigador i expert en mercat de treball, polítiques socials i educatives

@oriolhoms

* Aquest article resumeix les principals conclusions d'una recerca finalitzada recentment per l'autor: HOMS, *Cambios en los perfiles profesionales y necesidades de Formación Profesional en España. Perspectiva 2030*.

La transformació de la societat industrial cap a una societat del coneixement descrita per Peter Drucker (1909-2005)¹ ja a finals de la dècada de 1960 segueix avançant i avui és una realitat en plena expansió que afecta no solament molts sectors industrials sinó també tota la societat, removen les estructures, institucions i valors que fins llavors havien regulat la convivència humana i l'organització social. Es tracta d'un procés històric de transformació social i econòmica en el que estem plenament immersos a l'actualitat i que encara té un llarg recorregut fins que s'estabilitzi un nou tipus de societat i d'organització econòmica que està afectant el mercat de treball, la relació de les persones amb el treball, l'organització de les professions, el contingut de la qualificació necessària per a exercir-les i l'organització de la formació per adquirir-les.

Una nova indústria i una nova economia

El que actualment coneixem com a quarta revolució industrial o

1 DRUCKER, *The Age of Discontinuity, Guidelines to our Changing Society*.

indústria 4.0 és una dimensió més d'aquesta profunda transformació² que es caracteritza per la integració del món físic, el digital i el biològic amb la incorporació de noves tecnologies —internet quàntica d'alta velocitat, Intel·ligència Artificial, big data, tecnologia al núvol, internet de les coses, comerç digital, realitat virtual i augmentada, màquines que aprenen amb algoritmes, robots estàtics, no humanoides i humanoides, drons...—, però també per l'impacte d'altres factors de canvi que estan configurant una nova forma de produir béns i serveis. L'envelliment de la població, els efectes del canvi climàtic i la seva gestió, els efectes de la reorganització de la globalització de l'economia, els canvis en els valors ètics i morals i en el comportament de la població deguts a l'assimilació dels avanços científics en els camps de les ciències de la vida, estan configurant una nova forma d'organització de les empreses i les fàbriques industrials.

L'empresa xarxa 4.0 es caracteritza per l'automatització creixent dels pro-

2 Ibidem.

cessos productius;³ per l'aplicació intensiva de noves tecnologies digitals; per l'aplicació de sistemes d'informació i comunicació digitalitzats que connecten els diferents departaments de l'empresa, les diferents empreses d'un mateix grup a nivell mundial, i les empreses d'una mateixa cadena de valor; per la servitització dels models de negoci; per la reorganització del treball en cadenes de subcontractació de serveis de producció externalitzats; per la incorporació de la informació digitalitzada com a element clau per la presa de decisions; per la descentralització de processos administratius i la centralització de l'anàlisi de les dades; per l'increment dels sistemes de control de qualitat i la preponderància de protocols i normes per a gestionar la producció; pel disseny de nous productes progressivament personalitzats als interessos i necessitats dels clients que requereixen diferents combinacions de matèries primeres; i finalment per un increment de la planificació logística per articular tots els processos que intervenen en la cadena de valor. El potencial transformador d'aquests canvis és molt elevat. Però de les

3 CASTELLS, *La Sociedad red. Una visión global*.

El resultat final de l'impacte de totes aquestes innovacions dependrà en bona mesura de la manera en què els països afrontin i reaccionin a les opcions que ofereixi el procés de transformació en curs

primeres visions apocalíptiques de les seves conseqüències basades en el treball de Jeremy Rifkin (1945)⁴ s'ha passat, a mesura que es concretaven els canvis, a una visió més realista del que finalment acabarà produint-se perquè interactuen altres factors com l'impacte en l'organització social —per exemple per implementar el cotxe elèctric o de conducció automàtica són necessaris canvis importants en les estructures i en l'organització de les ciutats—, la regulació normativa que s'acordi —el cas de les plataformes com Uber, Airbnb, Cabify—, així com els valors socials i culturals respecte al treball i les formes d'ocupació —regulació i acceptació de les formes de treball atípiques, temps parcial, temporalitat, precarietat, distribució del temps de treball...

El resultat final de l'impacte de totes aquestes innovacions dependrà en bona mesura de la manera en què els països afrontin i reaccionin a les opcions que ofereixi el procés de transformació en curs.⁵ També

cal tenir en compte que perquè una innovació arribi a implementar-se és necessari que conflueixin diferents factors⁶ com ara que el cost de la seva implementació permeti uns marges de benefici suficientment interessants per a la inversió, que el cost de la mà d'obra faci atractiva la innovació i que hi hagi disponibilitat de mà d'obra amb la qualificació adequada, o que la reglamentació i la acceptació social ho afavoreixi. Tots aquests factors poden jugar a favor o en contra, allargant o reduint els períodes de transició des de l'operativitat d'una innovació tecnològica fins a la seva aplicació generalitzada.

La crisi financera del 2008-2013 va actuar com un potent factor d'acceleració i transformació de l'economia industrial i segurament l'actual crisi provocada per la pandèmia de la Covid-19 a partir del primer trimestre de 2020 també jugarà un paper similar, de la mateixa manera que

està per veure com afectarà la crisi per la invasió de Rússia a Ucraïna.

L'impuls de la digitalització dels processos de producció, l'extensió del teletreball, l'abandonament de línies de negoci no suficientment rendibles i la concentració en noves apostes de negoci, la reorganització de les cadenes globalitzades de producció o subministrament de matèries primeres o productes semielaborats, els canvis en les pautes de consum... són aspectes que estan influïnt de forma molt desigual segons sectors i empreses en la dinàmica de recuperació post-Covid-19.

L'impacte en el mercat de treball

Els esforços de supervivència i adaptació de les empreses als efectes dels factors de canvis descrits, en les condicions de competitivitat dels mercats, s'han traslladat a l'ocupació i s'observen ja importants variacions en les principals variables que la caracteritzen. En les darreres dècades s'ha feminitzat l'ocupació, s'ha envellit la població ocupada, s'ha retardat més enllà dels 20-25 anys la incorporació del jovent al mercat de

4 RIFKIN, *El fin del Trabajo. Nuevas tecnologías contra puestos de Trabajo*.

5 OCDE, *Job Creation and Local Economic Develop-*

ment 2018: Preparing for the Future of Work; WORLD ECONOMIC FORUM, *The Future of Jobs Report*; INTERNATIONAL LABOUR ORGANIZATION, *The future of work in a changing natural environment: Climate change, degradation and sustainability*; BAKHSHIA (et al), *The Future of Skills: Employment in 2030*.

6 MANYIKA, «A future that works: automation, employment, and productivity».

S'està avançant en un procés de transformació de les bases en les que s'assentava el model industrial de qualificació, i s'està configurant un nou model basat en una nova relació de les persones amb el treball

treball, s'ha incrementat la tendència a augmentar la presència de majors de 65 anys a l'ocupació i hi ha hagut canvis en els corrents migratoris.

L'evolució dels nivells d'estudis de la població activa i l'ocupada reflecteixen la important millora dels nivells d'educació de la població amb una dràstica reducció dels nivells més baixos d'educació i al mateix temps l'increment dels nivells superiors i un estrangulament dels nivells intermedis.

Segons l'INE⁷ entre 2007 i 2021 l'estructura sectorial de l'economia de l'Estat espanyol ha canviat amb impactes molt diferenciats segons sectors. Els dos sectors que han protagonitzat el canvi han estat l'enfonsament del sector de la construcció i l'increment de més de cinc punts del pes dels sectors dels serveis col·lectius seguit pel dels serveis avançats. En canvi es constata les dificultats de la recuperació de l'ocupació en el sector industrial. Els sectors relacionats amb l'educació, la salut, la cultura, l'energia, el sanejament, les activitats professionals i científiques

i les immobiliàries són els que més han crescut durant el període.

Però on s'ha notat més el canvi és en l'estructura de les ocupacions. Les ocupacions amb un component més manual com poden ser la dels treballadors qualificats i operadors, i les ocupacions elementals han perdut pes, passant del 41% en 2007 al 33% en 2021. El treball és cada cop menys manual i requereix la mobilització d'altre tipus de competències més intel·lectualitzades. En canvi, han augmentat sis punts els tècnics i professionals científics i intel·lectuals, i 0,7 punts el tècnics-professionals de suport. Les ocupacions d'empleats administratius s'han estancat.

Si s'amplia l'anàlisi examinant els nivells educatius de les persones que ocupen aquests llocs de treball apareix clarament una altra de les principals característiques del model de qualificació del país: la subocupació i la infraqualificació. El nombre de treballadors amb una titulació universitària que exerceixen ocupacions per sota del seu nivell de formació, inclús ocupacions elementals, és excessiu i no està justificat per criteris de la dinàmica

del mercat de treball. El mateix passa, encara que amb menys intensitat amb els ocupats amb titulacions de Formació Professional de Grau Superior o Mitjà. D'altra banda, la subocupació dels titulats és compatible amb un elevat nombre de treballadors que exerceixen ocupacions sense tenir una titulació acadèmica que correspongui a la seva qualificació.

Un nou perfil de treballadors i treballadores

Un cop analitzades les dades del mercat de treball es pot concloure que ja està avançant un procés de transformació de les bases en les que s'assentava el model industrial de qualificació i que s'està configurant un nou model basat en una nova relació de les persones amb el treball, amb una mediació tecnològica de nou tipus —digital— que té el seu impacte en tot l'àmbit de l'organització del treball.

De la mateixa manera que la conformació d'un perfil de treballador industrial qualificat i altament competitiu en el cicle de la producció industrial massiva va requerir gaire-

⁷ Veure: INE, «Encuesta de población activa».

Els canvis que s'observen apunten a noves realitats en els diferents eixos que configuren les competències professionals exigides en els llocs de treball

bé un segle des dels inicis de la revolució industrial, la configuració d'un nou perfil de treballador capaç d'interactuar amb processos automatitzats que abasten no només tasques previsibles i repetitives sinó que s'endinsen en zones de més valor afegit que inclouen presa de decisió i resolució de problemes complexes, també reclamarà temps i canvis en els processos de formació i aprenentatge, i en els criteris organitzatius i de gestió de les empreses.

El procés encara està obert i encara queda molt camí per recórrer en la configuració del nou model de qualificació en la mesura que s'expandeixin els vectors de canvi, per la qual cosa encara no està consolidada la institucionalització d'aquest nou model. Això tindrà lloc en els pròxims decennis.

Els canvis que s'observen apunten a noves realitats en els diferents eixos que configuren les competències professionals exigides en els llocs de treball: l'eix de la relació del treballador amb el seu treball i la gestió de la informació que requereix; l'eix de la relació entre especialització i polivalència; l'eix de la relació entre les

competències tècniques i les transversals o «soft»; l'eix de la responsabilitat i autonomia professional.

En el primer eix la relació del treballador amb les màquines cada cop més automatitzades i programades, integrades en processos productius i més interconnectats requereix un canvi en el perfil del treballador menys conductor de màquines i més programador, controlador, verificador de processos productius automatitzats. La gestió de la informació que proporcionen aquest tipus de processos productius també requereix més capacitat d'anàlisi i interpretació de dades.

El segon eix està transformant la relació clàssica entre especialització i polivalència. Totes les empreses han hagut de readaptar-se als processos de canvi, ja sigui induïts per canvis tecnològics de producte o de procés, o per canvis en les demandes del mercat. Aquest procés ha comportat en moltes ocasions no solament la reestructuració de plantilles, sinó també la reorganització dels processos de treball. Els treballadors que s'han mantingut en les plantilles han hagut d'adaptar-se a la nova situa-

ció i una de les barreres que s'han evidenciat és la superespecialització dels llocs de treball i les inèrcies de la falta d'una actualització constant de les competències dels treballadors. En front d'això, les empreses tendeixen a optar per un criteri de major polivalència com a previsió de pròxims processos de canvi en el futur, encarat a reduir els costos de transició i accelerar la velocitat d'adaptació.

D'altra banda, un treball menys depenent de la relació directa persona-màquina i amb una relació de major autonomia mútua en el que la màquina està més autoprogramada i el treballador no ha d'intervenir tan directament en el procés, es requereix un coneixement més genèric i global del procés productiu, de la relació entre les diferents fases de la producció, de la interrelació entre els diferents departaments de les empreses i inclús de la relació de tota la cadena de valor entre clients i proveïdors. Això requereix competències més polivalents del treballador que han de complementar-se amb una elevada exigència d'especialització en cada una de les funcions que ha de desenvolupar. Així neix una

El major pes de les competències transversals en els perfils dels treballadors està difuminant les fronteres entre les titulacions universitàries i les de Formació Professional

nova tendència cap a la polivalència especialitzada en la que ambdues dimensions han de complementar-se.

En el tercer eix creix la importància de les competències «soft» en el perfil del treballador. A més del domini de les competències tècniques, el treballador ha de desenvolupar competències transversals relacionades amb una major responsabilitat i implicació en la presa de decisions, en les capacitats de comunicació i treball en equip i en la resolució de problemes. A partir d'un cert nivell de capacitat d'aprenentatge i de polivalència, en funció del lloc de treball, cada vegada més l'empresa acaba decidint la contractació d'un nou treballador per les seves competències transversals.

El major pes de les competències transversals en els perfils dels treballadors està difuminant les fronteres entre les titulacions universitàries i les de Formació Professional, que era una de les característiques del quart eix dels models de qualificació de la indústria tradicional. En molts casos les empreses es decideixen a contractar universitaris en lloc de titulats de Formació Pro-

fessional, a més de per l'escassetat d'aquests últims, perquè demostrin un major domini de competències transversals, com per exemple: la capacitat de redactar informes i interpretar protocols, les capacitats analítiques i de prendre decisions, el domini de l'anglès, el saber estar davant de clients i proveïdors... i no tant pel nivell de les competències tècniques que reconeixen que no són necessàries per a exercir una determinada ocupació.

En els sectors amb una major dinàmica innovadora com poden ser els relacionats amb les TIC, la incorporació de titulats superiors pot estar més justificada pel procés de maduració de les innovacions. En els primers moments de desenvolupament de la innovació, quan les empreses aprenen per prova i error, i no existeixen en el mercat de treball les qualificacions necessàries, pot estar més argumentada la utilització de majors capacitats tècniques i competencials recorrent a titulats universitaris. Però a mesura que madura la innovació, s'estabilitzen i estandarditzen els processos de producció, augmenten les opcions per incorporar qualificacions de

menor potencialitat tècnica però més adaptades als requeriments competencials reals del procés productiu. Això ha començat a ocórrer en el sector de les TIC i en les empreses de sectors industrials. Malgrat tot, les inèrcies i les preferències corporatives dels equips ja experimentats estan retardant obrir majors opcions a les qualificacions de la Formació Professional (FP).

En aquest context, les dinàmiques dels mercats locals de treball, la regulació de les relacions laborals, i les cultures empresarials de gestió dels recursos humans expliquen en part el desequilibri observat entre titulats universitaris i graduats d'FP. Segons la capacitat d'atracció del talent de les empreses, generalment a favor de les grans empreses referents en el territori —però també davant de les deficiències de planificació de l'oferta formativa a nivell local—, quan aquestes acudeixen al mercat de treball per a noves contractacions han de gestionar la disponibilitat que troben en cada moment entre el ventall de perfils professionals que millor s'adaptin als llocs que volen cobrir. En no existir una correspondència a cada lloc del territori entre

Les inèrcies del model tradicional de qualificació d'aprenentatge per adaptació al lloc de treball assumit per l'empresa segueixen pesant en les estratègies de contractació empresarial

les necessitats de les empreses i les titulacions ofertades en el mercat de treball, les empreses opten per seleccionar amb criteris de competències «soft» a partir d'unes determinades capacitats d'aprenentatge i de més o menys similitud al lloc de treball que busquen cobrir.

Les inèrcies del model tradicional de qualificació d'aprenentatge per adaptació al lloc de treball assumit per l'empresa segueixen pesant en les estratègies de contractació empresarial en les noves condicions del mercat de treball i de requeriments competencials dels canvis productius.

Aquests canvis en els continguts de la qualificació exigida en el mercat de treball configura la superació de l'organització tradicional *taylorista* del treball heretada de la societat industrial i que formava part de la cultura del treball. Unes relacions menys jeràrquiques, més treball en equip i per projectes, més polivalència, major responsabilitat en les tasques i les seves conseqüències, major orientació a resultats i als clients... prefiguren un nou model de qualificació que encara no està definit clarament. Per ara les empreses

estan expressant una nova concepció del treball reclamant un paquet de competències al treballador perquè s'adapti al nou model, traspassant els individus i el sistema educatiu l'adquisició i desenvolupament d'aquestes competències.

Però com és sabut, les competències són capacitats d'acció que la persona activa davant de determinats reptes professionals en contextos organitzatius del seu entorn laboral. Si no s'adeqüen els entorns laborals, l'organització del treball i les cultures laborals, difícilment els treballadors mantindran actives les seves competències professionals, en el cas que les hagin adquirit i mantingut entrenades. De fet, la insistència de les empreses en les competències «soft» està expressant tant el desig de canvi del model com les dificultats per a canviar-lo perquè sigui capaç de mantenir les competències dels seus treballadors. Probablement part del creixent malestar laboral que s'observa en termes d'estrès psicològic per una major càrrega relacional i decisòria en el treball, en un entorn de major incertesa, es pot explicar per la transició d'un model conegut ja caducat vers un altra encara per construir.

El nou model de qualificació ha de ser capaç d'integrar les exigències d'eficàcia i eficiència que imposen els mercats competitius amb la tendència cap a una major «intel·lectualització» del treball, en el sentit que per a moltes ocupacions, com ja hem comentat, es requereixen competències d'acció relacionades amb processos mentals d'anàlisi, planificació, control, verificació, presa de decisions, capacitat relacional i de comunicació..., és a dir, les competències «soft» en una proporció major que en el model anterior, en el que aquestes competències estaven integrades en processos estandaritzats i rutinaris, que una vegada apresos i entrenats, permetien una menor implicació dels processos volitius.

Aquesta nova professionalització de molts perfils professionals s'expressa en el mercat de treball per una major exigència de qualificacions formals i de nivells de formació més elevats, especialment en els sectors industrials i en els serveis regulats o semi-regulats i en els avançats. Una major exigència professionalitzadora és un altre dels grans trets del nou model de qualificació en transició.

La gran majoria dels perfils professionals ja tenen afectats alguns dels seus components competencials i seguiran canviant en el futur

Un model que genera un nou repte per a la integració laboral d'aquelles persones que presenten una diversitat funcional, i que requerirà un nou replantejament perquè totes les persones puguin contribuir a l'activitat productiva des d'un lloc de treball adequat.

Els canvis que es detecten posen de manifest una ampla reformulació dels continguts competencials de la gran majoria dels perfils professionals. Els canvis afecten molts perfils i en alguns casos són profunds, però en canvi no s'observa la possible desaparició dels perfils bàsics en els diferents sectors, ni l'aparició de molts nous perfils que puguin trastocar la configuració de les diferents famílies o camps professionals vigents avui en dia.

El que es constata va en la línia de les perspectives dels impactes en l'ocupació de les innovacions tecnològiques en curs, especialment de l'automatització i robotització dels processos productius. Avui ja existeix un consens ampli sobre la previsió d'un impacte en una part important de les activitats de la majoria d'ocupacions, però no una substitu-

ció massiva de llocs de treball pels robots. Una cosa similar té lloc amb els perfils professionals. Apareixen noves competències i altres es redueixen o desapareixen, relacionades amb activitats professionals que es transformen, però que no afecten globalment a la permanència del mateix perfil. Aquest aspecte no és menor, la gran majoria dels perfils professionals ja tenen afectats alguns dels seus components competencials i seguiran canviant en el futur. Això significa que caldrà posar l'èmfasi no tant en l'aparició de nous perfils professionals sinó en la reestructuració dels perfils coneguts actualment.

És comprensible que amb el desenvolupament de noves tecnologies o noves formes d'organitzar la producció o els serveis es vaticini l'aparició de noves professions necessàries per a la seva implementació, però en realitat es constata que perquè el domini d'una nova tecnologia es converteixi en una nova professió hi ha un llarg recorregut en el que intervenen diversos factors, com que es generi una nova identitat professional, que es distingeixi suficientment de la base sobre la qual s'ha articulat,

o que s'arribi a un consens suficient sobre l'estabilització i estandardització dels criteris o normes per a resoldre els reptes de la professió.

La gran majoria de previsions de noves professions es refereixen més aviat a noves competències tant tècniques com «soft» que s'incorporen a una professió ja existent, o noves especialitzacions d'un tronc professional comú, l'evolució del qual caldrà seguir per verificar la seva consolidació com a tal.

En alguns casos ja és previsible la diversificació d'alguns perfils tradicionals, però que encara queda temps per verificar com acabaran configurant-se la constel·lació de nous perfils relacionats. Aquest fenomen segurament serà més present en el sector dels serveis o en àmbits de gran innovació tecnològica com poden ser la informàtica, les TIC o la biologia.

Per exemple en casos com els relacionats amb la Intel·ligència Artificial, el «blockchain», la realitat augmentada, o el big data, caldrà seguir observant si s'acaben consolidant com a professions separant-se de la

La dinàmica d'evolució de les professions deixa encara oberta la configuració d'escenaris en els que potser sigui el mateix concepte de professió el que també acabi evolucionant

seva matriu inicial o derivaran cap a especialitzacions o en competències transversals d'una certa gamma de professions anteriors que col·laboraran en equips multidisciplinaris responsables del desenvolupament de les respectives tecnologies, o ambdues coses a la vegada. És a dir, la consolidació d'una nova professió, minoritària, però ben definida, o per altra banda la incorporació d'algunes competències transversals a diversos perfils tradicionals.

La dinàmica d'evolució de les professions deixa encara oberta la configuració d'escenaris en els que potser sigui el mateix concepte de professió el que també acabi evolucionant per difusió de les fronteres entre professions per a construir constel·lacions de professions interconnectades amb bases comunes i diverses especialitzacions que travessen el mapa tradicional de divisió actual. En aquest cas seria més apropiat parlar de camps professionals que de professions en sentit estricte. El mapa de les professions s'assemblarà més a una xarxa de professions interconnectades a través de nòduls professionals relacionats amb ramificacions d'es-

pecialitats i paquets de competències transversals a amplis conjunts de professions. Això transformarà també les identitats professionals, element clau per a la consolidació d'una professió i per a l'organització del mercat de treball.

Una nova Formació Professional

Els canvis descrits cap a un nou model de qualificació professional comporten un important repte per a l'organització de la Formació Professional per tal d'oferir els perfils que l'activitat econòmica requereix. Es poden sintetitzar en els següents punts:

- a) L'increment del nombre de titulats de Formació Professional. És necessari, en un breu temps, duplicar-ne el nombre.
- b) La incorporació de la cultura digital a tota l'oferta de Formació Professional.
- c) La incorporació del desenvolupament i entrenament de les competències «soft». Aquestes competències no s'ensenyen, s'entrenen.

Això suposa un canvi profund en la cultura de la Formació Professional i en el paper de les empreses per entrenar les competències.

- d) Incorporar el domini de l'anglès com a condició per obtenir certes titulacions.
- e) Incorporar de forma transversal la cultura de la sostenibilitat mediam-biental.
- f) Una nova relació entre polivalència i especialització en l'oferta formativa. Cal repensar tota l'oferta formativa per oferir de forma flexible més polivalència i a l'hora més especialització. Les famílies professionals i no els cicles de Formació Professional haurien de ser la base per una nova programació de l'oferta.
- g) Orientar l'oferta formativa més cap a la demanda dels sectors productius, oferint serveis formatius per a cobrir les necessitats de qualificació de les empreses.
- h) Un nou criteri de planificació territorial de l'oferta formativa més flexible i polivalent per adaptar-se

més fàcilment a les diverses necessitats locals de qualificació.

i) Un nou rol de participació de les empreses en la formació dirigida a entrenar i especialitzar les competències polivalents adquirides en el sistema formatiu.

j) Una nova relació entre la formació inicial i la contínua posant com a prioritat la requalificació de la majoria de la població activa.

k) Una nova relació de la Formació Professional i la universitat que enriqueixi ambdós nivells.

l) Repensar la Formació Professional de Grau Mitjà per a facilitar que no s'incorpori cap jove al mercat de treball sense una preparació professional.

m) Una nova relació entre el batxillerat i la Formació Professional per a consolidar les competències tècniques i professionals que requereix el mercat de treball.

n) Impulsar una nova cultura de la formació professional adaptada a la nova cultura del treball.

o) Impulsar una nova organització de la transició de la formació al treball per tal que no es malmetin les competències dels joves adquirides en els seus anys de formació i s'acceleri la seva incorporació a l'ocupació.

Tots aquests canvis analitzats requereixen un ampli consens per implementar un nou model de qualificació professional basat en una nova cultura de Formació Professional per poder fer front als reptes en el món del treball en un context que evoluciona i canvia constantment. ■

■ Bibliografia

BAKHSIA, Hasan (et. al). *The Future of Skills: Employment in 2030*. Londres: Pearson and Nesta, 2017.

CASTELLS, Manuel (ed.). *La Sociedad red. Una visión global*. Madrid: Alianza Editorial, 2006.

DRUCKER, Peter. *The Age of Discontinuity, Guidelines to our Changing Society*. Nova York: Harper and Row, 1969.

HOMS, Oriol. *Cambios en los perfiles profesionales y necesidades de Formación Profesional en España. Perspectiva 2030*. Madrid: Caixa Bank Dualiza, 2022.

INTERNATIONAL LABOUR ORGANIZATION. *The future of work in a changing natural environment: Climate change, degradation and sustainability*. Ginebra: ILO future of work research paper series, research paper 4, 2018.

MANYIKA, James (et. al). «A future that works: automation, employment, and productivity» [en línia]. A *McKinsey Global Institute*, de 12 de gener de 2017. Disponible a: <www.mckinsey.com>.

OCDE. *Job Creation and Local Economic Development 2018: Preparing for the Future of Work*. Paris: OECD Publishing, 2018.

RIFKIN, Jeremy. *El fin del Trabajo. Nuevas tecnologías contra puestos de Trabajo*. Barcelona: Paidós Ibérica, 2010.

WORLD ECONOMIC FORUM. *The Future of Jobs Report*. Centre for the New Economy and Society Insight Report, 2018.

connexions

El Pacte Nacional per a la Indústria: política per a reindustrialitzar el país

vista prèvia >

El pes de la indústria ha anat perdent força en el si de les economies avançades i Catalunya no n'ha estat una excepció.

Tanmateix, s'obre un nou context de retorn a la política industrial per part dels governs de tota Europa i adaptar-se a aquest nou context, i aprofitar-ho, és un dels reptes que afronta aquest sector econòmic clau per al país. És en aquesta situació on neix el Pacte Nacional per a la Indústria, que vol fixar el rumb del país per recuperar pes industrial, tot afrontant la reindustrialització amb una inversió rècord en projectes tractors i estratègics.

Natàlia Mas

Consellera d'Economia i Hisenda de la Generalitat de Catalunya, i ex-Directora General d'Indústria

@nataliamasguix

La política industrial es pot definir com aquella intervenció governamental que vol millorar l'entorn empresarial o alterar l'estructura de l'activitat econòmica cap a sectors, tecnologies o tasques amb l'objectiu de millorar el creixement econòmic i el benestar social.¹

Aquesta intervenció l'executarà el Govern, però el seu disseny pot ser elaborat amb diferents graus de participació dels actors més implicats; pot ser reactiva davant de dificultats o proactiva per afavorir un entorn favorable; pot ser horitzontal o dirigir-se a activitats o sectors específics, com també pot ser conjuntural o bé tenir una naturalesa més estructural.

La necessitat d'una política industrial

Durant anys, la idea neoliberal que «la millor política industrial és la que no existeix» havia impregnat la política econòmica de la majoria d'estats europeus. Una política que, en molts

casos, es limitava a un acompanyament de les empreses, establia un marc legal facilitador de l'activitat i regulava alguns sectors amb característiques molt específiques.

Tanmateix, com apunten els economistes Karl Aiginger (1948) i Dani Rodrik (1957),² la indústria manufacturera és clau per al creixement econòmic a llarg termini i per al benestar social. Fins i tot quan la indústria es tecnifica i redueix ocupació, genera progrés tecnològic que millora les condicions de vida de la ciutadania i la vertebració del territori, de manera que la política industrial té un component social i territorial molt rellevant. Addicionalment, la Covid-19 ens ha deixat un seguit de lliçons i ha evidenciat, com mai abans, les vulnerabilitats i dependències econòmiques que s'han generat després de dècades de deslocalitzacions i pèrdua de teixit industrial. Unes lliçons que s'han accentuat durant el 2022 degut a l'encariment de l'energia i d'altres matèries primeres i productes, així com problemes de subministrament derivats de la invasió russa

d'Ucraïna. Tot això fa més necessària que mai una política industrial que enforteixi la resiliència de l'economia catalana i la seva capacitat de generar llocs de treball de qualitat arreu del territori, contribueixi a la doble transició verda i digital, i permeti recuperar autonomia estratègica.

El concepte d'indústria

Quan parlem de política industrial, però, a què ens estem referint? Què és i què no és la indústria? Durant anys, es limitava la definició a les activitats estrictament manufactureres, però cada vegada resulta més complex delimitar què és indústria ja que cada vegada és més freqüent que les indústries externalitzin serveis necessaris per a la producció, al mateix temps que augmenta la rellevància d'aquests serveis per a guanyar competitivitat.

Així, l'especialització productiva ha contribuït notablement al fet que, estadísticament, la indústria hagi perdut pes dins l'activitat productiva de les economies avançades degut al fet que part de l'activitat que abans es realitzava internament dins de les

1 EUROFOUND, «Future of Manufacturing in Europe. Reshoring in Europe, Overview 2015-2018».

2 AIGINGER; RODRIK, «Rebirth of industrial policy and an agenda for the twenty-first century».

La política industrial, perquè tingui èxit, ha d'estar en mans de tot el govern, no només d'un departament concret

empreses industrials, ara es contracta a empreses especialitzades. Això fa també que les polítiques industrials tinguin dificultats creixents per incidir directament en elements clau de la cadena de valor de l'activitat industrial com són la innovació, el disseny, el màrqueting...

De fet, els processos de deslocalització industrial que s'han produït durant les darreres dècades, buscant uns costos menors i unes exigències legals més laxes, van fer que en economies avançades com la catalana es produís una especialització en activitats que podríem catalogar d'auxiliars i que han adquirit un important pes en l'estructura productiva. És, per tant, rellevant tenir en compte aquest procés de servitització de l'activitat industrial per tal de posar en valor aquests serveis a l'hora de dissenyar i executar les polítiques industrials.

La política industrial de Catalunya, un Pacte de país

El 9 de setembre del 2022, la Generalitat, les organitzacions sindicals UGT i CCOO, i les patronals Foment i

PIMEC van signar el Pacte Nacional per a la Indústria 2022-2025 (PNI). El Pacte ha estat un exercici de concertació i de diàleg social no només amb les organitzacions econòmiques i socials més representatives de Catalunya, sinó que també s'ha comptat amb el suport de tots els membres de la Taula del Pacte, que inclou, a més dels anteriors, representants dels grups parlamentaris, centres tecnològics, universitats, cambres de comerç, associacions municipalistes, cooperatives i col·legis professionals. L'objectiu: que la política industrial respongui a les necessitats del país en el context actual; estableixi uns objectius ambiciosos i assumibles; i que les actuacions incloses siguin les més adequades per assolir els objectius establerts i estiguin dotades de pressupost suficient.

Aiginger i Rodrik argumenten que la política industrial, perquè tingui èxit,³ ha d'estar en mans de tot el govern, no només d'un departament concret. Doncs bé, el Pacte és coral de tot el Govern, que és el responsable de la seva execució i que s'hi compromet a través de tots els departaments de la

Generalitat amb actuacions incloses. Però també és compartit amb els actors més rellevants de la indústria i la política catalana, de manera que compleix amb els requisits per a ser una política industrial activa, sistèmica —molt transversal en les seves actuacions— i concertada.

Un pacte estratègic i amb una governança forta

Un dels trets diferencials del PNI 2022-2025 és que neix amb una clara vocació de respondre a objectius concrets en base a la realitat amb què ens trobem. Perquè la política industrial sigui efectiva ha de començar analitzant, de forma rigorosa, el punt de partida. En aquesta línia, el PNI consta en primer lloc d'una anàlisi de debilitats, amenaces, fortaleces i oportunitats, així com un seguit d'indicadors que avaluen la realitat industrial catalana. A partir d'aquesta anàlisi, s'estableix a on volem arribar el 2025 i les fites específiques a assolir per a cadascun dels àmbits d'actuació.

A banda d'aquests objectius estratègics, el Pacte també es caracteritza

3 AIGINGER; RODRIK, «Rebirth of industrial policy and an agenda for the twenty-first century».

El nou Pacte Nacional per a la Indústria és un ambiciós acord programàtic per transformar el model industrial del país

per fer una forta aposta per una cultura de l'avaluació. En aquest sentit, la finalitat del Govern no és poder dir que s'han executat les mesures de política pública, sinó que aquestes han tingut impacte i han permès assolir els resultats perseguits. Per aquest motiu, s'han identificat indicadors operatius per avaluar el desenvolupament de la política industrial, el que ha de permetre també adaptar-la o esmenar-la quan sigui necessari. A més, aquesta avaluació no serà únicament interna, sinó que per tal de garantir la màxima transparència, cada una de les unitats responsables de les mesures incloses dins del PNI hauran de retre comptes davant de les organitzacions signants del Pacte, així com es presentaran periòdicament els resultats al Parlament de Catalunya.

La inclusió d'aquests objectius, la cultura de l'avaluació, la voluntat que sigui un pacte viu adaptat a una realitat cada cop més canviant i el retiment de comptes responen a una sèrie de principis que l'economista José Maria Salazar-Xirinachs (1953)⁴

considera necessaris per tal que una política industrial sigui exitosa: prendre's seriosament el disseny institucional; mesurar el rendiment per aprendre de l'experiència i assegurar la disciplina; ser pragmàtic i flexible en el temps; i promoure la consulta, la participació i el diàleg social a tots els nivells.

Una política industrial àmplia, tractora i transformadora

Si abans comentava que la definició d'indústria és complexa perquè cada vegada hi ha un major solapament entre manufactures i serveis, a l'hora de definir què incloem com a política industrial podríem dir quelcom similar. Hi ha mesures molt clarament dirigides a l'activitat industrial tradicional, però la política industrial ha d'actuar en múltiples fronts i per això el PNI 2022-2025 inclou actuacions que impliquen a gairebé tots els Departaments de la Generalitat.

En síntesi, el nou Pacte Nacional per a la Indústria és un ambiciós acord programàtic per transformar el model industrial del país, relançar l'economia productiva, augmentar

el pes de la indústria en l'estructura econòmica i fer que la indústria sigui més digitalitzada, innovadora, sostenible i generadora d'ocupació de qualitat. Per aconseguir-ho, el PNI consta de 152 actuacions, que sumen 3.270 milions d'euros i entre les quals 22 actuacions impliquen mesures de caire normatiu. El Pacte s'organitza en cinc grans àmbits d'actuació: 1) sostenibilitat, energia i economia circular; 2) digitalització, indústria 4.0, innovació i internacionalització; 3) ocupació de qualitat, condicions de treball i formació de les persones treballadores a la indústria; 4) infraestructures i sòl industrial; i 5) finançament i dimensió empresarial. A més, s'ha incorporat la perspectiva de gènere de manera novedosa i transversal.

Les actuacions de política industrial, per tant, s'enllacen amb àmbits diversos i polítiques complementàries a la industrial com la formativa, l'energètica o la de transport. El denominador comú de totes elles és que tenen una incidència directa sobre l'activitat industrial, i un caràcter tractor o transformador respecte a la situació actual. És a dir, es tracta de mesures rellevants per atraure i generar acti-

⁴ SALAZAR-XIRINACHS, *Transforming Economies. Making industrial policy work for growth, jobs and development.*

S'hi inclouen actuacions lligades a la innovació en l'àmbit de les ciències de la salut, una branca que té molta rellevància estratègica, accentuada encara més després de la Covid-19

vitat d'alt valor afegit manufacturer o tecnològic, crear ocupació de qualitat i impulsar el talent, incrementar la competitivitat de les empreses i millorar la sostenibilitat de l'activitat productiva, entre altres.

Una visió transversal amb prioritzacions sectorials

El PNI 2022-2025 aposta, en gran part, d'acord amb la classificació de Xavier Vives (1955)⁵ per un enfocament horitzontal. És a dir, en establir unes condicions el més adequades possible perquè es creïu o atraguin projectes empresarials i que aquests creixin. En aquest sentit, cal destacar actuacions per tal que les empreses disposin de sòl industrial adequat, sobretot de grans dimensions per poder-hi desenvolupar projectes tractors; i que aquests sòls disposin dels serveis necessaris, com connexió de fibra òptica o transport públic. També hi ha una aposta per a la formació i la qualificació professional que s'adapti a les necessitats de la indústria; amb actuacions lligades a augmentar les places de formació professional, la

formació per a persones desocupades, els doctorats industrials o l'acreditació de competències. D'altra banda, s'afavoreix el finançament i capitalització empresarials amb línies de préstecs i coinversió en projectes industrials innovadors.

Complementant aquest caràcter horitzontal, el PNI també inclou mesures verticals o sectorials. Un enfocament que no té com a objectiu salvar indústries en declivi ni té un caràcter clarament intervencionista com es pretenia tradicionalment; sinó que vol prioritzar sectors estratègics de futur. En línia amb la nova política industrial europea, per tant, el Pacte aposta per l'enfocament horitzontal però prioritza també sectors estratègics pel seu caràcter tractor, de potencial futur, de necessitat present, o en aquells on com a país tenim major avantatge competitiu.

D'aquesta manera, tenint en compte que el subsector agroalimentari és el principal dins de l'estructura industrial catalana i té un caràcter estratègic dins de la sobirania alimentària, el PNI inclou diverses actuacions en aquest sector tradicional perquè innovi i es transformi, com per exemple amb l'impuls de la proteïna alternativa. També

s'hi inclouen actuacions lligades a la innovació en l'àmbit de les ciències de la salut, una branca que té molta rellevància estratègica, accentuada encara més després de la Covid-19. D'altra banda, la mobilitat sostenible és un dels sectors més rellevants pel pes sobre l'ocupació i la capacitat tractora que té sobre altres activitats relacionades, i per això el Pacte inclou actuacions concretes per afavorir la transició cap al vehicle elèctric i connectat. També hi ha una prioritització envers la microelectrònica, que cada vegada serà més rellevant per a un nombre més elevat de productes. I finalment, voldria destacar el desenvolupament de les indústries lligades a les energies renovables i tecnologies relacionades amb la descarbonització com l'hidrogen verd, que al mateix temps tenen una incidència transversal sobre el conjunt de la indústria com a consumidora d'energia.

Actuacions per a una transformació verda, digital i socialment justa

Si en alguna cosa hi ha consens internacional, és en la necessitat que la indústria sigui cada vegada més verda per tal de complir amb els

5 VIVES, «Globalización, crisis y política industrial».

Si en alguna cosa hi ha consens internacional, és en la necessitat que la indústria sigui cada vegada més verda

objectius de Desenvolupament Sostenible de l'ONU; i perquè les indústries incorporin les noves tecnologies i la digitalització en els seus processos. En aquest sentit, el Pacte és coherent amb la nova estratègia industrial de la Comissió Europea,⁶ per la qual Europa vol liderar aquestes transformacions al mateix temps que no vol perdre competitivitat a nivell internacional.

Per tal que la doble transició, ecològica i digital, posi les persones treballadores en el centre del procés productiu i esdevingui així una transició justa, que no deixi ningú enrere, la Comissió Europea⁷ va decidir obrir un debat que reconeix el poder de la indústria per assolir objectius socials més enllà de l'ocupació i el creixement, per generar prosperitat, fent que la producció respecti els límits del nostre planeta i posant el benestar de les persones treballadores de la indústria al centre del procés de producció. És el que s'ha anomenat

Indústria 5.0, on s'afegeix l'element humà i de benestar de la ciutadania com un factor clau de competitivitat, en línia amb la visió sobre el valor compartit.⁸ La política industrial catalana abraça aquest principi amb diverses actuacions que busquen minimitzar els efectes negatius que les transicions actuals i previstes poden tenir sobre col·lectius, activitats o territoris concrets.

Un pacte amb millores normatives

Quan s'analitza un gran acord de política industrial com el PNI, sovint es destaquen les partides pressupostàries destinades a inversió, ajudes o despesa corrent; però la política industrial també requereix establir un marc normatiu el més favorable possible.

En aquest sentit, la política industrial catalana preveu incorporar canvis normatius relacionats amb la gestió de residus i l'ús de recursos; afavorir la transició energètica; regular

l'etiquetatge ecològic; facilitar els processos de reindustrialització en col·laboració amb les empreses i persones treballadores afectades; millorar la seguretat industrial; establir qüestions clau per al desenvolupament dels polígons d'activitat econòmica; o agilitzar els tràmits per a disposar de sòl industrial de grans dimensions i establir-hi projectes estratègics; i impulsar les àrees de promoció econòmica urbana en benefici de l'activitat industrial que s'hi realitza.

De la deslocalització a la relocalització d'activitat industrial

La indústria representava un 27% del valor agregat brut (VAB) català al 2000, pes que va disminuir fins al 18% durant els nou anys següents de forma pràcticament constant. Aquesta pèrdua de pes té múltiples causes: una terciarització de l'economia, l'especialització productiva i l'externalització de serveis que fins llavors es realitzaven internament en les empreses industrials i una deslocalització de fases productives cap a territoris amb menors costos. Aquestes dinàmiques van

6 COMISSIÓ EUROPEA, «A New Industrial Strategy for Europe»; COMISSIÓ EUROPEA, «Actualización del nuevo modelo de industria de 2020: Creación de un mercado único más sólido para la recuperación de Europa».

7 COMISSIÓ EUROPEA, «Industry 5.0: Towards a sustainable, human-centric and resilient European industry».

8 PORTER; KRAMER, «The big idea: creating shared value. How to reinvent capitalism and unleash a wave of innovation and growth».

Hi ha elements per a pensar que es podria revertir de forma més decidida la dinàmica de deslocalitzacions de les darreres dècades

reproduir-se a la majoria d'economies avançades, però la pèrdua de pes industrial a Catalunya va ser més acusada que al nostre entorn. No podem obviar que la manca de política industrial va propiciar que es perdés ocupació i producció manufacturera a la cerca de majors rendibilitats.

Aquesta tendència es va aturar a partir del 2010, quan la recuperació econòmica va tenir en la indústria un dels sectors tractors, fet que ha permès recuperar tímidament pes industrial fins a nivells previs a la crisi financera del 2008. Actualment, hi ha elements per a pensar que es podria revertir de forma més decidida la dinàmica de deslocalitzacions de les darreres dècades. La dependència d'economies terceres per a disposar de productes sanitaris i electrònics durant la Covid-19, les dificultats de subministrament durant la recuperació i les tensions inflacionistes del 2022 han dut la majoria d'economies a tractar de recuperar autonomia productiva. Al mateix temps, per fer front al canvi climàtic és cabdal que el sector productiu redueixi la seva petjada de carboni a nivell global, el que també afavoreix una major pro-

ximitat entre els centres productius i els consumidors.

De fet, la pandèmia va reduir sobtadament el comerç mundial però les tendències a reduir la globalització ja s'observaven amb anterioritat. Amb tot, la globalització no acabarà sinó que es modificarà i un dels objectius del PNI és precisament el de potenciar la internacionalització de les empreses catalanes, ajudant-les a adaptar-se a aquest nou paradigma, tant per la via extensiva d'augmentar la base exportadora —el nombre d'empreses que exporten—, com per la via intensiva de consolidar i augmentar les vendes a l'estranger —dels exportadors regulars.

Al mateix temps, la digitalització i les noves tecnologies, juntament amb una reducció en els diferencials de costos laborals i nivells de productivitat entre economies avançades i emergents, fan que les deslocalitzacions a territoris menys desenvolupats perdin atractiu i que a curt i mitjà termini tinguem una finestra d'oportunitat per a recuperar fases de les cadenes productives que anteriorment s'havien deslocalitzat. Aquesta possibilitat no serà general,

sinó que es durà a terme en activitats específiques, més tecnificades i de major valor afegit.

Amb l'impuls del PNI, el Govern de la Generalitat de Catalunya pretén, d'una banda, mantenir la producció i afavorir el creixement de les empreses industrials actualment instal·lades a Catalunya, i, de l'altra, atraure inversions que permetin incorporar nous elements de la cadena de valor d'aquells sectors més estratègics. Respecte a aquest darrer objectiu és destacable la tasca que s'està duent a terme per situar les xifres d'inversió estrangera captada per ACCIÓ el 2021 en nivells rècord i que aquesta inversió tingui un major caràcter industrial, innovador i tecnològic.

D'altra banda, el Pacte preveu reforçar algunes de les línies d'ajudes per a la reindustrialització, al retorn de plantes productives i la renovació de maquinària industrial. A més totes aquestes mesures tenen diversos trets que fan que el seu impacte sigui tant quantitatiu com qualitatiu: es prioritzen sectors i activitats d'alt valor afegit o capacitat de tracció sobre proveïdors locals —mobilitat sostenible, ciències de la vida, alimentació

L'atracció de noves empreses, o el retorn de produccions deslocalitzades, dependrà de múltiples factors en què la política industrial catalana pot incidir parcialment

del futur, bateries, semiconductors—; així com projectes que s'instal·lin o creixin en territoris amb uns indicadors socioeconòmics menys favorables, de manera que és una política amb un elevat component d'equilibri territorial; i es prioritzen aquells projectes més generadors d'ocupació, especialment femenina.

Amb tot, l'atracció de noves empreses, o el retorn de produccions deslocalitzades, dependrà de múltiples factors en què la política industrial catalana pot incidir parcialment. Un estudi d'Eurofound establia com a motivacions principals per a la relocalització:⁹ la reorganització global de l'empresa, els temps d'entrega; el grau d'automatització del procés productiu; la qualitat de la producció; la proximitat dels clients; o la percepció dels productes nacionals. Els elements del context global tindran també una gran incidència en aquesta estratègia industrial: evolució dels conflictes armats, la geoestratègia de potències com els EUA i la Xina, o l'èxit dels fons europeus en el conjunt de la UE i en concret l'arribada

d'aquests fons a Catalunya. Per tant, a l'hora d'avaluar la política industrial també caldrà tenir en compte aquests elements.

La política industrial fins al 2025 —i més enllà—

El PNI té una vigència fins al 2025 i estableix els objectius per a aquest període. Aquest termini, en part, està condicionat per un sistema de finançament que determina la flexibilitat i autonomia financera de la Generalitat, però també per la dificultat de poder establir mesures adaptades a la realitat de cada moment si es fixen horitzons molt llunyans. No obstant això, la política industrial catalana té una visió a llarg termini. Una mostra és que algunes de les mesures en matèria energètica del Pacte s'engloben en la Perspectiva Energètica de Catalunya (PROENCAT 2050) i que cadascun dels àmbits del PNI s'alinea amb objectius de l'Agenda 2030 concrets. Addicionalment, aquest Pacte preveu reiniciar les negociacions per a renovar-lo abans que finalitzi la seva execució, per tal de donar continuïtat a la política industrial i per adaptar-la als acce-

lerats canvis que segur es produiran en els propers anys.

En definitiva, el Pacte Nacional per a la Indústria suposa un marc d'estabilitat per a la política industrial del Govern de Catalunya i, alhora, un compromís per a assolir una sèrie d'objectius ambiciosos àmpliament consensuats. El Pacte concreta mesures d'actuació per a impulsar la reindustrialització de l'economia catalana, alhora que s'afavoreixen les transicions que requereix la indústria actual. Un ambiciós full de ruta per a la política industrial els propers anys; ara, cal executar-lo. ■

⁹ EUROFOUND, «Future of Manufacturing in Europe. Reshoring in Europe, Overview 2015-2018».

■ Bibliografia

AINGER, Karl; RODRIK, Dani. «**Rebirth of industrial policy and an agenda for the twenty-first century**» [en línia]. A *Journal of Industry, Competition and Trade*, 2019. Disponible a: <www.doi.org>.

BOSTON CONSULTING GROUP. «**As supply chains localize, industrial policy springs back**» [en línia]. Disponible a: <www.bcg.com>. "

COMISSIÓ EUROPEA. «**Actualización del nuevo modelo de industria de 2020: Creación de un mercado único más sólido para la recuperación de Europa**» [en línia]. 2021. Disponible a: <www.eur-lex.europa.eu>.

COMISSIÓ EUROPEA. «**A New Industrial Strategy for Europe**» [en línia]. 2020. Disponible a: <www.switch-asia.eu>.

COMISSIÓ EUROPEA. «**Actualización del nuevo modelo de industria de 2020: Creación de un mercado único más sólido para la recuperación de Europa**» [en línia]. 2021. Disponible a: <www.eur-lex.europa.eu>.

COMISSIÓ EUROPEA. «**Industry 5.0: Towards a sustainable, human-centric and resilient European industry**» [en línia]. 2021. Disponible a: <www.data.europa.eu>.

EUROFOUND. «**Future of Manufacturing in Europe. Reshoring in Europe, Overview 2015-2018**» [en línia]. 2019. Disponible a: <www.eurofound.europa.eu>.

GARCÍA ARENAS, Javier. «**La nova política industrial: reptes i oportunitats**» [en línia]. A *Informe mensual novembre 2016*. Disponible a: <www.caixabankresearch.com>.

SZCZEPAŃSKI, Marcin; ZACHARIADIS, Ioannis. «**EU industrial policy at the crossroads. Current state of affairs, challenges and way forward**» [en línia] A *European Parliamentary Research Service*, 2019. Disponible a: <www.europarl.europa.eu>.

PORTER, Michael.E; KRAMER, Mark.R. «**The big idea: creating shared value. How to reinvent capitalism and unleash a wave of innovation and growth**». A *Harvard Business Review*, núm. 89 (1-2), 2011.

ROVIRA, Joan Ramon (et al.). «**Deslocalització industrial a Catalunya: impacte, determinants i perspectives**». A *Papers de l'Observatori de la Indústria*, núm. 15, Departament d'Empresa i Coneixement, Generalitat de Catalunya, 2020.

SALAZAR-XIRINACHS, José Maria (et al.). *Transforming Economies. Making industrial policy work for growth, jobs and development*. Ginebra: International Labour Office, 2014.

VIVES, Xavier. «**Globalización, crisis y política industrial**». A *Economía Industrial*, núm. 387, pàg. 25-32, 2013.

**DECLARACIÓ UNIVERSAL
DELS DRETS HUMANS**

PARÍS 1948

**PACTE INTERNACIONAL
DELS DRETS CIVILS
I POLÍTICS**

NOVA YORK 1966

**PACTE
INTERNACIONAL
DELS DRETS
ECONÒMICS,
SOCIALS
I CULTURALS**

**DECLARACIÓ
DE LA IDENTITAT
COOPERATIVA**

MANCHESTER 1965

**RECOMANACIÓ
SOBRE LA
PROMOCIÓ DE LES
COOPERATIVES**

GINEBRA 2002

**DECLARACIÓ DE LA DONA
CIUTADANA**

**CONVENCIÓ SOBRE
ELIMINACIÓ DE
TOTES LES FORMES
DE DISCRIMINACIÓ
CONTRE LES DONES**

**DECLARACIÓ
DE PEQUÍN**

**CONCLUSIONS
RECOMANACIONS
ACORDADES AL
CONGRESS INAUGURAL
DEL CONSELL
INTERNACIONAL
DEL MOVIMENT
EUROPEU**

**ARTICLE
FEDERALISTA**

**DECLARACIÓ DE RIO
DE JANEIRO
Sobre el medi
ambient i el
desenvolupament**

RIO 1992

**ARTICLE
DELS VERDS
DEL MÓN**

BERN 2001

**DECLARACIÓ
UNESCO
Sobre
la diversitat
cultural**

**DECLARACIÓ
DE FRIBURG
Sobre
els drets
culturals**

FRIBURG 2007

**DECLARACIÓ
DE LA 2A
INTERNACIONAL
SOCIALISTA**

BRUXEL·LES 1951

**DECLARACIÓ
DE PRINCIPIS
DE LA
INTERNACIONAL
SOCIALISTA**

BOCCALM 1989

**DECLARACIÓ
Sobre l'eliminació
de totes les formes
de tolerància
contra la discriminació
basades
en la religió
o les creences**

PARÍS 1991

**DECLARACIÓ
UNIVERSAL
Sobre la laïcitat
en el segle XXI**

PARÍS 2005

**DECLARACIÓ UNIVERSAL DELS
DRETS COL·LECTIUS
DELS POBLES**

DECLARACIÓ D'UNA 1990/1992

**MANIFEST
ELECTORAL
DE L'ALIANÇA
PER EL LLIBRE EUROPEA**

BRUXEL·LES 2013

**DECLARACIÓ
PROGRAMA
D'ACCIÓ SOBRE
LA CULTURA
I LA PAU**

NOVA YORK 1999

**AGENDA
DE LA HAIA
PER LA PAU
I LA JUSTÍCIA
AL SEGLE XXI**

LA HAIA 1999

TEXTOS POLÍTICS

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

www.irla.cat/publicacions

navegador

Reindustrialització i política industrial en un món en crisi

vista prèvia >

L'actual context internacional marcat per les repercussions de la pandèmia de la Covid-19, la invasió russa d'Ucraïna i les derivades del canvi climàtic, obliguen a repensar el paper de la política industrial en l'ordre econòmic global. El joc d'equilibris internacionals i les apostes a mitjà termini en aquest sector seran clau sobretot a Occident, on s'entreveu un xoc pel lideratge mundial amb nous actors com la Xina.

Jordi Angusto

Economista

@jordiangusto

El 1986,¹ el pes de l'activitat industrial a Catalunya era el 33,4% del PIB; en l'actualitat, no arriba al 20%.² Aparentment, ens hem desindustrialitzat i caldria una reindustrialització del país. Tanmateix, el valor afegit industrial en nombres absoluts no ha deixat de créixer, més d'un 40% entre les dates dalt emprades; de manera que la seva disminució en termes relatius, com a percentatge del PIB, només es deu a l'augment molt superior de l'activitat del sector serveis. I això és quelcom absolutament comú a totes les economies desenvolupades! I quelcom molt benvingut de cara a la sostenibilitat mediambiental, en la mesura que els serveis siguin com menys materials millor: educació, salut, cultura...

La revolució industrial, que va ser primerament agrària, va expulsar del camp milions de treballadors sense disminuir la producció. La indústria va prendre el relleu com a generador d'ocupació, com

posteriorment ho han estat fent els serveis. I és que satisfetes les necessitats materials —no podem menjar més de tres cops al dia ni conduir dos cotxes alhora—, tota millora de productivitat no es pot traduir en més producció sinó en l'alliberament de treballadors per prestar més i millors serveis; un àmbit de creixement potencial quasi infinit, atès que no té restriccions físiques que el limitin. Ni tampoc, fins a la data, restriccions de demanda. I mentre hi hagi demanda insatisfeta, hi haurà potencial d'ocupació, tal com afirmava l'economista Alfred Sauvy (1898-1990).³

Per tant, parlar de reindustrialització com a mesura per recuperar un percentatge de PIB industrial com el d'abans no té gaire sentit. De manera inevitable i desitjable, aquest percentatge disminuirà a casa nostra i globalment. Només augmentarà, sense arribar a contrarestar la disminució global, a països que encara han de fer la revolució agrària i la industrial.

També és cert, però, que hi ha països molt desenvolupats econòmicament, com ara Alemanya, on el percentatge d'activitat industrial en relació al PIB és superior al nostre. Un percentatge que no es correspon pas amb el seu patró de demanda interna sinó amb l'exterior. La qual cosa demana afegir el comerç internacional a l'anàlisi sobre la conveniència d'una reindustrialització a Catalunya; és a dir, cal analitzar què i quant exporta i importa cada país, i quin impacte té això sobre la seva ocupació i nivell d'activitat econòmica.

Mites i realitats del comerç internacional

Des de la dècada de 1990, els EUA han tingut un important dèficit comercial exterior i això no els ha fet perdre la seva hegemonia; fins i tot semblaria que n'és part constitutiva. Al capdavant, el dèficit exterior suposa que interiorment el país consumeix més del que produeix i aquesta ha estat, de fet, la característica de tot imperi colonial: extreure'n més del que s'aporta a les colònies. Per contra, les colònies han hagut de

1 CÁMARA DE COMERCIO ESPAÑOLA, «45 años de evolución de las CCAA».

2 IDESCAT, «Població ocupada. Per sectors d'activitat i sexe».

3 SAUVY, *La máquina y el paro: empleo y progreso técnico*.

Els desequilibris exteriors són més la regla que l'excepció, amb les crisis recurrents de deute exterior

tenir sempre un superàvit exterior; és a dir, no han pogut pas consumir tot el que han produït.⁴

Ara bé, sense una relació colonial, dèficit i superàvit tenen contrapartida: si el deute o crèdit exterior que un país va generant esdevé recurrent pot ser greu en ambdós sentits; ja que si el deutor té dificultats per fer front al deute, també el creditor tindrà problemes. Precisament per això la UE té mecanismes per intentar evitar els desequilibris exteriors excessius⁵ i per aquesta mateixa raó el sistema monetari establert a Bretton Woods, a finals de la Segona Guerra Mundial, va estudiar d'implementar-los.⁶

Malauradament, però, aquests mecanismes mai no han funcionat prou, i els desequilibris exteriors són més

la regla que l'excepció, amb crisis recurrents de deute exterior. Crisis que sobretot han afectat països menys desenvolupats econòmicament i els seus creditors, però que també planen sobre els EUA, que no viu amb comoditat el fet que el seu gran competidor mundial, la Xina, sigui alhora el seu gran finançador; per bé que la Xina tampoc podria exigir un retorn immediat del deute ni podria deixar de continuar finançant-lo, a risc de perdre de cop un dels seus principals clients.

Així doncs, si tenir dèficit exterior és problemàtic, ja que està en mans dels creditors que el financen i les condicions recessives que et puguin arribar a imposar per reduir-lo, tenir superàvit no ho és menys, ja que suposa una capacitat productiva que per ser absorbida depèn d'una demanda exterior que has de finançar, generant un crèdit en absolut exempt de risc. L'equilibri que convé a nivell agregat mundial, també convé a escala particular, país a país.

De fet, l'argument que emprava el president nord-americà Donald Trump (1946) per justificar la seva guerra comercial amb la Xina, en el

sentit que el dèficit americà/superàvit xinès suposava un transvasament de llocs de treball americans cap a la Xina, no és pas cert. Essent la Xina qui els finançava el dèficit, finançava igualment els llocs de treball associats.

El que certament hi ha hagut, i hi seria igualment amb uns comptes equilibrats, és un bescanvi de llocs de treball industrials, ubicats ara a la Xina, per llocs de treball tecnològics, ubicats a Califòrnia, i que no haurien sigut pas tan nombrosos de no poder vendre els seus productes finals als preus que els permet fer-ho la manufactura xinesa.

Hi ha hagut, doncs, un canvi en l'estructura productiva d'ambdós països. I un canvi a llocs de major valor afegit als dos —d'agraris a industrials a la Xina i d'industrials a tecnològics als EUA. Per bé que és cert que la piràmide formativa dels treballadors no s'ha adaptat al mateix ritme i hi ha hagut treballadors industrials als EUA que han perdut la feina.⁷

4 Aquesta ha estat sempre la relació de Catalunya vers l'Estat espanyol: hi obtenim un superàvit comercial que, de facto, equival a no poder consumir tant com produïm, puix que hem de fer front a un dèficit fiscal equivalent.

5 Per bé que no els hagi emprat per obligar Alemanya a reduir el seu superàvit excessiu.

6 No es va acceptar, però, la proposta de John M. Keynes (1883-1946), en el sentit de fer del FMI una cambra de compensació de saldos exteriors que penalitzés més el superàvit que el dèficit, atès que el segon no és possible sense el primer.

7 Tot i amb això, l'ocupació als EUA no ha deixat mai de ser envejable. Sempre superior a la de la UE i, sobretot, a la de l'Estat espanyol.

Els diferencials salarials per si sols no expliquen per què s'exporta molt ni quin tipus de productes

Tota transició té desajustos i la tasca dels governs és, precisament, prevenir-los i resoldre'ls. O potser no hauríem d'haver emprat tractors per tal de retenir més treballadors al camp? Si no s'hagués introduït aquesta tecnologia, de fet, hauríem acabat amb tota la feina agrària, ja que no hauria estat competitiva.

Transferència de coneixement i productivitat relativa

L'emergència de la Xina com a potència industrial se sol atribuir als seus baixos salaris. Tanmateix, si aquests eren el motiu, com és que exporten productes capital intensius⁸ i no treballs intensius? La mateixa pregunta ens la podem fer en relació amb Alemanya, una potència industrial malgrat uns salaris no pas baixos; i també en relació amb Catalunya, amb uns salaris en general lleugerament superiors als de la resta de l'Estat espanyol i a on mai no ha deixat d'exportar i d'obtenir un saldo comercial positiu.

⁸ Entenem per productes capital intensius aquells que requereixen força maquinària, mentre que els treballs intensius són aquells que bàsicament necessiten mà d'obra

El fet és que els diferencials salarials per si sols no expliquen per què s'exporta molt ni quin tipus de productes. Tret dels recursos naturals, que són on són, la competitivitat i capacitat exportadora de productes i serveis depèn de la seva productivitat relativa; és a dir, del seu diferencial de productivitat al país exportador en relació amb el país importador.

Per entendre'ns: si al país X el producte A costa l'equivalent a tres productes B, i al país Y el producte A costa com dos productes B; el país X vendrà al país Y el producte B i li comprarà el producte A, ja que amb dues unitats de producte B podrà tenir un producte A, pel que hauria de pagar tres unitats de B a casa seva.

Que allò rellevant sigui el diferencial de productivitat explica que països no gaire desenvolupats comencin a ser exportadors amb productes intensius en capital; en concret, d'aquells que s'hagin mecanitzat abans i no en depenguin massa d'inputs de la resta del país. Una mecanització que en general va de la mà d'una inversió estrangera; és a dir, d'una empresa d'un país més desenvolupat que transfereix coneixement

«incorporat», en processos i maquinària, a un país menys desenvolupat.

El tèxtil ha estat sovint el cas i encara ho és a països com ara el Vietnam i altres; i si bé és cert que les condicions de treball en aquest sector esgarriren, també ho són a la resta de sectors i no és aquest, per tant, el factor clau de la seva competitivitat tèxtil.

Precisament, el fet que a països poc desenvolupats i, en conseqüència, de baixos salaris, sigui relativament senzill obtenir diferencials de productivitat a còpia d'incorporar processos més desenvolupats, ha facilitat l'equiparació entre competitivitat i baixos salaris; quan el cert és que la competitivitat sempre depèn del quocient productivitat/salaris, ja sigui a Vietnam o a Alemanya.

Per tant, seguint la lògica pura del mercat, tot allò que sigui fàcilment traslladable d'un país desenvolupat a un de menys desenvolupat, sense perdre gaire la productivitat d'origen, resultarà a compte traslladar-ho. Les llargues cadenes de valor de la globalització prepanedèmia responien en aquest fet, tot alimentant una

L'hegemonia del pensament neoliberal des dels anys 1980 havia arraconat la política industrial gairebé arreu

forta especialització regional; és a dir, obtenint de cada regió el producte o part de producte amb la millor relació productivitat/salari.

Quelcom que no deixa de ser una perversió. D'una banda, perquè aquesta especialització regional ens ha dut a uns extrems d'interdependència excessiva, ben manifestos amb el col·lapse de les cadenes de valor durant la pandèmia; d'una altra, perquè afavoreix el desenvolupament sectorial asimètric i que els guanys del sector competitiu no es difonguin a la resta de sectors. L'exemple de les maquiles a la frontera mexicana ho il·lustra prou bé; només mentre el conjunt del país no es desenvolupi i els salaris romanguin prou baixos, continuaran gaudint d'un diferencial de productivitat que les farà competitives.

Tot i amb això darrer, no hi ha dubte que per a un país poc desenvolupat hi ha incentius a entrar en les grans cadenes de valor. D'entrada els pot suposar una aflluència de divises que altrament no tindrien i que, amb sort, més endavant els permetrà finançar un desenvolupament més homogeni. La qüestió és molt diferent, per no

dir inversa, als països més desenvolupats; d'una banda és cert que es beneficien dels diferencials de productivitat dels països d'on importen, però d'una altra es generen unes dependències que, en ocasions, poden resultar letals.

Política industrial

Malgrat que els defensors del lliure mercat abominen de les polítiques sectorials, atès el risc inherent de generar ineficiències, el cert és que no hi ha país al món que no les hagi practicat en un moment o altre de la seva història i amb resultats de tota mena. De fet, allò que es coneix com a política industrial sol ser sempre política sectorial, atès que, com hem vist, la competència comercial no és entre països sinó entre sectors de diferents països.

I si bé és cert que l'hegemonia del pensament neoliberal des dels anys 1980 havia arraconat la política industrial gairebé arreu, a partir de la segona dècada del segle XXI s'ha començat donant-li un nou impuls; del qual no són aliens els efectes de la pandèmia esmentats

abans ni els darrers moviments geopolítics, amb un Occident amb por de perdre la seva hegemonia.

En el cas dels EUA, davant l'ús exclusiu del proteccionisme via aranzels de Trump, l'administració del demòcrata Joe Biden (1942) ha posat en marxa dues iniciatives de llarg abast: la «Supply Chain Disruptions Task Force», amb l'objectiu d'impulsar i protegir les cadenes de valor considerades estratègiques, i la «Innovation and Competition Act», per tal de garantir que els EUA podran mantenir la seva hegemonia en l'àmbit digital. I en aquest segon cas, no només per les suposades males pràctiques del seu competidor, la Xina, sinó també i principalment perquè aquest país l'avantatge en inversió en R+D i formació universitària en aquest àmbit del coneixement i de la indústria.

En ambdós casos, les iniciatives contemplen un ampli conjunt de mesures que van des de la formació bàsica fins a la recerca en la frontera del coneixement, i que inclouen actors privats i públics en tot el procés; tot posant en pràctica

A l'administració li interessien les externalitats positives més que el rendiment directe, exactament el contrari que als agents privats; d'aquí que la complementarietat pugui maximitzar els resultats

les idees desenvolupades per l'economista Dani Rodrik (1957) a «Industrial policy for the Twenty-first century». Una mena de defensa del «forward guidance», o planificació indicativa, que des de fa uns anys també practiquen els bancs centrals amb la seva política monetària i que té un precedent significatiu amb el que va fer França durant els trenta anys gloriosos (1945-1975), sota la batuta de l'enginyer Jean Fourastié (1907-1990).

D'altra banda, l'administració Biden també ha proposat reformar la «Buy american act», que des de 1933 obliga a les administracions federals americanes a comprar productes que, com a mínim, s'hagin produït en un 50% del seu valor als EUA, per tal que aquest percentatge sigui del 60% de manera immediata i del 75% més endavant. Quelcom que caldrà veure com encaixa amb els acords comercials amb tercers països, la UE inclosa.

Una UE que també arran de la pandèmia ha abandonat la seva fe absoluta en les polítiques transversals i ha començat a parlar i incentivar sectors concrets; que no

casualment són gairebé els mateixos que prioritzen els EUA, amb l'entorn digital al capdavant. I tot i que en cap cas la UE ha llençat iniciatives de la contundència de les americanes, la sola coincidència de prioritats sectorials, així com la més recent crida a la sobirania energètica europea, fan ben palès que el temps de l'especialització regional han quedat enrere. Si més no, com a desiderata.

Planificació indicativa

A la França de la dècada de 1950, la planificació indicativa de Fourastié estava fortament orientada a la detecció dels colls d'ampolla que calia resoldre per tal d'obtenir determinats objectius industrials, en aquells temps centrats en poder satisfer l'incipient consum de masses: electrodomèstics, vehicles... El qualificatiu d'indicativa provenia del fet que la consecució dels objectius no era, o no exclusivament, quelcom a dur a terme per l'Estat i les seves empreses sinó que calia el concurs del sector privat. Així, un cop detectat un coll d'ampolla, la seva resolució no deixava de ser una oportunitat

que el sector privat havia de saber aprofitar un cop la veïés.

El «forward guidance» que defensa Rodrik i que és present a les iniciatives posades en marxa pels EUA i també per la UE, parteix d'un principi similar. Es reconeix que l'administració difícilment sabrà seleccionar els productes i serveis d'èxit, que això és quelcom que el mercat fa molt millor mitjançant un ingent procés de prova i error dut a terme per milions d'agents. Tanmateix, l'administració pot disposar i difondre informació que no és a l'abast dels agents privats i també pot invertir a més llarg termini i amb una exigència de rendiment directe inferior. Al capdavant, a l'administració li interessien les externalitats positives més que el rendiment directe, exactament el contrari que als agents privats; d'aquí que la complementarietat pugui maximitzar els resultats.

L'aparició recent arreu d'Occident de consells assessors en economia i productivitat, amb una configuració paritària d'agents públics i privats, respon en aquesta filosofia: compartir informació i estratègia,

Catalunya ha tingut una política industrial fortament orientada a la captació d'inversió estrangera que suposés la implantació d'indústries tecnològicament avançades

establir objectius compartits, habilitar els mitjans adequats. Quelcom que per funcionar demana que el mercat sigui veritablement competitiu i no oligopòlic, i que veritablement es doni el procés de prova i error esmentat abans. Per això als EUA s'ha recuperat darrerament amb força la política antimonopolis; si més no i de moment, dins el món acadèmic.

I Catalunya?

Començant l'anàlisi de Catalunya pel seu sector exterior, amb les dades que podem trobar a IDESCAT s'observa un saldo comercial de «productes» sempre negatiu, que es compensa amb escreix amb el saldo molt positiu dels serveis, principalment el turisme; i en la mesura que el turisme sigui de baix valor afegit i pitjors salaris, molt millor seria no haver-lo de menester en tan gran mesura.

Tanmateix, la nostra balança comercial seria positiva si descomptéssim el molt negatiu saldo energètic; per tant, produïm prou per satisfer les nostres necessitats de productes industrials, però la dependència energètica i

d'altres matèries primeres capgiren el signe del saldo.

Catalunya té prou capacitat transformadora industrial; el que no té són els inputs necessaris per a aquesta transformació: ni energètics, ni agraris, ni de maquinària. De manera que el saldo comercial negatiu podria reduir-lo més ràpidament reduint la dependència energètica que ampliant la capacitat transformadora industrial.⁹ A més, amb el primer element tindríem una capacitat productiva més d'acord amb l'estructura de la demanda interna i, amb el segon punt, més dependència dels mercats forans i més polarització —la necessària per mantenir sectors amb diferencials de productivitat positius.

La transició energètica cap a fonts renovables té, doncs, dos dividends extra: a més de lluitar contra el canvi climàtic, permetria reduir el quantí de déficit energètic i generar una economia més auto-sostinguda. Això sempre que la transició energètica no la fem

a còpia d'augmentar la dependència agrària; tot un dilema ben actual a casa nostra, on els usos agraris i energètics competeixen pels millors sòls.

Inevitablement cal triar: quanta més indústria i quina autosuficiència energètica? Quina dependència energètica i quina d'alimentària? Si els EUA i la UE han decidit que la resposta no se li pot deixar donar al mercat, li deixaran que ho faci a Catalunya? Fins a la data, així ha estat.

Des de la recuperació de la Generalitat, Catalunya ha tingut una política industrial fortament orientada a la captació d'inversió estrangera que suposés la implantació d'indústries tecnològicament avançades i com més capacitat d'arrossegament del teixit industrial local, millor. Encara avui, automoció i química, sectors liderats per capital i tecnologia forana, són els nostres exportadors principals; i rere les marques de capçalera, un potent sector auxiliar ha esdevingut igualment exportador.

Ha estat una política típica de país en vies de desenvolupament, que tot i el seu èxit no ha pogut evitar l'actual polarització econòmica i social que

9 També Alemanya pateix una doble dependència industrial: d'inputs energètics, que sobretot n'obté de Rússia, i de demanda, que en gran manera prové de la Xina. Dues dependències que la guerra a Ucraïna estan portant vora el col·lapse.

Catalunya va entrar a la lliga mundial de la recerca ara fa més de vint anys i ha començat a tenir els primers fruits

defineix Catalunya, amb uns sectors altament innovadors i d'altres que, en no ser-ho, han anat desapareixent i d'una o altra manera han acabat sent compensats o substituïts pel sector turístic.

Més recentment, cap a inicis del segle XXI, Catalunya ha iniciat una aposta ferma per un desenvolupament endogen a partir de la recerca i l'explotació dels seus resultats. Una aposta que fins a no fa gaire només era exitosa pel que fa al nombre de publicacions i que a hores d'ara ja comença a donar fruits en nombre d'start-up. Unes start-up, però, que de cap manera no compten amb el suport que encara reben les inversi-
ons foranes.

En cap de les dues estratègies hi ha hagut, però, una priorització sectorial. D'inversió estrangera, la que vulgui venir; de recerca i desenvolupament, amb més centres temàtics que a cap altre país de semblant grandària. Tampoc no hem tingut una política energètica digne d'aquest nom, quelcom especialment important en un moment de crisi energètica com l'actual, ni unes polítiques sectorials adreçades a prevenir riscos, com el

de l'excessiu pes del porcí, o aprofitar oportunitats, com ara ho és la nostra forest per proveir fusta i material aïllant per a la construcció.

A mode de conclusions: eficiència versus resiliència

Hom diria que la globalització que hem conegut fins a l'arribada de la pandèmia, morirà amb ella. L'especialització regional a què va donar lloc suposava unes interdependències objectivament excessives, en el sentit que minaven la resiliència de tots els actors. I si bé el futur és sempre de predicció impossible, semblaria lògic pensar que vindrà presidit per un millor balanç entre eficiència i resiliència.

Un millor balanç que de manera inevitable farà necessàries polítiques més quirúrgiques i menys generalistes; per tant, polítiques sectorials o industrials. I en tot cas, polítiques que hauran de tenir en la formació i la innovació les principals palanques. Al capdavant, la productivitat és una funció del coneixement, incorporat o intangible, i el seu increment és la condició necessària d'una economia saludable.

Tot i que encara lluny dels campions, Catalunya va entrar a la lliga mundial de la recerca ara fa més de vint anys i ha començat a tenir els primers fruits. És una aposta que cal mantenir i reforçar, alhora que cal acompanyar-la de la planificació indicativa necessària per maximitzar els seus resultats. A Catalunya no disposem del BOE per regular l'economia, però tenim una tradició de col·laboració i associació, empresarial i de tota mena, molt més potent que la regulació jeràrquica.

Cal aprofitar aquesta potència impulsant noves fórmules de compromís públic i privat per establir un «forward guidance» de primer nivell. D'entrada, per definir conjuntament quines haurien de ser les dimensions òptimes de l'economia catalana —% del PIB i d'ocupació dels sectors agrari, industrial i de serveis—; quins graus de sobirania volem arribar a tenir en cada sector —matèries primeres, energia...; i quina balança exterior voldríem. Establerts els objectius, les necessitats formatives i d'infraestructurals en seran una derivada. Llavors caldrà triar les mesures per incentivar i/o desincentivar els projectes que ens calen, i si han de ser generats de manera endògena o exògena. ■

■ Bibliografia

FOURASTIÉ, Jean. *L'economie française dans le monde*. París: Presses Universitaires de France, 1988.

PASINETTI, Luigi. *Structural Change and Economic Growth: A Theoretical Essay on the Dynamics of the Wealth of Nations*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983.

RODRIK, Dani. «Industrial Policy for the twenty-first century» [en línia]. 2004. Disponible a: <www.drodrrik.scholar.harvard.edu>.

SAUVY, Alfred. *La máquina y el paro: empleo y progreso técnico*. Buenos Aires: Espasa Calpe, 1986.

La política industrial als EUA i la UE, s'han analitzat mitjançant consulta directa a les seves iniciatives legislatives. Pel que fa a la catalana, l'anàlisi s'ha fet a partir de l'experiència directa de l'autor.

ESTUDIS EUROPEUS

Coppieters
foundation

FUNDACIÓ JOSEP IRLA

fòrum

Alícia Bosch

“Tota fàbrica que no aposti
per les tecnologies vinculades
a la nova indústria té els dies comptats”

Una conversa amb Roger Torrent

El debat sobre el valor afegit de la indústria per a l'economia s'ha fet més viu que mai durant la pandèmia, que va posar de manifest les conseqüències de la pèrdua de teixit industrial a Europa. Els reptes de la indústria no passen ara només per recuperar el pes perdut sinó també per adaptar-se a una profunda transformació digital i ecològica. Les disrupcions provocades per la Covid-19 van accelerar tendències de fons i van fer encara més curts els temps de reacció. Catalunya és a temps de reindustrialitzar-se i aprofitar les oportunitats que ofereix la nova indústria? Hem volgut parlar-ho amb Roger Torrent, conseller d'Empresa i Treball del Govern de la Generalitat de Catalunya i Alícia Bosch, empresària del sector metall, presidenta del Centre Metal·lúrgic, i del Consell Intersectorial d'Empresaris de Sabadell i Comarca, també membre de la FEM, (Federació d'Empreses del metall del Vallès), d'UPM i Confemetal.

Aina Martí > El context de tensió geopolítica ha portat les institucions europees a proposar reduir el consum de gas. Com afectarà a la indústria? A l'hora de limitar el consum, s'hauria de tenir en compte que hi ha països que no depenen tant del gas rus?

Alícia Bosch > Entomem amb preocupació la proposta. El 2021 es van disparar les alertes per l'energia, just quan estàvem activant-nos després de la Covid-19 a un ritme més ràpid del que pensàvem. I en aquest context, el mes de febrer del 2022 esclata una guerra a 5.000 quilòmetres amb implicacions energètiques i derivades importants sobre les matèries primeres. La situació a la indústria en aquest escenari és crítica per no dir dramàtica perquè l'energia impacta directament a l'activitat productiva. Hem de tenir en compte que hi ha moltes empreses que no estan podent repercutir els costos a clients, i han de reduir els seus marges de benefici. Si d'aquí a final d'any no hi ha un escenari estabilitzat de preus de l'energia, s'hauran de prendre mesures. Amb tot, la qüestió és prèvia. Per què hem arribat aquí? Malauradament, estem en un entorn

de dependència energètica i portem deu anys de retard en energies renovables. Ho hem dit tantes vegades, per activa i per passiva, com hem pogut. És cert que les inversions en renovables són més altes que fa un any, però hi ha un coll d'ampolla amb la gestió de la burocratització i ens ho hem de fer mirar.

Roger Torrent > La Comissió Europea demana un esperit de solidaritat i això és comprensible i connecta des d'un punt de vista filosòfic amb els principis europeus. Des d'un punt de vista de l'afectació socioeconòmica que pot generar a cadascun dels països, la perspectiva és diferent. Òbviament, no és el mateix el consum que pugui tenir cada economia i d'on prové el gas que pot consumir cada país. Per tant, això s'hauria de tenir en compte; i també l'impacte sobre el PIB que això podria provocar, ja que no és el mateix a Alemanya que en una realitat com la catalana. Estem apostant per la reindustrialització, però estem lluny d'economies com l'alemanya o a altres a nivell europeu. Per tant, les restriccions o la baixada del consum de gas natural en aquestes economies té una repercussió diferent i s'ha de tenir en

Torrent > No només hi som a temps, sinó que és el temps de la reindustrialització

compte. Si no, buscant avui una sortida a la crisi que ens podem trobar en els propers mesos pot ser que acabi perjudicant la cohesió social en els països on s'apliqui.

Aina Martí > Catalunya és a temps de reindustrialitzar-se?

Alícia Bosch > No m'agrada parlar de reindustrialització perquè Catalunya és un país d'ADN industrial. Per tant, no m'agrada el concepte, tot i que és veritat que hi ha molta indústria que s'ha perdut, que s'ha reduït i altra que s'ha reconvertit. Però, per exemple si parlem del Vallès, tenim un dels pols industrials més potents del sud d'Europa. Sí que m'agradaria parlar de com fer que la indústria entri realment a les agendes governamentals. A vegades, el que demana el teixit industrial és que se'ns deixi fer la nostra feina, perquè amb situacions no favorables tenim casos d'èxit. La indústria és resilient i s'adapta a com bufa el vent. Per això, parlem d'industrialització i d'aposta industrial. Una indústria amb pes important dona estabilitat, crea cohesió territorial i social i genera llocs de treball amb valor afegit i amb uns sous molt més estables.

El meu concepte és posar la indústria al centre.

Roger Torrent > Estem en el moment clau per reindustrialitzar Catalunya i aquest és el nostre propòsit. No només hi som a temps, sinó que és el temps de la reindustrialització, per tres elements. D'entrada, perquè hi ha una concepció a nivell europeu de la necessitat d'incrementar la sobirania tecnològica, productiva i energètica. Europa finalment ha entès que si vol competir i estar a la mateixa alçada que les dues grans superpotències –la Xina i els EUA– ha de fer política industrial. Durant massa anys a Europa, i també a l'Estat espanyol, el que ha primat és la idea que «la millor política industrial és la que no existeix». I no, la millor política industrial és la que existeix i es manifesta. L'altre element són les disruptions de les cadenes de subministrament que s'han produït amb la Covid-19 i que molts experts diuen que sovintejaran molt més, cada tres i mig o quatre anys. Com a conseqüència, grans grups empresarials que havien decidit produir fora del continent europeu decideixen retornar a produir el més a prop possible dels mercats i dels consu-

midors europeus. I el tercer element és que avui la indústria 4.0 és una indústria digitalitzada, amb alt valor afegit i amb un gran pes de la tecnologia que permet produir a prop dels mercats, fer sèries més curtes.

Aina Martí > Per tant s'imposa un canvi industrial.

Roger Torrent > Sí, no cal la producció massiva pròpia dels anys 1980, que va fer que països com la Xina anessin assumint produccions a gran escala de productes que es dissenyaven a Europa. Tots aquests condicionants que comentava, junts, creen un clima favorable a la reindustrialització a Europa i Catalunya està molt ben posicionada per aprofitar-ho, per això apostem per captar inversió estrangera en projectes industrials tractors perquè aterrin al nostre país i al mateix temps ajudar els projectes ja madurs i instal·lats aquí perquè puguin créixer.

Aina Martí > A la indústria els sous són més alts i les carreres més estables, però hi ha queixes de falta de personal. Cal potenciar el seu atractiu entre el jovent?

Alícia Bosch > Sí. De fet, el drama que tenim és que encara no som prou atractius perquè el jovent s'hi incorpori. Cal apostar per la indústria i la formació. D'altra banda, molt d'acord amb el fet que la deslocalització de la producció és cabdal. També és veritat que la indústria és la primera que ha anat aplicant la tecnologia 4.0: fabricació additiva, robòtica, Intel·ligència Artificial... Tota la indústria que no aposti per les tecnologies vinculades a la nova indústria o que no vagi adequant-se d'alguna manera té els dies comptats.

Roger Torrent > La indústria és un sector tractor de tota la resta i genera llocs de treball de més qualitat i majoritàriament més ben remunerats. Segons l'IDESCAT, hi ha una diferència de 6.000 euros respecte a altres sectors, i hi ha estudis que parlen fins i tot d'un diferencial de sous respecte al sector de serveis que s'ha incrementat en un 39% durant la pandèmia. I en aquests moments hem de redefinir què vol dir indústria, ja no és aquella idea manufacturera clàssica, això ha canviat. La neoindústria no té res a veure amb la indústria del segle XX, és neta i digitalitzada. Però la transició no passa perquè sí, per generació espontània; hi ha d'haver una política activa al darrere amb dos vessants: tenir recursos, a través dels fons Next Generation, i l'orientació de quins són els sectors guanyadors pels quals cal apostar.

Aina Martí > Europa s'està quedant enrere o està actuant a temps?

Roger Torrent > Europa s'ha fet vella, però la mentalitat ha canviat. Europa ha fet una cosa que fins ara no s'havia fet —i que ens havia perjudicat— que és identificar en

Bosch > La visió que cal no és, només, la reindustrialització sinó sobretot la d'agenda industrial

què som bons i quines mancances tenim. Per exemple, no tenim liti i no podem fabricar microxips i depenem de Taiwan i dels EUA; i hem anat perdent força industrial en el sector farmacèutic. Enmig de la pandèmia ens ressonava la idea que no érem capaços ni de fer paracetamol ni de fer mascaretes. Ara, hem identificat mancances per ser competitius a nivell global i la majoria dels sectors triats a Catalunya són bons. Tenim una base industrial molt interessant. Aquest és un gran argument per fer polítiques de reindustrialització a Catalunya.

Alícia Bosch > A més, cal dir que no només és un món bipolar, una partida de la Xina i els EUA. Alerta amb l'Índia i alerta amb Corea del Sud. Europa ha quedat al mig, vella. La visió que cal no és, només, la de reindustrialitzar sinó sobretot la d'agenda industrial.

Aina Martí > Així doncs, com s'estan adaptant a les disrupcions actuals els sectors més tradicionals de la indústria catalana?

Roger Torrent > Els sectors químics, automobilístic i agroalimentari són molt madurs al país i els hem d'aju-

dar a fer aquesta transició. En el de l'automoció és claríssim: cap al cotxe elèctric. En el de l'agroalimentació, en direcció a incloure mecanismes de la indústria 4.0 i en l'àmbit de les proteïnes alternatives. I a la indústria química tenim l'oportunitat de ser no només referents en economia circular, sinó també amb l'hidrogen verd, on podem ser un pol de producció. La nostra estructura econòmica més assentada és una bona plataforma per fer el salt a la transformació del model productiu, perquè estem ben posicionats en sectors que Europa identifica que seran tractors i que hi posa recursos. És una conjuntura d'oportunitat que hem de saber aprofitar.

Alícia Bosch > Clar, i no només ens hem de fixar en les tecnològiques, a Barcelona ve molta empresa del sector digital, però també perquè és més econòmic pagar un lloguer d'oficines aquí que a Berlín i a París. És una realitat que ens afavoreix, però no podem perdre de vista tota aquella indústria que ja hi és. Quan sentim que es parla tant d'emprenedors i start-ups pensem que hi ha molta indústria centenària i puntera a qui cal donar suport.

Aina Martí > Quins elements hauria de tenir l'agenda industrial catalana?

Alícia Bosch > Primer de tot, que ens ho creiem realment com a país. De vegades ens trobem que passar de les paraules, dels Pactes Nacionals per a la Indústria, dels projectes..., als fets costa molt. També cal posar els mitjans facilitadors. Avui hi ha més de 600 milions d'euros al Vallès aturats per temes de llicències municipals, de la Generalitat... Es va parlar molt de la inversió de 600 milions d'ILJIN en una fàbrica de components a Mont-roig del Camp... Aquests també són projectes d'activitat econòmica. Necessitem que l'administració sigui facilitadora. Som uns grans defensors de la col·laboració públicoprivada, que ha de ser cabdal i a vegades és tan senzill com buscar al nostre entorn casos d'èxit, com els del País Basc, perquè allà fa molts anys que tenen un ADN industrial, l'administració pública s'ho ha cregut. No parlo de recursos, sinó de visió, de valors i de convenciment intern. Si no et creus les coses, difícilment acaben sortint. Les indústries se senten soles i desamparades.

Roger Torrent > És important parlar de tota la cadena de valor i no oblidar cap de les parts. Nosaltres en som conscients, de a qui ens dirigim i per això tenim una agenda industrial i de reindustrialització que es concreta en el Pacte Nacional per la Indústria, que aprovarem aviat.

Alícia Bosch > El del 2017 va quedar en un calaix...

Roger Torrent > L'anterior pacte era el primer i tenia un esperit més discursiu que executiu, és a dir, era més per assentar les bases d'un determinat relat que propostes concretes executives que servissin justament per transformar. La filosofia del nou Pla Nacional és que siguin més d'un centenar d'accions molt determinades, molt quirúrgiques; sovint se'ns reclama que la política sigui comprensible, traçable i no purament retòrica i que generem polítiques transversals que vagin més enllà d'una sola legislatura i aquesta és la vocació del PNI. Però en paral·lel a això, ja hem fet molts «fets» dels que reclamaves, per exemple, hem presentat la línia de subvenció per maquinària d'indústria 4.0 que fonamentalment ha d'arribar a la pime

i que feia 15 anys que no existia. Fa poc vam presentar els projectes de reindustrialització: són 27 milions d'euros i 44 projectes repartits per tot el territori, i ho reben pimes en molts casos.

Aina Martí > Quin impacte tindrà en l'ocupació la robotització de la indústria?

Alícia Bosch > Un estudi del Fòrum Econòmic Mundial assegurava que entre el 2022 i el 2024 es perdran uns 75 milions de llocs de treball, però se'n generaran més de 130 milions. És una oportunitat que hem de lligar i saber lligar. I aquí entrariem en un tema delicat que és la Formació Professional...

Roger Torrent > L'automatització i la robotització a curt termini poden presentar alguns dubtes respecte a com impacta en el món laboral, però a mitjà i llarg termini és una veritable oportunitat. Encara que hi hagi uns costos de transició, generarà llocs de treballs més ben remunerats i de més valor afegit. Avui, malgrat la queixa que fan bona part de les empreses que no poden trobar talent digital, al mateix temps, hi ha perfils

FUNDACIÓ

JOSEP I

Torrent > Quan parlem de reindustrialització i de posar la indústria a l'agenda com a prioritat de país té moltes derivades i una de fonamental és la Formació Professional

molt ben formats i amb moltes habilitats que estan cobrant sous molt elevats perquè hi ha una demanda molt gran. I no només a les empreses tecnològiques. A les fàbriques i les indústries les feines mecàniques repetitives les faran un robot o cobot. La gent que treballarà en una fàbrica necessitarà uns coneixements i una formació molt més elevada i això voldrà dir uns sous molt més alts perquè la productivitat serà molt més alta. Ara, aquí hem de fer un gran esforç. Quan parlem de reindustrialització i de posar la indústria a l'agenda com a prioritat de país té moltes derivades i una de fonamental és la Formació Professional.

Aina Martí > Si les empreses estan fent inversions i la visió de posar la indústria al centre hi és, la pota que trontolla ara mateix és la Formació Professional?

Alícia Bosch > Hi ha diverses potes que trontollen, però a tots els sectors econòmics del país els costa trobar personal, des de camioners, a hostaleria i tota la franja d'economia productiva. Un exemple molt clar és que si demà hi hagués preparats i formats 12.000 instal·ladors experts

en renovables tindrien feina. El gremi d'instal·ladors està desesperat i també el de tallers. I el sector industrial? Tenim un greu problema i és que no és prou atractiu per al jovent. Hi ha la promesa que es generaran moltes places de formació, però el jovent segueix apostant pel sector sanitari i les STEAM, i la indústria continua coixa. Aquí tenim una aposta que cal fer com a país. Jo solucionaria el tema de la formació professional amb un canvi. L'FP no ha de dependre d'Educació sinó d'Empresa, amb vida pròpia i pressupost propi. El departament d'Educació és molt gran, és un monstre que es menja la major part dels recursos. No deu ser la primera vegada que ho sents...

Aina Martí > Amb un canvi de departament n'hi hauria prou?

Alícia Bosch > No, ahora, cal que els centres integrats que estan regulats i previstos a la pròpia llei s'activin ja. I per què? Perquè és una manera d'optimitzar recursos en un mateix centre. I, si us plau, traiem batxillerats i ESO d'allà! En el mateix centre hi hauria d'haver la formació professional inicial, contínua i ocupacional. Les empreses estarem encantades

Torrent > Estem convençuts que serà la legislatura de la Formació Professional

de fer orientació, però el que està passant és que hi ha mala orientació professional des dels propis centres d'educació. Qui orienta el jovent cap a quins estudis li poden encaixar millor no té en ment la realitat del teixit productiu. L'orientació professional ha de ser professionalitzada.

Roger Torrent > L'FP és un element central i precisament per això, parlant de la governança, en el seu moment es va generar una agència que penja de Presidència, per demostrar la voluntat que és un element transversal. Estem convençuts que serà la legislatura de la Formació Professional, volem que ho sigui. I de moment hem començat incrementant totes les places d'oferta. I fem una altra cosa, que en aquest país s'havia abandonat i que és important, que és generar certificats de professionalitat. És una manera de posar en valor la formació del país encara que no estigui reglada en el sistema educatiu i sí a l'empresa. Ara, la distinció entre la Formació Professional i la Universitat es difumina i no hi ha frontera. Aviat començarà el projecte del centre de formació professional de l'automoció de Martorell. El trànsit d'FP a universitat és habitual, el que no és tan habitual és l'altre i l'hem de

promoure. Sobretot, estem treballant amb el sector privat, que és qui ens ha de dir quines demandes hi ha al mercat. Ens heu d'ajudar a fer orientació. Venim de massa anys de menystenir la FP, hem sentit a dir massa vegades que el que no val fa Formació Professional i l'hem anat desprestigiant. Ha sigut una actitud molt estesa a nivell social i ara ens n'hem adonat com és d'important la Formació Professional per al conjunt del país. És cert, d'altra banda, que l'FP inicial correspon a Educació i la contínua i ocupacional depèn d'Empresa i Treball. Faig la distinció perquè habitualment no es miraven totes per igual, es focalitzava molt en la formació inicial perquè hi havia la concepció que la formació era a l'inici de l'etapa laboral i prou, i després ja entraves al mercat laboral. Això cada vegada és menys així. És impossible avui pensar que algú pugui estar 40 anys en una empresa sense reciclar-se i adquirir nous coneixements de manera constant. Per tant, la mirada ha de ser des de les tres potes, involucrant tots els departaments. No comparteixo tant que s'hagi de diferenciar entre Formació Professional, batxillerat i ESO perquè les passarel·les entre un món i un altre són interessants i per no aïllar la Formació

Professional dels altres estudis. Està bé que un noi que està fent batxillerat en ciències socials comparteixi espai amb una noia que està fent Formació Professional de ciberseguretat, per exemple.

Alícia Bosch > Aquí no ens hi trobarem per una senzilla raó: hem vist que els centres educatius que tenen ESO, batxillerat i Formació Professional la major part dels recursos no es dediquen a la Formació Professional. Tots els centres s'haurien d'integrar en una mateixa xarxa. Com han fet al País Basc, que és un exemple d'excel·lència. Els centres integrats faciliten que s'integrin en el territori i que les pimes hi participin. I pel que fa als continguts, de vegades ens sobten les decisions que es prenen des de despatxos que no estan del tot adaptats a la realitat. Hem de ser prou flexibles per anar ajustant-los el més ràpidament possible.

Aina Martí > Parlàveu de 600 milions d'euros aturats al Vallès en tràmits burocràtics. L'administració també s'està digitalitzant o encara està lluny? Els fons europeus estan arribant? I les subvencions per digitalitzar?

Bosch > No pot ser que es trigui de dos a tres anys com a mitjana en tenir els permisos necessaris per poder començar una activitat industrial

Alícia Bosch > Cal accelerar els processos perquè aquesta petició fa molts anys que s'està dient i continuem patint. No pot ser que es triguin de dos a tres anys com a mitjana a tenir els permisos necessaris per poder començar una activitat industrial. No ens ho podem permetre com a país. I amb els fons europeus hi ha un cert desencís. Les xifres que tenim ara disponibles és que s'ha gestionat una quarta part. Hi ha un coll d'ampolla i ho saben totes les CCAA. Ho centralitza Madrid i és una llàstima. M'agradarà veure el 2025 com estem. En general en el tema dels ajuts, ens trobem que les convocatòries no s'acaben d'ajustar i els recursos tampoc i al final acaben sent apostes que fan les empreses en inversió directa. La indústria fa temps que va apostar per la digitalització i la robotització —sobretot en maquinària i béns d'equips.

Roger Torrent > Que l'administració sigui més àgil sol ajudar al petit i des del punt de vista progressista ajuda a la igualtat de drets. L'agilitat administrativa sempre és necessària però ara encara més, perquè ens trobem en un moment cruïlla, en el qual hem de decidir ràpidament a on anem

per no perdre oportunitats. En som plenament conscients. Aquesta legislatura hem aprovat el reglament del decret d'agilització de l'activitat econòmica. Tot i això, sabem que no n'hi ha prou amb les lleis. És veritat que a vegades els ritmes no coincideixen perquè hi ha projectes que es fan en municipis amb ajuntaments petits amb una muntanya de projectes.

Alícia Bosch > La declaració responsable agilitzaria moltíssim. Apostar com a empresa i comprovar d'aquí a un any. Si no ho faig bé, m'empaperes.

Roger Torrent > El decret justament aposta encara més per la declaració responsable. En certes coses té sentit, però a nivell urbanístic té un risc. Si construeixes una nau on no podies... després complir la disciplina urbanística és molt complicat.

Aina Martí > Quin és el paper que ha de tenir l'hidrogen verd en l'agenda industrial de Catalunya?

Alícia Bosch > L'aposta de l'hidrogen verd és una aposta clara, de país, de ciutadania. La vall de l'hidrogen verd està molt vinculada a la zona de

Tarragona i la petroquímica hi té molt a jugar. Les derivades que es generen amb l'hidrogen verd són molt bones: centres tecnològics, formació especialitzada... Si ens ho creiem, ens ho creiem.

Roger Torrent > La indústria del país consumeix catorze tones d'hidrogen —que ara és gris— a l'hora, per tant, necessàriament hi ha d'haver una transició cap a l'hidrogen verd. Ara tenim una oportunitat. En l'anterior paradigma energètic, el del segle XX, nosaltres no podíem ser productors perquè no tenim carbó, gas natural, ni gran capacitat per fer energia hidroelèctrica, però actualment sí que podem ser productors energètics: perquè tenim sol i vent per generar energia. Per fer hidrogen es necessita aigua i sol. És un procés relativament senzill, però que necessita que fem la transició energètica, perquè requereix energia fotovoltaica o eòlica per generar l'hidrogen. Aquí, és veritat que estem tot just començant. Fa dos anys ningú parlava d'hidrogen verd, i avui és un element central en tots els discursos polítics. Estem ben posicionats i aquí haurem de fer una aposta, perquè tenim una indústria potencialment consumidora. Formem part del corredor de l'hidrogen verd de l'Ebre, que va des d'Euskadi a Catalunya.

Aina Martí > Per impulsar l'hidrogen verd, cal impulsar les energies renovables.

Alícia Bosch > Exacte. No oblidem l'endarreriment que té Catalunya respecte a l'aposta d'energies verdes i renovables. S'han d'accelerar les comunitats energètiques i no podem tenir projectes de sol·licituds de

plaques fotovoltaïques encallats per un excés de burocratització i això està passant. Durant el 2021 s'han generat molts més terawatts en energia nuclear que en qualsevol altra. Si seguim així, Aragó serà qui ens acabarà venent l'energia perquè no tenim capacitat per generar energia renovable i és una llàstima. Està molt bé apostar per l'hidrogen però apostem realment per les energies renovables. La pregunta que ens fem sempre és: com és que portem aquests deu anys de retard?

Roger Torrent > El marc normatiu en renovables de l'Estat espanyol ha sigut un desastre, amb anades i vingudes, amb plantejaments que a vegades afavorien les renovables i després venia el govern del PP i es carregava tot el que s'havia fet anteriorment i això generava molta inseguretat jurídica.

Alícia Bosch > Però és un escenari igual per a l'Estat espanyol, i hi ha territoris que ho han aprofitat. Hem de ser prou autocrítics per dir que hem tingut trens que ens han passat per davant, i pels motius que siguin, anem endarrerits.

Roger Torrent > Sí, aquest era un problema a nivell de tot l'Estat espanyol. A Catalunya tenim una particularitat que no tenen altres territoris que és que tenim un territori més arrugat, orogràficament més complicat i molt més dens des del punt de vista urbanístic. Salvant Itàlia, potser som el territori més dens d'Europa i això s'ha de tenir en compte. A més, des del novembre del 2021 amb el decret de renovables, s'han incrementat molt els projectes d'autoconsum. A més, cal dir que hi va haver certs processos especulatius al voltant de les renovables que van generar estrès, amb comarques petites amb més de 100 projectes i això ho hem resolt amb el decret. Ara hi ha un marc normatiu més favorable i l'administració ha d'assumir el repte de ser prou àgil per donar resposta. Al mateix temps, necessitem formar molts treballadors que siguin capaços de concretar la transició energètica, si no no la podrem fer per més que la planifiquem. ■

variables

Què està passant amb les cures a Catalunya? Reptes i possibilitats d'acció política en perspectiva feminista

vista prèvia >

Les cures han estat fins ara les grans oblidades a l'hora de pensar i organitzar el nostre model socioeconòmic. I amb elles, qui històricament n'han dut a terme la part principal: les dones. Posar aquest àmbit al centre de l'agenda social forma part de la transformació feminista que tota societat que es vulgui regida pel principi d'igualtat ha d'afrontar. Els feminismes aporten diferents respostes sobre com abordar les cures i el repensament de la societat, per situar aquest àmbit com una prioritat en el disseny de les polítiques públiques.

Núria Vergés Bosch

Professora Agregada del Departament de Sociologia de la Universitat de Barcelona.
Directora General de Cures, Organització del Temps i Equitat en els Treballs del Departament d'Igualtat i Feminismes de la Generalitat de Catalunya.

@nuverges

Introducció

Les cures són essencials per a la sostenibilitat de la vida. Per poder viure i sobreviure, necessitem tant cuidar-nos, com que algú ens cuidi. Sense les cures tampoc hi ha possibilitats de reproducció social, ni econòmica. Sobretot, han estat les feministes qui ens ho han anat recordant des de l'acadèmia i des del carrer. Perquè si bé les cures afecten a totes les persones i haurien de ser una responsabilitat col·lectiva, cuidar s'ha adjudicat majoritàriament a les dones. A Catalunya, tot i comptar amb pioneres en la matèria des de l'inici, com la Doctora Lourdes Berneria (1937), la visibilització i politització de les cures ha estat recent i més fructífera a partir de la darrera dècada. Comptem amb trajectòria pròpia i noves propostes de política pública vers les cures que convé mostrar. Per això en aquest article, de caire divulgatiu, tinc per objectiu explorar les cures des d'una visió feminista triangulada que recupera elements dels diversos feminismes. Ho faig de manera situada en el context català i en la meua condició marcada per la participació activa en el moviment feminista, per una

trajectòria acadèmica en les Ciències Polítiques i la Sociologia, i per la meua recent incorporació al Departament d'Igualtat i Feminismes de la Generalitat. En aquest sentit, em dispo, primerament, a conceptualitzar les cures i els treballs de cures, especialment en relació amb els feminismes. En segon lloc, pretenc situar-nos en el context català actual de crisi de cures i plantejar-ne els principals reptes. Finalment, exploro algunes propostes de política pública que s'estan plantejant i implementant en el nostre context. Tot plegat per seguir contribuint als debats actuals, fer visibles les propostes d'acció política vers les cures més actuals i fomentar-ne la seva ampliació.

Cures i treballs de cures

Des del principi, per poder créixer, mantenir-nos, socialitzar-nos i poder-nos desenvolupar com a persones i com a societat algú ens ha de cuidar. Les necessitats de cures són constants en la nostra vida i les nostres societats. Així doncs, les cures són una mostra de la nostra interdependència subsistent, tot i que la

seua intensitat varia entre persones i moments vitals. Per això, cal tenir en compte que les necessitats de cures són canviants al llarg de la vida. Som totalment dependents al néixer i, sovint, al final de les nostres vides tornem a ser-ho. Però hi ha persones que mantenen elevats nivells de dependència al llarg de la vida, i, d'altres l'adquireixen en moments determinats davant d'accidents o malalties, permanents o temporals, però també per altres esdeveniments vitals.

Les cures ens garanteixen qualitat de vida i ens propulsen oportunitats vitals. Les cures generen i regeneren la vida i les seves possibilitats. En un Estat del benestar encara tan familista com el nostre, darrere d'aquestes cures s'espera i es compta amb que hi hagi les famílies.¹ Però qui ens cuida són majoritàriament les dones, perquè és a qui culturalment, i d'acord amb la divisió sexual del treball tradicional, hem atribuït aquests tipus de tasques de forma naturalit-

1 EZQUERRA; DE EGUIA HUERTA, «¿Redistribución de los cuidados? El papel de la familia, el mercado y las políticas públicas en Catalunya».

La societat i els seus governs han tendit a prioritzar el treball productiu en la seva definició, però també en l'organització econòmica i social col·lectiva

zada.² En aquesta divisió sexual del treball l'home s'especialitza en un determinat tipus de tasques, la gran majoria en temps de treball remunerat en el mercat laboral. La dona s'especialitza en unes altres tasques, sobretot relacionades amb les cures, en gran part no remunerades a les llars. La definició de cures no és única ni unívoca, però podríem estar d'acord en el fet que cuidar implica almenys alimentar, netejar, endreçar, educar, consolar, animar, pentinar, posar a dormir i tantes altres feines quotidianes que si no hi pensem detingudament resten invisibles. Per tant, cuidar és treballar i per això, des dels feminismes, parlem també de treballs de la llar i de les cures.

De fet, aquest tipus de tasques no sempre s'ha considerat una feina, ni cuidar s'havia inclòs en la definició de treballs. Com apunta Amaia Pérez Orozco (1977),³ la producció i reproducció de la vida s'ha considerat treball reproductiu en contraposició

al treball productiu en una relació desigual. La societat i els seus governs han tendit a prioritzar el treball productiu en la seva definició, però també en l'organització econòmica i social col·lectiva. Per això, des de l'Economia Feminista es reivindica una nova mirada, com a ruptura respecte a la inèrcia que portem, que implica posar les cures, la reproducció i sostenibilitat de la vida al centre i fer-hi virar l'economia i la resta de polítiques.⁴

Considerar la dimensió col·lectiva de les cures és clau. Les cures també són imprescindibles per al funcionament de la nostra societat i economia. Permeten el desenvolupament personal i generen la força de treball que fa que funcioni l'economia. Com diu Silvia Federici (1942) fins i tot en els temps actuals on les màquines fan tantes coses per si soles,⁵ no existirien ni feines ni producció si no fos pel que és el resultat de la nostra gestació. Endemés, hi ha cures que també es poden fer col·lectivament

i, fins i tot, fora de casa i més enllà de les persones i en relació amb l'entorn. Per exemple, plantar arbres al bosc després d'un incendi o possibilitar relacions pacífiques i lliures de violències en una comunitat local. Per tant, les cures tenen aquesta triple vessant. Per una banda, com a desenvolupament personal. Per l'altra com a possibilitadora del progrés econòmic col·lectiu. I finalment, com una connexió, d'una forma interdependent entre persones, però també col·lectivament i amb l'entorn. I justament aquesta dimensió més col·lectiva és clau per a comprendre la necessitat de la corresponsabilització pública vers les cures.

Cures altament feminitzades i preocupació central dels feminismes

La divisió sexual del treball de caire patriarcal i la conseqüent desresponsabilització històrica dels homes, governs i mercats fa que cuidar sigui encara una feina tan feminitzada i tan precaritzada. Per tant, les cures són un espai altament relacionat amb les desigualtats de gènere. Per aquest motiu no és d'estranyar que, sobretot des

2 CARRASCO BENGÓA, *Con voz propia: la economía feminista como apuesta teórica y política*; BENERÍA, «Reproduction, production and the sexual division of labour».

3 PÉREZ OROZCO, «Del trabajo doméstico al trabajo de cuidados».

4 CARRASCO BENGÓA, *Con voz propia: la economía feminista como apuesta teórica y política*.

5 FEDERICI, *Caliban i la bruixa: dones, cos i acumulació primitiva*.

Durant anys el debat feminista ha estat protagonitzat per les controvèrsies entre els feminismes de la igualtat i de la diferència

dels anys 1970, les cures siguin objecte d'estudi i reivindicació dels feminismes. El debat acadèmic connectat amb els feminismes i la política feminista fa temps que bull al nostre país, així com internacionalment. Aquest debat no és lliure de tensions entre les diverses corrents feministes i les diverses apreciacions i solucions que proposen.⁶

Durant anys el debat feminista ha estat protagonitzat per les controvèrsies entre els feminismes de la igualtat i de la diferència. Per una banda, els feminismes de la igualtat han primat la participació de les dones en el treball remunerat en condicions d'igualtat amb els homes. Per això, no se senten tan còmodes reivindicant les cures *per se* i tendeixen, per exemple, a centrar-se en la millora en l'abordatge de les necessitats de cures per facilitar la conciliació en la versió més liberal. En la vessant socialista se centren en la dignificació dels

treballs de cures remunerats, pel que fa a igualtat de drets i condicions laborals, en la visibilització del conflicte capital-vida i en reivindicar les cures com a treballs, així com les nocions de treball domèstic, de la llar o treball reproductiu. Els feminismes de la diferència, en canvi, emfasitzen el fet diferencial de les dones i se centren en reivindicar la centralitat de les cures, amb el perill de certs essencialismes que naturalitzen les cures en les dones i la feminitat. Denuncien el caràcter patriarcal de l'organització social i econòmica, la desigual distribució del poder i valor social i polític d'allò privat, feminitzat i personal, amb el lema que allò personal és polític. Proposen, entre d'altres, un increment dels permisos i prestacions de maternitat, una limitació a les tecnologies de control dels cossos de les dones, així com solucions comunitàries i intenses vers les cures.

Més recentment els feminismes postmoderns, emfasitzen noves problemàtiques, però també oportunitats teòriques i pràctiques que brinden les mirades diverses i interseccionals respecte a les cures.

Així, denuncien el menysteniment de les mirades del sud, les veus i experiències de les dones racialitzades i migrades vers les cures i la invisibilització de les vivències de cures més enllà de l'heterosexualitat, així com exploren el rol de les tecnologies, també en els treballs reproductius. Relacionen les cures amb les particularitats de les noves diversitats familiars, les oportunitats no heteronormatives, les noves masculinitats, els límits i potencialitats de les tecnologies, així com exploren les situacions, discriminació i explotació vers les dones migrades, les particularitats nord-sud de la crisi de cures o les cadenes globals de cures.

De fet, darrerament, les cures han estat en el centre de les reivindicacions feministes arreu del món en les celebracions del 8 de març. I és que des de tombant del segle XXI la recerca, diàleg i reivindicació al voltant de les cures ha estat de creixent interès acadèmic, social i polític, també en el context català. Aquí també tenim la sort de poder comptar amb pioneres i referents internacionals de l'economia, la història, l'antropologia, la sociologia o l'art feminista

6 ICCIA; SAINSBURY, «Gendering welfare state analysis: Tensions between care and paid work»; CARMONA GALLEGÓ, «La resignificación de la noción de cuidado desde los feminismos de los años 60 y 70»; ZECHNER, *Commoning Care & Collective Power*.

Els feminismes denuncien la forta aliança entre l'heteropatriarcat, el capitalisme i el neocolonialisme i s'endinsen en aquesta relació per contestar-la

que s'han preocupat de les cures; el debat, actualment, és molt actiu.⁷ Pels feminismes les cures són centrals i impliquen fer preguntes necessàries, però incòmodes i encara poc resoltes en la pràctica social i política. Entre d'altres es plantegen: què està passant amb les cures? Per què els treballs de cures no són els que tenen més valor i són els més ben remunerats en la nostra societat? Per què les polítiques de cures no són prioritàries i com s'hi podrien tornar? Per què la nostra economia no s'orienta a sostenir la vida i el planeta, sinó més aviat l'extreu sense límits i sense pensar en les conseqüències? Per què seguim mantenint

la cultura de la violència i no apostem més per una cultura de la cura? Com es podria revertir la situació? Com fem possible conciliar? I, com ho fem en un context de digitalització creixent? Per què els homes no cuiden igual? Per què menystenim els drets a les dones migrades que ens cuiden? Com ens cuidem i en millors condicions? Com generem coresponsabilitats vers les cures? Per què no apostem prioritàriament pels drets i deures de cura? Com es pot fer fora de la lògica tradicional? Quin rol hi ha de jugar la política pública? I les comunitats? Per explicar-ho, actualment els feminismes denuncien la forta aliança entre l'heteropatriarcat, el capitalisme i el neocolonialisme i s'endinsen en aquesta relació per contestar-la i plantejar fórmules que des de la política s'han d'escollir per fer avançar les nostres societats.

Aterrant les necessitats i la crisi de cures en el context català

La Covid-19 ens ha mostrat les necessitats de cures que tenim, com d'interdependents som les persones entre nosaltres i amb el nostre entorn. I, de fet, s'ha tornat a fer evident

el dèficit i la crisi de cures que ja apuntà la sociòloga nord-americana Arlie Hochschild (1940) a mitjans de la dècada de 1990⁸ i que s'agregà amb la darrera crisi econòmica.⁹ L'actual sistema resulta incapaç de garantir el benestar d'amplis sectors de la població i, per tant, les dificultats per cuidar i ser cuidats esdevenen generalitzades, també a Catalunya. Això, entre d'altres, també comporta el risc d'una nova refamiliarització de les cures, amb els impactes que això comportaria sobre les dones.

Les necessitats de cures són creixents a Catalunya. Segons Idescat, la nostra població cada vegada està més envellida i, amb això, també creix el nombre de persones dependents. El 2021 l'índex d'envelliment se situava en un 127,1.¹⁰ Però atès

8 HOCHSCHILD, «The culture of Politics: Traditional, post-Modern, cold-Modern and Warm-Model Ideals of Care».

9 EZQUERRA, «Acumulación por desposesión, género y crisis en el Estado español».

10 Índex d'envelliment: població de 65 anys i més per cada 100 habitants de menys de 15 anys. Índex de sobreenvelliment: població de 85 anys i més per cada 100 habitants de 65 anys i més. Índex de dependència global: Població de 65 anys i més i de menys de 15 anys per cada 100 habitants de 15 a 64 anys. Dades disponibles a: <www.idescat.cat>.

7 BENERÍA, «Reproduction, production and the sexual division of labour». BORDERÍA (et al.), *El trabajo de cuidados: historia, teoría y políticas*; CARRASCO BENGUA, *Con voz propia: la economía feminista como apuesta teórica y política*; TORNÉS, «El trabajo de cuidados: un camino para repensar el bienestar»; MORENO-COLOM; COSP; CATALÀ, «La masculinización del tiempo dedicado al trabajo doméstico rutinario»; EZQUERRA; DE EGUIA HUERTA, «¿Redistribución de los cuidados? El papel de la familia, el mercado y las políticas públicas en Catalunya». COMAS D'ARGEMIR CENDRA, «Hombres cuidadores: Barreras de género y modelos emergentes»; LLOPIS, *La revolución de los cuidados*; VIVAS, *Mama desobedient. Una mirada feminista a la maternitat*; VERGES BOSCH, «Com generem polítiques de conciliació feministes i fomentem coresponsabilitats?»; CARRASQUER, «El redescubrimiento del trabajo de cuidados. Algunas reflexiones desde la sociología»; ALMEDA; BATTHYÁNY, «Género, desigualdades sociales y pandemia por Sars-Cov-2».

A Catalunya tenim aproximadament 1,21 fills per dona i la xifra ha baixat sostingudament en les darreres dècades

que tenim una de les esperances de vida més elevades d'Europa i del món, l'índex de sobreenvelliment, resulta en un dels més elevats d'Europa i se situa en un 16,9. Tampoc hem d'oblidar que, segons les estadístiques de persones amb discapacitat pel 2021,¹¹ aproximadament 635.000 persones tenen algun tipus de discapacitat reconeguda a Catalunya, aproximadament el 8% de la població catalana.

Endemés, el tipus de família nuclear, heterosexual i biparental, que tradicionalment s'esperava que donés resposta a aquestes necessitats també s'ha modificat i ha anat disminuint a favor d'una gran diversitat familiar més complexa.¹² Les famílies monoparentals ja són més del 10% de de les famílies, i d'aquest, més del 80% estan encapçalades per dones.¹³ Les famílies reconstituïdes també creixen, així com les que no es defineixen heterosexuals i les llars unipersonals. Fins i tot, s'ha instaurat

culturalment, i no pas biològicament, el que algunes autories ja anomenen la infertilitat estructural.¹⁴ És a dir, prop d'un 25% de les dones de la nostra generació no tindran fills per motius polítics i socials.¹⁵

També ha canviat la nostra relació amb els fills i filles i la maternitat.¹⁶ A Catalunya tenim aproximadament 1,21 fills per dona i la xifra ha baixat sostingudament en les darreres dècades. També els tenim molt tard: tenim el primer fill de mitjana per sobre dels 31 anys, novament per sobre de la mitjana europea.¹⁷ Tot i que el nombre de fills que tenim és un dels més baixos d'Europa, el rol de la infància ha pres centralitat en les darreres dècades i, les famílies dediquen bona part dels seus interessos i recursos a la criança dels seus infants.

Destaca encara que no estan resoltes les tensions vers les maternitats

i parentalitats diverses. Més enllà de la maternitat patriarcal i sacrificada o la maternitat neoliberal i subordinada al mercat hi ha vies per explorar.¹⁸ De fet, no tenim ni els fills i filles que voldríem, ni la satisfacció amb les possibilitats de conciliació, especialment quan són menors d'edat, i un elevat conflicte entre les diverses esferes vitals, especialment les dones.¹⁹ Per això ens cal observar també què ocorre amb el mercat laboral.

Treballs mercantilitzats i gènere

En les darreres dècades l'entrada formal de les dones en el mercat de treball ha estat creixent, especialment de les dones amb fills i filles menors. Això vol dir que el model tradicional de participació al mercat laboral de «l'home sustentador» ha anat virant cap a un model de «doble sustentació». Ara bé, el model tradicional no ha patit encara un veritable canvi de sentit. Només s'ha erosionat

11 Disponible a: <www.dretssocials.gencat.cat>.

12 EZQUERRA; DE EGUIA HUERTA, «¿Redistribución de los cuidados? El papel de la familia, el mercado y las políticas públicas en Catalunya».

13 Disponible a: <www.idescat.cat>.

14 ÁLVAREZ; MARRE, «Motherhood in Spain: from the 'Baby Boom' to 'Structural Infertility'».

15 ESTEVE; DEVOLDER; DOMINGO, «La infecunditat a Espanya: tic tac, tic tac, tic tac!!!».

16 VIVAS, *Mama desobedient. Una mirada feminista a la maternitat*.

17 Disponible a: <www.idescat.cat>.

18 VIVAS, *Mama desobedient. Una mirada feminista a la maternitat*.

19 EUROFOUND, «Living, working and COVID-19, COVID-19 series».

Aproximadament el 92% dels permisos d'excedència per cuidar els fills i filles els prenen les dones

i segueix ancorat en la idea original patriarcal de la divisió sexual del treball, dicotòmica, heteronormativa i, sovint, encara naturalitzada. Per això, encara, aproximadament el 92% dels permisos d'excedència per cuidar els fills i filles els prenen les dones.²⁰ Encara set de cada deu persones que treballen remuneradament a temps parcial són dones. Les dones encara dediquen el doble d'hores al dia a les feines de la llar i de les cures no remunerades que els homes i pateixen més pobresa de temps. Encara la càrrega total d'hores de treball, remunerades i no remunerades, és major per a les dones.

Això vol dir que la conciliació encara es planteja d'una manera que privilegia un mercat laboral masculinitzat, i les seves demandes, per sobre d'unes cures altament feminitzades, i les seves necessitats. Per això els problemes de conciliació encara s'espera que els pateixin o els arreglin elles, com puguin, de manera individualitzada o en el marc familiar heterosexual sobretot. Per això les possibilitats de conciliació milloren

en el cas de parelles del mateix sexe on la divisió sexuada del treball deixa de tenir sentit.²¹ Per això són encara minoritaris els casos de millora en la conciliació on els homes s'involucren i assumeixen els treballs de cures.²²

En la nostra societat, doncs, encara continuem fent responsables dels treballs de cures a les dones, demanant la seva disponibilitat total vers la família. Ara bé, això passa en un context on creix la demanda de disponibilitat total de les dones a la feina remunerada. I això mateix, se suma a d'altres discriminacions de gènere i també fa tan difícil l'assoliment de la igualtat en el mercat de treball. Per això la bretxa salarial de gènere se situa encara en un 20,6%.²³ Per això també persisteix la segregació vertical i els homes encara estan sobrerrepresentats en càrrecs de direcció. Per això, persisteix la segregació horitzontal en el treball remunerat i, per exemple, els

homes són aproximadament el 70% de treballadors en el sector tecnològic i les dones més del 80% en l'àmbit de les cures.

Si ens endinsem en les particularitats del sector de les cures i de la situació i condicions de les treballadores de la llar i de les cures s'evidencia, novament, el menyspreu de la societat vers les cures i les múltiples desigualtats que comporta. És un dels sectors més mal remunerats, amb més informalitat, més temporalitat i més parcialitat.²⁴ S'estima que vora un 30% del treball de la llar i de les cures remunerat es fa sense contracte laboral.²⁵ Aproximadament el 95% són dones, i el 42% migrades, sobretot de països no comunitaris.²⁶ De fet, s'estima que una de cada tres persones que hi treballen es troba al llindar de la pobresa.²⁷ Val a dir que la irregularitat administrativa i la-

24 FULLADOSA-LEAL (et al.), «Sobre drets, reivindicacions i polítiques amoroses entorn de les feines de la llar i les cures»; EZQUERRA; DE EGUÍA HUERTA, «¿Redistribución de los cuidados? El papel de la familia, el mercado y las políticas públicas en Catalunya»; CAÑADA, *Cuidadoras*.

25 PARELLA, «El sector del trabajo del hogar y de cuidados en España en tiempos de COVID-19».

26 CAÑADA, *Cuidadoras*.

27 OXFAM, «Esenciales y sin derechos».

21 ROTHBLUM, «Division of workforce and domestic labor among same-sex couples».

22 COMAS D'ARGEMIR CENDRA, «Hombres cuidadores: Barreras de género y modelos emergentes».

23 OBSERVATORI DEL TREBALL I EL MODEL PRODUCTIU, «El mercat de treball en perspectiva de gènere».

20 OBSERVATORI CATALÀ DE LA IGUALTAT DE GÈNERE, «Les dones a Catalunya, 2021».

Les possibilitats de conciliació milloren en el cas de parelles del mateix sexe on la divisió sexuada del treball deixa de tenir sentit

boral que es manté en aquest sector provoca una elevada exposició i indefensió davant d'injustícies i, fins i tot, situacions tan extremes com l'explo-tació laboral i, fins i tot, les violències sexuals.²⁸ Per això el món laboral i de gènere tampoc es pot entendre deslli-gat d'altres àmbits de política pública, com les polítiques d'estrangeria i migració. Urgeixen millores clau en aquest sentit i quan ens endinsem en les cures es fa evident.

Dels principals reptes i propostes de política pública vers les cures

De les pàgines anteriors se'n despre-nen una sèrie de reptes principals, que cal entendre entrelaçats. D'aquí se'n deriven algunes necessitats i propostes de polítiques públiques del context català que pot ser interes-sant visibilitzar. Apunten al reconei-xement de les cures, la dignificació dels treballs de la llar i de les cures, i la seva relació amb els usos del temps, i, finalment, a la correspon-sabilitat pública vers les cures.

28 CAÑADA, *Cuidadoras*; BOFILL; VÉLIZ, *Una vio-lència oculta. Assetjament sexual en dones migrades treballadores de la llar i de les cures*.

Cal reconèixer les cures i donar-hi valor. Això implica desenvolupar polí-tiques de visibilització de les necessi-tats de cures, i dels treballs i sectors associats, així com de sensibilització per avançar en els drets i deures vers les cures. Per una banda, aquest reconeixement es podria materia-litzar en programes de formació en cures i el seu valor, tant a les escoles, com entre els homes i la societat en general. Per altra banda, es podria concretar en una millora de polítiques d'intercanvi d'informació i visibilitza-ció de les cures, per exemple en l'es-tabliment i acció en grups de treball i espais de diàleg públic-comunitaris amb agents clau d'aquests àmbits. També és important la generació de dades periòdiques, públiques i siste-màtiques que permetin diagnosticar adequadament l'àmbit de les cures, fins i tot respecte a la seva contribu-ció a l'economia. Finalment, també es podria concretar en reconèixer l'experiència prèvia en cures, així com generar títols professionals o, fins i tot, considerar el treball de cures en el còmput de la cotització que afecta-ria les pensions futures.

Cal també avançar en la dignificació dels treballs de la llar i de la cura.

Això implica, necessàriament, endin-sar-nos en les condicions laborals i la revalorització dels llocs de treball que impliquen cures. El juny del 2022 el govern espanyol va ratificar el conveni 189 de l'OIT. Aquest conveni s'aprovà fa més de deu anys i la seva ratificació ha estat una demanda recurrent del moviment feminista i de les treballadores.²⁹ Això signi-ficarà, quan es formuli legalment a l'ordenament estatal, una millora en drets i condicions laborals substanci-al com la possibilitat d'equiparació al règim general de la seguretat social, el dret a l'atur i la limitació del salari en espècie i de l'acomiadament per desistiment. Ara bé, caldrà veure com es fa efectiu i com s'aborda la regularització administrativa de les treballadores migrades, així com del treball de la llar i de les cures informals en general, per tal que, definitivament, s'equiparin drets, es professionalitzi i es generi igualtat. Millorar la progressió de totes les dones en el treball mercantilitzat im-plica, definitivament, donar atenció al

29 CARRASCO BENGUA, *Con voz propia: la economía feminista como apuesta teórica y política*; FULLA-DOSA-LEAL (et al.), «Sobre drets, reivindicacions i polítiques amoroses entorn de les feines de la llar i les cures».

Millorar la progressió de totes les dones en el treball mercantilitzat implica, definitivament, donar atenció al sector de les cures en el seu conjunt

sector de les cures en el seu conjunt. De fet, com hem vist, cal avançar en l'equitat de gènere en tot el mercat de treball. Seria massa extens entretenir-me en totes les mesures, però també convé incidir i incrementar en aquelles que afavoreixen la conciliació entre les diverses esferes vitals. D'aquesta manera, quan reorganitzem el temps no ho hem de fer des de la centralitat del treball mercantilitzat, sinó de les necessitats de cures. Això permetria veure el temps fluid i flexible, prioritzant les necessitats humanes més essencials per davant de la maximització econòmica.

Finalment, cal corresponsabilitzar-nos vers les cures. Això vol dir assumir que les cures són una responsabilitat col·lectiva. Cal regenerar-nos prioritzant les cures perquè esdevinguem comunitats, pobles, ciutats i un país cuidador. I això implica un canvi cultural, i estructural, social i polític en la nostra societat. Això significa que les cures, públiques i privades, han de ser objecte de política pública i prioritzades. Els governs, a tots nivells, s'han de fer corresponsables de les cures i han d'impulsar polítiques que facin

que els homes, empreses i comunitats també esdevinguin cuidadors. També vol dir proveir i facilitar serveis públics de cures directament. Respecte a les cures de la gent gran i persones dependents, tant la llei de la Dependència estatal com la Llei 12/2007 de Serveis Socials van significar un avenç en la corresponsabilitat pública vers les cures, però l'austericidi de la darrera crisi econòmica marcà un punt d'inflexió en la seva implementació i transformació creixent que cal revertir.³⁰ Respecte a les cures infantils, el 2021 s'ha engegat el programa Temps x Cures a Catalunya que implica l'ampliació i creació de nous serveis públics de cures infantils destinats a la població d'entre zero a setze anys, fora del temps escolar i arreu de Catalunya. Aquest programa busca consolidar el dret a les cures infantils, avançar en el dret al temps per a les famílies, especialment les dones, i crear ocupació de qualitat en aquest àmbit. Així mateix, la Generalitat s'ha compromès a im-

plementar gradualment la gratuïtat de les escoles bressol. A partir del setembre del 2022 serà ja efectiva la gratuïtat a partir dels 2 anys. La provisió de serveis públics de cura infantil ha estat una reivindicació històrica del moviment feminista que s'ha d'anar consolidant.

Conclusions

Les cures són essencials per a la sostenibilitat de les nostres vides, tant individualment com col·lectivament. Ara bé, fins ara, aquest àmbit i les feines relacionades, s'han atribuït sobretot a les famílies, especialment a les dones. De fet, un dels efectes de la Covid-19 ha estat la refamiliarització i refeminització de les cures. Quan es cuida de manera remunerada també ho fan sobretot les dones i en condicions de gran precarietat. Per tant, les cures encara no han adquirit el reconeixement i atenció política que es mereixen si veritablement apostem per societats i economies de benestar i per la vida.

Des dels feminismes es reivindica fer visibles les cures i la despro-

30 EZQUERRA; DE EGUIA HUERTA, «¿Redistribución de los cuidados? El papel de la familia, el mercado y las políticas públicas en Catalunya».

Les cures encara no han adquirit el reconeixement i atenció política que es mereixen si veritablement apostem per societats i economies de benestar i per la vida

porcionada presència de les dones fent les feines de cures, però no per seguir el model de bona esposa i mare patriarcal, sinó perquè es faci visible la necessitat de cures i es millori la seva provisió en igualtat. Si es demanda una major presència dels homes, de les institucions públiques i, fins i tot, del mercat en la provisió de les cures, no es contempla que sigui des de la dominació patriarcal i capitalista, sinó en una perspectiva de gènere que capgiri el sistema actual des de l'arrel i el faci equitatiu per tothom. Per això, especialment ara que a Catalunya comptem per primera vegada amb una Conselleria d'Igualtat i Feminismes que, com no podia ser d'una altra manera, incorpora l'abordatge de les cures en una nova Direcció General de Cures, Organització del Temps i Equitat en els Treballs, volem repensar i reivindicar l'acció política conjuntament.

En un context encara marcat per una divisió sexual del treball de caràcter patriarcal cal que decididament els governs prenguin la responsabilitat d'abordar les cures i que es desenvolupin en el marc de

les polítiques públiques per revertir la situació.

Ara convé incidir en la nostra coresponsabilitat vers les cures, de governs, comunitats, ciutats, empreses i dels homes. Les polítiques públiques han d'esdevenir permeables a l'agenda i reivindicacions feministes i implementar de forma creixent polítiques públiques en perspectiva de gènere, especialment relacionades amb les cures. Això implica desenvolupar un gran ventall de polítiques, des de la generació de dades i la sensibilització vers les cures, fins a la formació o la provisió de serveis de cures infantils públiques fora de l'horari escolar. Aquestes accions contribuiran a millorar la progressió de les dones en el treball mercantilitzat, on encara hi ha importants desigualtats a sobrepassar, molt relacionades amb les cures i la seva professionalització digna i generadora de drets. Per això també cal repensar les polítiques econòmiques, laborals i de temps desviant la mirada del màxim benefici al màxim benestar. I aquest canvi passa per centrar-nos en les cures i defugir la lògica heteropatriarcal,

capitalista i neocolonial que ha imperat fins ara. Només així podrem avançar cap a una societat i una economia per a les persones, totes les persones. ■

■ Bibliografia

ALMEDA, Elisabet; BATTHYÁNY, Karina. «Género, desigualdades sociales y pandemia por Sars-Cov-2». A *Revista Española de Sociología*, vol. 30, núm. 3, pàg. 1-18, 2021.

ÁLVAREZ, Bruna, MARRE, Diana. «Motherhood in Spain: from the 'Baby Boom' to 'Structural Infertility'». A *Medical Anthropology*, pàg. 1-14, 2021

BENERÍA, Lourdes. «Reproduction, production and the sexual division of labour». A *Cambridge Journal of Economics*, vol. 3 (3), pàg. 203-225, 1979.

BOFILL, Silvia; VÉLIZ, Norma. *Una violencia oculta. Assetjament sexual en dones migrades treballadores de la llar i de les cures*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2019.

BORDERÍAS, Cristina (et al.). *El trabajo de cuidados: historia, teoría y políticas*. Madrid: Los Libros de la Catarata, 2018.

CAÑADA, Ernest. *Cuidadoras*. Barcelona: Icaria, 2021.

CARMONA GALLEGU, Diego. «La resignificación de la noción de cuidado desde los feminismos de los años 60 y 70». A *En-claves del pensamiento*, núm. 13 (25), pàg. 104-127, 2019.

CARRASCO BENGUA, Cristina. *Con voz propia: la economía feminista como apuesta teórica y política*. Madrid: Viento Sur, 2014.

CARRASQUER, Pilar. «El redescubrimiento del trabajo de cuidados. Algunas reflexiones desde la sociología». A *Feminismos y sindicatos en Iberoamérica*, pàg. 97-126, 2020.

CARRILLO GÓMEZ, Silvia. *Abordant la crisi de les cures: polítiques, treballs i experiències locals*. Barcelona: ICPS, 2019.

CICCIA, Rossella; SAINSBURY, Diane. «Gendering welfare state analysis: Tensions between care and paid work». A *European Journal of Politics and Gender*, núm. 1 (2), pàg. 93-109, 2018.

COMAS D'ARGEMIR CENDRA, Dolors. «Hombres cuidadores: Barreras de género y modelos emergentes». A *Psicoperspectivas*, vol. 15 (3), pàg. 10-22, 2016.

EUROFOUND. *Living, working and COVID-19, COVID-19 series*. Luxemburg: Publications Office of the European Union, 2020.

EZQUERRA, Sandra. «Acumulación por desposesión, género y crisis en el Estado español». A *Revista de economía crítica*, núm. 14, pàg. 124-147, 2012.

EZQUERRA, Sandra; DE EGUIA HUERTA, Maria. «¿Redistribución de los cuidados? El papel de la familia, el mercado y las políticas públicas en Catalunya». A *Política y Sociedad*, núm. 57 (3), 2020.

ESTEVE, Albert; DEVOLDER, Daniel; DOMINGO, Andreu. «La infecunditat a Espanya: tic tac, tic tac, tic tac!!!». A *Perspectives Demogràfiques*, núm. 1, pàg. 1-4, 2016.

FEDERICI, Silvia. *Caliban i la bruixa: dones, cos i acumulació primitiva*. Barcelona: Virus, 2018.

FULLADOSA-LEAL, Karina (et al.). «Sobre drets, reivindicacions i polítiques amoroses entorn de les feines de la llar i les cures». A *Revista ideas*, núm. 47, 2019.

HOCHSCHILD, Arlie. «The culture of Politics: Traditional, post-Modern, cold-Modern and Warm-Model Ideals of Care». A *Social Politics*, núm. 2 (3), pàg. 333-346, 1995.

LLOPIS, Maria. *La revolución de los cuidados*. Tafalla: Txalaparta, 2021.

MORENO-COLOM, Sara; COSP, Marc Ajenjo; CATALÀ, Vicent Borràs. «La masculinización del tiempo dedicado al trabajo doméstico rutinario». A *Reis: Revista española de investigaciones sociológicas*, núm. 163, pàg. 41-58, 2018.

OBSERVATORI CATALÀ DE LA IGUALTAT DE GÈNERE. «Les dones a Catalunya, 2021» [en línia]. Disponible a: <www.dones.gencat.cat>.

OBSERVATORI DEL TREBALL I EL MODEL PRODUCTIU. «El mercat de treball en perspectiva de gènere» [en línia]. Disponible a: <www.observatorit treball.gencat.cat>.

OXFAM. «Esenciales y sin derechos» [en línia]. Disponible a: <<https://cdn2.hubspot.net>>.

PARELLA RUBIO. «El sector del trabajo del hogar y de cuidados en España en tiempos de COVID-19». A *Anuario CIDOB de la Inmigración*, pàg. 101-114, 2020.

PÉREZ OROZCO, Amaia. «Del trabajo doméstico al trabajo de cuidados». A *Con voz*

propia: la economía feminista como apuesta teórica y política. Madrid: Viento Sur, 2014.

ROTHBLUM, Esther D. «Division of workforce and domestic labor among same-sex couples» A *Gender and time use in a global context*. Nova York: Palgrave Macmillan, pàg. 283-303. 2017.

TORNS, Teresa (et al.). «El trabajo de cuidados: un camino para repensar el bienestar». A *Papeles de relaciones ecosociales y cambio global*, núm. 119, pàg. 93-101, 2012.

VERGÉS BOSCH, Núria. «Com generem polítiques de conciliació feministes i fomentem corresponsabilitats?». A *Revista Idees*, 2020.

VIVAS, Esther. *Mama desobedient. Una mirada feminista a la maternitat*. Barcelona: Ara llibres, 2019.

ZECHNER, Manuela. *Commoning Care & Collective Power*. Viena: Transversal Texts, 2021.

full de càlcul

El treball essencial i la contradicció valor-precarietat

vista prèvia >

Durant la pandèmia de la Covid-19 i durant la vigència de l'estat d'alarma es van qualificar diverses feines com a «treballs essencials». Aquestes feines que eren necessàries per poder mantenir serveis bàsics de la ciutadania, des de la reproducció a les cures o l'alimentació, sovint són treballs que es troben en situació de vulnerabilitat o de precarització. Una contradicció que planteja la necessitat de capgirar aquesta realitat.

Marina Muñoz

Membre d'Espai 08

@espaizerovuit

Raquel Lorenzo

Membre d'Espai 08

@espaizerovuit

Per tal de fer front a l'emergència sanitària causada per la Covid-19, el 14 de març de 2020 l'Estat espanyol va decretar l'estat d'alarma, en el qual s'ordenava el confinament domiciliari de la població i l'aturada de les activitats econòmiques, excloent aquelles feines considerades «essencials».¹ En aquesta categoria s'hi van incloure aquelles tasques que havien de garantir les necessitats bàsiques individuals i col·lectives de la ciutadania, tot i que això suposés per a les persones treballadores exposar-se a un major risc de contagi de la malaltia.

La categorització de certes activitats com a «essencials» es va realitzar arreu del món. Ara bé, les ocupacions que tenien cabuda en el llistat variaven entre estats, fet que denota que allò que s'entén per «treball essencial» és una decisió contextual i política.² Tot i això, sovint hi trobem

un seguit d'activitats menystingudes com ara el treball domèstic, l'agrari, la neteja, les feines als supermercats o les cures a les residències de gent gran. Ocupacions que tenen en comú, per una banda, una baixa valoració social i econòmica, i per altra, són feines indispensables per a satisfer les necessitats humanes

El fet d'assignar a unes activitats l'etiqueta d'essencials ha posat de manifest la contradicció entre la necessitat d'exercir algunes feines i la seva valoració tant social com material. Així doncs, en aquest article ens proposem de fer una reflexió teòrica sobre les característiques de les feines compreses sota l'etiqueta «treball essencial», per després, examinar les condicions en les quals es duen a terme, i proposar polítiques públiques per a millorar-les a través de tres estudis de cas: el treball domèstic i de cures, el de treball de cures i d'atenció a les persones remunerat, i el treball agrícola

Què entenem per treball essencial?

No és fàcil trobar precedents teòrics al concepte de «treball essencial».

Així doncs, per a fer-ho partim de les concepcions sobre el treball que han desenvolupat diferents corrents de l'economia. L'economia clàssica va desenvolupar la teoria del valor-treball, la qual estableix que el valor d'un objecte dependrà de la quantitat de treball socialment necessari per a la seva producció. Segons la teoria clàssica, doncs, el valor de les mercaderies és proporcional al temps de treball socialment necessari per a produir-les. Per tant, en aquesta teoria hi trobem una concepció productivista del concepte de treball. Partint d'aquesta concepció sobre el treball, l'economia marxista mostra que mentre les mercaderies s'intercanvien i es venen al preu del seu valor de treball, el treballador rep un salari de subsistència, i la diferència entre aquests és la plusvàlua. A més, Karl Marx (1818-1883) posa de relleu que una part indispensable de la producció de valor és la reproducció de la força de treball.³ Tot i posar l'accent en la diferència entre producció i reproducció, l'economia marxista no arriba a integrar la dimensió del treball domèstic.

1 BOE, «Real Decreto-ley 10/2020, de 29 de marzo, por el que se regula un permiso retribuido recuperable para las personas trabajadoras por cuenta ajena que no presten servicios esenciales, con el fin de reducir la movilidad de la población en el contexto de la lucha contra la Covid-19».

2 STEVANO; ALI; JAMIESON, «Essential for what? A global social reproduction view on the re-organisation of work during the COVID-19 pandemic».

3 FEDERICI, *El patriarcado del salario. Críticas feministas al marxismo*.

Esdevé necessari recórrer a l'economia feminista com a enfocament que ha ampliat els límits de la definició del treball per incloure aquelles feines no mercantilitzades i que es donen en l'esfera reproductiva

Tanmateix, veiem com ambdues concepcions econòmiques —la clàssica i la marxista— han posat el focus en el valor del treball, reduint la seva anàlisi al treball productiu, és a dir, a aquella activitat que ocorre en el mercat i que rep una remuneració com a contrapartida. En aquest punt, doncs, esdevé necessari recórrer a l'economia feminista com a enfocament que ha ampliat els límits de la definició del treball per incloure aquelles feines no mercantilitzades i que es donen en l'esfera reproductiva. Així, l'economia feminista ha posat en valor les feines responsables de la «reproducció social»,⁴ que fa referència al procés pel qual una estructura social es perpetua a través del temps.⁵ Per tant, i en aquesta línia, entenem que el treball essencial es podria caracteritzar per comprendre aquelles activitats que garanteixen la reproducció de la societat, és a dir, per aquelles tasques imprescindibles que generen les condicions materials necessàries per al desenvolupament de les vides

humanes, i dels seus sistemes econòmics i socials

Així doncs, en aquest article prenem com a definició de treball la conceptualització àmplia i integradora introduïda per l'economia feminista. En canvi, no entrem a oferir una definició concreta sobre l'essencialitat per no ser universal i resultar subjecte al context. En el seu lloc, ens centrem en tres activitats que són necessàries per al procés de reproducció social, i que van ser imprescindibles durant la crisi de la Covid-19, bé perquè van ser definides com a tal en el decret de l'estat d'alarma,⁶ o bé perquè es permetia la circulació per a realitzar altres tipus de tasques, per exemple de cures, malgrat que no van ser reconegudes com a feines en el mateix text legal.

En els següents apartats presentem les condicions sota les quals es du a terme el treball essencial en tres exemples concrets a l'Estat espa-

nyol: el treball domèstic i de cures, el treball de cures i d'atenció a les persones remunerat, i treball agrícola. Unes feines sovint realitzades en situacions precàries i/o discriminatòries.

El treball domèstic i de cures

En primer lloc, volem centrar-nos en el treball domèstic i de cures no remunerat, que fa referència a les tasques destinades a satisfer les necessitats de les persones i assegurar el seu benestar tant material com emocional, que es duen a terme dins de les llars. Aquest tipus de treball contempla tasques com ara la neteja de la casa, la compra i preparació d'aliments, l'atenció a infants, malalts o persones dependents, entre d'altres. Són labors que no es poden postergar i que condicionen el temps disponible per a realitzar altres activitats. Per tant, poden produir desigualtats en altres àmbits de la vida.

Els estudis que analitzen els usos del temps evidencien un repartiment desigual entre homes i dones pel que fa al treball domèstic i de cures. Les dades que ens ofereix l'Institut d'Es-

4 DALLA COSTA; JAMES, «The Power of Women and the Subversion of the Community».

5 BATTACHARYA, Social reproduction theory: Remapping class, recentring oppression.

6 BOE, «Real Decreto-ley 10/2020, de 29 de marzo, por el que se regula un permiso retribuido recuperable para las personas trabajadoras por cuenta ajena que no presten servicios esenciales, con el fin de reducir la movilidad de la población en el contexto de la lucha contra el Covid-19».

Els estudis que analitzen els usos del temps evidencien un repartiment desigual entre homes i dones pel que fa al treball domèstic i de cures

tadística de Catalunya el 2011, mostren que les dones dediquen 1 hora i 52 minuts més de mitjana al dia que els homes a aquest tipus de treball.⁷ Tanmateix, les dones solen fer-se càrrec de la majoria de tasques necessàries per assegurar un bon funcionament de la llar, incloent-hi aquelles funcions no visibles com la presa de decisions o l'anticipació de les necessitats dels membres de la família.⁸ Aquestes diferències s'han vist agreujades arran de la pandèmia de la Covid-19, un període on les tasques domèstiques han augmentat com a conseqüència del confinament domiciliari, i en el que les escoles van romandre tancades.⁹

Les desigualtats exposades pel que fa als usos del temps tenen conseqüències a curt i llarg termini en altres àmbits de la vida de les persones. Una d'aquestes són les diferències de gènere existents en el mercat

laboral com a conseqüència dels rols en el repartiment de les tasques domèstiques i de cures. Un exemple que ha estat estudiat en repetides ocasions, és com després de l'arribada de la primera criatura els ingressos de les dones solen disminuir mentre que els dels homes no es veuen afectats.¹⁰ A aquest fenomen se'l coneix com a «penalització per fill», i a l'Estat espanyol s'estima que aquesta davallada en els ingressos de les mares arriba a l'11%.¹¹ Una bretxa d'ingressos que pot arribar al 28% a llarg termini. Les diferències en els ingressos entre homes i dones es poden explicar a partir de tres raons: les dones no es reincorporen a la feina després del naixement del primer infant; es reincorporen a la feina però amb una reducció de jornada; i no experimenten evolució salarial durant el temps que no participen en el mercat de treball.

Aquestes desigualtats de gènere en el mercat laboral posteriorment

es traslladen en la pensió de jubilació que homes i dones perceben. A l'Estat espanyol les pensions són contributives, per tant, estan vinculades a la participació en el mercat laboral. Aquest fet genera desigualtats de gènere a través de dos mecanismes. En primer lloc, s'exigeix un període mínim d'anys cotitzats per tal de poder accedir a la prestació de jubilació. Aquest requisit afecta de forma negativa les dones, sobretot aquelles que no han participat del mercat de treball formal o que no aconsegueixen els anys mínims per a optar a la prestació, provocant la seva dependència d'altres pensions —com la de viudetat—, que tenen una quantia inferior. En segon lloc, el càlcul de la pensió no té en compte les interrupcions o característiques de la trajectòria laboral de les dones, per tant, a l'hora de fer-ne el càlcul, aquesta acaba resultant en un import inferior a la dels homes.¹²

Per últim, el repartiment desigual en les tasques domèstiques i de cures té conseqüències sobre la salut de les dones. La seva salut mental es

7 DURAN; CARRILLO, «Gènere i temps: en què inverteixen les hores les catalanes i els catalans».

8 ROBERTSON, «Mothers and Mental Labor: A Phenomenological Focus Group Study of Family-Related Thinking Work».

9 FARRÉ (et al.), «How the COVID-19 Lockdown Affected Gender Inequality in Paid and Unpaid Work in Spain».

10 KLEVEN (et al.), «Child Penalties across Countries: Evidence and Explanations». KLEVEN; LANDAIS; SØGAARD, «Children and Gender Inequality: Evidence from Denmark».

11 DE QUINTO; HOSPIDO; SANZ, «The child penalty in Spain».

12 VARA, «Gender inequality in the Spanish public pension system».

La redistribució equitativa de les responsabilitats de cures no s'ha d'entendre com una qüestió individual o de les famílies, sinó que exigeix una mirada des d'una perspectiva col·lectiva

pot veure afectada, fent-se visible a través de mal de caps, migranyes, i cansament general.¹³

La redistribució equitativa de les responsabilitats de cures no s'ha d'entendre com una qüestió individual o de les famílies, sinó que exigeix una mirada des d'una perspectiva col·lectiva i que, per tant, requereix el compromís de les institucions públiques. A continuació, doncs, ens disposem a apuntar actuacions que les administracions podrien dur a terme en dues línies d'acció concretes. La primera és en relació a les polítiques públiques destinades a la cura dels infants. Per una banda, considerem indispensable mantenir els permisos de paternitat i maternitat intransferibles. Si bé és cert que els estudis no indiquen un efecte d'aquests a l'hora de reduir la bretxa de gènere en les tasques domèstiques i de cures,¹⁴ considerem necessari monitoritzar

la manera com s'introdueixen i qui hi accedeix. Doncs, aquest tipus de permisos permeten canviar les idees sobre els rols de gènere tradicionals posant el focus en la cura com a responsabilitat compartida de tots els membres de la família, i no com una qüestió de les dones.

Per altra banda, plantegem augmentar el nombre de places disponibles a les llars d'infants, així com una reforma de l'educació infantil dirigida no només a millorar l'educació de les criatures, sinó també a facilitar la conciliació laboral i social amb les responsabilitats familiars. Aquesta reforma aniria encaminada a repensar els horaris i vacances escolars, o les activitats extraescolars.

La segona línia d'acció que proposem se centra en el sistema de pensions. En aquest àmbit hi ha tres qüestions a explorar pel que fa a revertir la bretxa de gènere en la prestació de jubilació. En primer lloc, mesures dirigides al mercat de treball amb l'objectiu de facilitar i incrementar la participació laboral de les dones per tal de millorar la base sobre la qual es calcula la pensió. En segon lloc, la reforma del sistema de pensions per

tal de que reconegui les trajectòries laborals diferenciades de les persones, els salaris baixos, la reducció del període mínim de cotització i el període de referència d'ingressos. En tercer lloc, plantegem una revisió de les actuals pensions no contributives per tal de millorar la seva quantia, i alhora redreçar els tradicionals rols de gènere arrelats en aquestes, que perpetuen la dependència econòmica de la dona a l'home.¹⁵

El treball de cures i d'atenció a les persones remunerat

La segona activitat on volem posar l'atenció és el sector de les cures remunerades. La majoria de les activitats laborals englobades dins de les cures remunerades van formar part del llistat d'activitats essencials que recollia l'estat d'alarma. En general són feines on s'acostumen a percebre salaris baixos,¹⁶ un fet que ha esdevingut més notable durant la pandèmia en tant que les persones

13 LANDSTEDT; HARRYSON; HAMMARSTRÖM, «Changing housework, changing health? A longitudinal analysis of how changes in housework are associated with functional somatic symptoms».

14 FARRÉ; VELLA, «The Intergenerational Transmission of Gender Role Attitudes and its Implications for Female Labour Force Participation»; KLEVEN (et al.), «Do Family Policies Reduce Gender Inequality? Evidence from 60 Years of Policy Experimentation».

15 JEFFERSON, «Women and Retirement Pensions: A Research Review».

16 BARRON; WEST, «The Financial Costs of Caring in the British Labour Market: Is There a Wage Penalty for Workers in Caring Occupations?».

La majoria de les activitats laborals englobades dins de les cures remunerades van formar part del llistat d'activitats essencials

Taula 1. Actors i condicions de certes ocupacions essencials, 2018 (%)

Ocupació essencial	Actors		Condicions	
	Dones	Migrants	Temporals	Subocupació
Dependents a botigues i magatzems	72,2	9,9	22,1	14
Caixeres i taquilleres	80,9	6,5	29,7	13,9
Treballadores de cures a persones en serveis de salut	82,6	3,2	32,9	6,8
Altres treballadores de cures a les persones	93,5	16,8	33,3	40,4
Empleades domèstiques	99,2	48,4	24,0	39,9
Altre personal de neteja	84,8	18,7	30,5	30,8

Font: INE, Encuesta de Población Activa (EPA).

ocupades en el sector de les cures han rebut una remuneració menor que les persones ocupades en altres sectors dels considerats essencials.¹⁷ Aquesta baixa remuneració es pot explicar per una disminució de la presència sindical en el sector,¹⁸ i per la devaluació social que han sofert

aquestes feines.¹⁹ Aquest tipus de treballs acostumen a estar molt feminitzats i racialitzats—veure Taula 1

Així doncs, són ocupacions que acostumen a patir els problemes ja elevats del mercat laboral espanyol: temporalitat, parcialitat involuntària —subocupació— i pobresa laboral. Pel que fa a la temporalitat, aquest fenomen es descriu pel fet que una

persona treballadora va encadenant contractes de curta durada. La majoria de les feines que estudiem en aquest article tenen percentatges de treball temporal per sobre de la mitjana estatal —26% el 2018. Aquest fet presenta diversos problemes, els treballadors i treballadores veuen com el seu salari no augmenta amb l'antiguitat, i com se'ls dificulta la negociació de les seves condicions laborals. Fins i tot, se'ls priva de l'accés a drets laborals bàsics, com per exemple, la baixa de maternitat.

En relació amb la subocupació, concepte que fa referència al fet que una persona té un contracte laboral inferior a les hores que voldria treballar, és un problema creixent en el nostre context. A l'Estat espanyol la gran majoria del treball parcial, un 51%, és involuntari, mentre que a Catalunya ho és el 38,3%.²⁰ La parcialitat involuntària posa dificultats als treballadors i treballadores a l'hora de conciliar la seva vida laboral i familiar ja que no disposen del control dels seus horaris laborals, que es caracteritzen per ser irregulars i atípics. A més, observem com aquest

17 FOLBRE; GAUTHAM; SMITH, «Essential Workers and Care Penalties in the United States».

18 WALKER, «De-unionization and the wages of essential workers».

19 ENGLAND, Comparable Worth: Theories and Evidence.

20 INE, Encuesta de Población Activa.

La pobresa laboral, concepte que es refereix a percebre uns ingressos per sota del 60% del salari mitjà, és un fenomen que s'observa, sobretot, en professions de baixa qualificació i a temps parcial, com són les feines de cures remunerades

fenomen es dona sobretot en els sectors de les cures a les persones dependents i del treball domèstic i de neteja

Per últim, pel que fa a la pobresa laboral, concepte que es refereix a percebre uns ingressos per sota del 60% del salari mitjà, és un fenomen que s'observa, sobretot, en professions de baixa qualificació i a temps parcial, com són les feines de cures remunerades

Presentada la situació sobre les condicions sota les quals es desenvolupa el treball de cures remunerat, procedim a presentar un seguit de mesures en la línia de propostes plantejades per millorar les condicions d'aquestes feines adequada a la seva importància social,²¹ com per exemple, l'increment del salari mínim interprofessional (SMI) que és una eina molt potent per a fer front a aquest tipus de pobresa. Segons Eurofound, un 15% de les persones que cobren el salari mínim pateixen

de privació material.²² Així doncs, considerem que l'increment de l'SMI hauria d'equivaldre al 60% del salari mitjà, aquesta mesura va en la línia de les recomanacions proposades a la Carta Social Europea, i forma part de l'acord entre sindicats i govern espanyol de cara al 2023.²³ A més, aquest increment de l'SMI és una eina efectiva per disminuir la pobresa i millorar les condicions de les professions més vulnerables per la falta de convenis col·lectius, com ara el sector de les cures.

La segona proposta va encarada a una millora de les condicions laborals mitjançant la provisió pública dels serveis o de la contractació pública. Molts serveis de cures i d'atenció a les persones estan finançats per l'Estat a través de contractacions externes. En aquest sentit, les administracions poden influir en les condicions laborals i els salaris d'aquest sectors mitjançant dues possibles actuacions. En primer lloc,

a través de la prestació directa,²⁴ és a dir, esdevé necessari deixar enrere la idea de que externalitzar és la millor opció perquè no en tots els casos ho és.²⁵ L'externalització dels serveis públics sovint suposa condicions laborals precàries que acaben per rebaixar la qualitat del servei públic que s'està oferint, com s'observa en les residències de gent gran o en les escoles bressols catalanes.²⁶ Així doncs, amb la remunicipalització de serveis, les administracions poden oferir unes millors condicions laborals i un millor servei. Tot i això, cal que les institucions públiques adrecin l'augment del nombre de personal interí i temporal, així com continuar amb l'augment de la pujada dels salaris paralitzats. La segona manera a través de la qual el sector públic pot millorar les condicions laborals és establint criteris que vagin més enllà del preu, i que considerin unes condicions laborals justes, com

²⁴ També conegut com a remunicipalització.

²⁵ KNUTSSON; TYREFORS, «The Quality and Efficiency of Public and Private Firms: Evidence from Ambulance Services».

²⁶ LEÓN (et al.), «Tensions between quantity and quality in social investment agendas: Working conditions of ECEC teaching staff in Italy and Spain»; PALOMERA, «Los problemas de las residencias».

²¹ TSUI, «Recognizing careworkers' contributions to improving the social determinants of health: A call for supporting healthy carework».

²² EUROFOUND, Minimum wages in 2021: Annual review.

²³ LA MONCLOA, «Trabajo y las organizaciones sindicales acuerdan subir el Salario Mínimo Interprofesional en 15 euros».

L'increment de l'SMI és una eina efectiva per disminuir la pobresa i millorar les condicions de les professions més vulnerables per la falta de convenis col·lectius, com ara el sector de les cures

ara els criteris de condicionalitat social del temps de treball o la no-discriminació, en les contractacions externes i els concursos públics

La tercera acció que plantejem està dirigida a incrementar la capacitat de negociació col·lectiva i la cobertura sindical a través de la creació de sindicats de sectors essencials, per exemple, sindicats de les cures, com «Las Kellys».²⁷ Degut al fet que moltes d'aquestes feines essencials estan externalitzades, i no existeix una regulació detallada d'aquesta modalitat, proposem que s'apliquin els convenis col·lectius del sector per sobre dels acords amb les empreses

Per últim, considerem necessàries dues reformes al sistema de seguretat social. En primer lloc, creiem indispensable que s'incorporin al quadre de malalties professionals tota una sèrie de malalties que es donen en el sector de les cures, un sector molt feminitzat, com per exemple riscos psicosocials en general o la canal carpiana,²⁸ per tal que

les treballadores puguin accedir a baixes per malaltia i rebre la prestació econòmica corresponent. En segon lloc, proposem la incorporació de l'Estat espanyol al conveni 189 de l'Organització Internacional del Treball per tal que les treballadores de la llar, que actualment no tenen dret a la prestació d'atur, hi puguin accedir.²⁹

Treball agrícola

L'últim sector essencial a considerar és el treball agrícola. Els treballadors i treballadores del camp són un dels agents de la cadena d'abastiment del mercat, indispensables per a la reproducció social mitjançant la provisió de begudes i aliments.³⁰ Tanmateix, són un sector fonamental en la nostra economia, atesa la importància que tenen en la balan-

ça comercial i de l'exportació de la producció agrícola, representant el 13,5% del valor total de les exportacions catalanes el 2021.³¹ Si bé el pes de l'ocupació agrària sobre el total a l'Estat espanyol ha patit un descens des del 1976 on representava el 21% a un 6% el 2008, aquest s'ha mantingut estable en l'última dècada,³² i ha vist com en el sector agrícola s'ha incrementat el nombre de persones assalariades d'un 33% el 1995 fins a un 62% al 2019, com a conseqüència també de la reducció del nombre d'autònoms i autònomes. Conseqüentment, s'ha començat a parlar d'un procés d'«assalarització» del camp.³³ A la vegada, en les darreres dècades també s'ha observat un procés d'etnificació del personal agrícola, de fet, les posicions de peó agrari, forestal o de pesca eren ocupades per un 36% d'estrangers al 2018, segons dades de l'EPA. La precarietat en aquest sector està

feines que requereixen moviments repetitius de la mà, i produeix dolor i entumiment.

29 ILO, «Convenio sobre las trabajadoras y los trabajadores domésticos».

30 BOE, «Real Decreto-ley 10/2020, de 29 de marzo, por el que se regula un permiso retribuido recuperable para las personas trabajadoras por cuenta ajena que no presten servicios esenciales, con el fin de reducir la movilidad de la población en el contexto de la lucha contra el COVID-19».

31 ACCIÓ, «Anàlisi de les exportacions catalanes 2021».

32 GARRIDO; CHULIÁ, «La ocupación en el sector agrario: Trayectoria y actualidad».

33 DE CASTRO, «La desdemocratización de las relaciones laborales en los enclaves globales de producción agrícola»; REIGADA (et al.), «The social sustainability of intense agriculture in Almería (Spain): A view from the social organization of labour».

27 FOLBRE; GAUTHAM; SMITH, «Essential Workers and Care Penalties in the United States».

28 La síndrome de la canal carpiana apareix amb

La producció és la part de la cadena que sosté uns costos més elevats, de manera que els productors i productores es veuen empesos a reduir els costos laborals

caracteritzada per diferents elements. En primer lloc, per la flexibilitat de diversos tipus —geogràfica, temporal i salarial. Aquesta flexibilitat es tradueix en salaris baixos, en moltes ocasions per sota de l'SMI, en pobresa laboral, llargues jornades laboral i de transport, i una incertesa vital que no permet construir una rutina per dedicar temps a l'oci o a les tasques de cures.³⁴ Un segon element a tenir en compte són les conseqüències físiques del treball al camp, com són lesions cervicals, contractures o dolors crònics a les articulacions. Unes condicions dures a què s'hi afegeixen conseqüències més greus com ara el risc de patir malalties i accidents laborals, i en ocasions, accidents mortals.³⁵ En tercer lloc, molts treballadors i treballadores agraris estrangers es troben vivint en condicions indignes, ja que

els seus baixos salaris juntament amb la vulnerabilitat associada del seu estatus precari de ciutadania els força a situacions de barraquisme o de règims d'infrahabitatge.

La precarització del sector es pot atribuir a diferents causes. En primer lloc, per una inserció desigual de la producció agrícola en les cadenes de valor alimentàries. La producció és la part de la cadena que sosté uns costos més elevats, de manera que els productors i productores es veuen empesos a reduir els costos laborals, aquest fet comporta que els sous baixos i les llargues jornades laborals esdevinguin pràctiques habituals.³⁶ En segon lloc, una part de les persones treballadores del sector es troben en una situació de vulnerabilitat generada pel seu estatus de ciutadania incomplet. Aquest fet, conjuntament amb la falta de coneixement de l'idioma i de qualificació, els aboca a treballar al camp, en tant que ho poden fer de manera irregular fins a aconseguir el permís de residència. Per últim, les

condicions de precarietat del sector poden explicar-se, en part, per una menor capacitat d'influència de les associacions del treball, els sindicats agraris, així com per la flexibilització que s'ha produït en el mercat laboral

Per tal de millorar les condicions del treball agrari plantegem un seguit de propostes. En primer lloc, la transició a un sistema de provisió d'aliments més igualitari, basat en cadenes de proveïment més curtes, com per exemple, els comerços de proximitat o els mercats camperols. D'aquesta manera, en eliminar els intermediaris i els costos de transports, els productors poden percebre un major marge de benefici, fet que es pot traslladar en un augment del salari de les persones treballadores, i encara més si es combina amb pràctiques agroecològiques. Aquesta transició es pot traduir en dues propostes concretes. Per una banda, a través de la creació i de l'increment de bancs de terra pública amb l'objectiu de facilitar l'accés a terres a aquells agricultors que volen començar projectes d'agricultura sostenible. Per altra, mitjançant la compra pública alimentària a fi de provisionar aliments als menjadors escolars públics i promoure l'agricul-

34 DE CASTRO, «La desdemocratización de las relaciones laborales en los enclaves globales de producción agrícola»; GALDEA, «Jornaleros inmigrantes en la agricultura murciana: Reflexiones sobre crisis, inmigración y empleo agrícola».

35 DE CASTRO; MORAES MENA; CUTILLAS FERNÁNDEZ, «Gobernar la producción y el trabajo por medio de estándares. El caso de la industria agroalimentaria en Murcia»; DE DIEGO-CORDERO (et al.), «'Looking for Better –Job– Opportunities': A Qualitative Analysis of the Occupational Health of Immigrants in Southern Spain».

36 REIGADA (et al.), «The social sustainability of intense agriculture in Almería –Spain–: A view from the social organization of labour».

Feines que són i s'han considerat essencials durant la pandèmia de la Covid-19 pateixen situacions de precarietat o generen situacions de discriminació

tura de proximitat.³⁷ Aquestes accions contribuirien a reduir la flexibilitat que caracteritza el treball agrari.

En segon terme, proposem l'avançament de l'entrada en vigor del Pla Estratègic Nacional de la Política Agrícola Comuna (PAC) 2023-2027 del 2024 al 2023, per avançar-se a l'entrada en vigor de la «condicionalitat social», la qual preveu que el pagament de certes ajudes als agricultors estarà condicionat al compliment de la legislació europea en matèria social i laboral.

Per últim, és necessari augmentar les Inspeccions de Treball a les explotacions continuant amb la campanya iniciada el maig del 2020 des del Ministeri estatal de Treball i Economia Social. I per últim, realitzar una campanya de regularització semblant a les que van dur a terme Itàlia o Portugal, per oferir permisos de treball temporals als treballadors i treballadores migrants.

Conclusions

En aquest article hem volgut mostrar les característiques comunes a molts treballs essencials sense entrar en una definició exacta sobre el concepte d'essencialitat, en tant que aquest pot canviar segons el context. En lloc d'això, ens hem centrat en un seguit de feines que són i s'han considerat essencials durant la pandèmia de la Covid-19 i que pateixen situacions de precarietat o generen situacions de discriminació, amb l'objectiu de subratllar la importància d'aquesta contradicció.

La radiografia que hem fet en l'article ens ha portat a proposar un seguit de polítiques públiques, que conformarien una recepta contra la precarietat i la discriminació, contribuint a millorar les condicions laborals de les persones que es dediquen a aquestes ocupacions, així com per posar en valor aquestes feines que són essencials per a la vida

Mesures com una pujada del salari mínim, inspeccions de treball en els diferents sectors d'ocupacions essencials, canvis en el sistema de la seguretat social i accés a les

prestacions d'atur o facilitar la representació sindical poden ser útils per mitigar problemes de precarietat i discriminació en diferents sectors, més enllà dels analitzats en aquest article. ■

37 FAO, «Urban food systems and COVID-19: The role of cities and local governments in responding to the emergency».

■ Bibliografia

ACCIÓ. *Anàlisi de les exportacions catalanes 2021*. ACCIÓ - Agència per la Competitivitat de l'Empresa - Generalitat de Catalunya, 2022.

BARRON, David N.; WEST, Elizabeth. «The Financial Costs of Caring in the British Labour Market: Is There a Wage Penalty for Workers in Caring Occupations?». A *British Journal of Industrial Relations*, vol. 51 (1), pàg. 104-12, 2011.

BATTACHARYA, Tithi. *Social reproduction theory: Remapping class, recentering oppression*. Londres: Pluto Press, 2017.

BOE. «Real Decreto-ley 10/2020, de 29 de marzo, por el que se regula un permiso retribuido recuperable para las personas trabajadoras por cuenta ajena que no presten servicios esenciales, con el fin de reducir la movilidad de la población en el contexto de la lucha contra el COVID-19». A *Agencia Estatal Boletín Oficial Del Estado*, 2020.

DALLA COSTA, Mariarosa; JAMES, Selma. «The Power of Women and the Subversion of the Community». A *Falling Wall Press*, pàg. 79-86, 1972.

DE CASTRO, Carlos. «La desdemocratización de las relaciones laborales en los enclaves globales de producción agrícola». A *De cadenas, migrantes y jornaleros. Los territorios rurales en las cadenas globales agroalimentarias*, pàg. 59-77, 2014.

DE CASTRO, Carlos; MORAES MENA, Natalia; CUTILLAS FERNÁNDEZ, Isabel. «Gobernar la producción y el trabajo por medio de estándares. El caso de la industria

agroalimentaria en Murcia». A *Política y Sociedad*, vol. 54 (1), pàg. 111-138, 2017.

DE DIEGO-CORDERO, Rocío (et al.). «'Looking for Better —Job— Opportunities': A Qualitative Analysis of the Occupational Health of Immigrants in Southern Spain». A *Workplace Place and Safety*, vol. 69 (5), pàg. 198-217, 2021.

DE QUINTO, Alicia; HOSPIDO, Laura; SANZ, Carlos. «The child penalty in Spain». A *Documentos Ocasionales, Banco de España*, núm. 2017, pàg. 1-22, 2020.

DURAN, Mireia; CARRILLO, Silvia. «Gènere i temps: en què inverteixen les hores les catalanes i els catalans». A *Eines*, núm. 31, pàg. 70-82, 2018.

ENGLAND, Paula. *Comparable Worth: Theories and Evidence*. Nova York: Routledge, 1992.

EUROFOUND. *Minimum wages in 2021: Annual review*. Luxemburg: Publications Office of the European Union, 2021.

FAO. *Urban food systems and COVID-19: The role of cities and local governments in responding to the emergency*. A *Food and Agriculture Organization of the United Nations*, 2020.

FARRÉ, Lúdia (et al.). «How the COVID-19 Lockdown Affected Gender Inequality in Paid and Unpaid Work in Spain». A *IZA Discussion Papers*, 2020.

FARRÉ, Lúdia; VELLA, Francis. «The Intergenerational Transmission of Gender

Role Attitudes and its Implications for Female Labour Force Participation». A *Economica*, vol. 80 (318), pàg. 219-247, 2013.

FEDERICI, Silvia. *El patriarcado del salario. Críticas feministas al marxismo*. Madrid: Traficantes de Sueños, 2018.

FOLBRE, Nancy; GAUTHAM, Leila; SMITH, Kristin. «Essential Workers and Care Penalties in the United States». A *Feminist Economics*, vol. 27 (1-2), pàg. 173-187, 2020.

GALDEA, Maria Elena (et al.). «Jornaleros inmigrantes en la agricultura murciana: Reflexiones sobre crisis, inmigración y empleo agrícola». A *Migraciones*, vol. 37, pàg. 149-169, 2015.

GARRIDO, Luís; CHULIÁ, Elisa. «La ocupación en el sector agrario: Trayectoria y actualidad». A *Panorama Social*, núm. 31, pàg. 113-124, 2020.

ILO. «Convenio sobre las trabajadoras y los trabajadores domésticos». Núm. 189, 2011.

INE. *Encuesta de Población Activa*. Instituto Nacional de Estadística. Madrid, 2021

JEFFERSON, Therese. «Women and Retirement Pensions: A Research Review». A *Feminist Economics*, vol. 15 (4), pàg. 115-145, 2009.

KLEVEN, Henrik (et. al). «Child Penalties across Countries: Evidence and Explanations». A *AEA Papers and Proceedings*, vol. 109, pàg. 122-126, 2019.

KLEVEN, Henrik; LANDAIS, Camille; SØGAARD, Jakob Egholt. «Children and Gender Inequality: Evidence from Denmark». A *Applied Economics*, vol. 11 (4), pàg. 181-209, 2019.

KLEVEN (et al.). «Do Family Policies Reduce Gender Inequality? Evidence from 60 Years of Policy Experimentation». A *NBER Working Papers* 28082, 2020.

KNUTSSON, Daniel; TYREFORS, Björn. «The Quality and Efficiency of Public and Private Firms: Evidence from Ambulance Services». A *The Quarterly Journal of Economics*, 2022.

LA MONCLOA. «Trabajo y las organizaciones sindicales acuerdan subir el Salario Mínimo Interprofesional en 15 euros». A *Prensa*, de 16 de setembre de 2021.

LANDSTEDT, Evelina; HARRYSON, Lisa; HAMMARSTRÖM, Anne. «Changing housework, changing health? A longitudinal analysis of how changes in housework are associated with functional somatic symptoms». A *Int J Circumpolar Health*, vol.75 (1), 2016.

LEÓN, Marga (et al.). «Tensions between quantity and quality in social investment agendas: Working conditions of ECEC teaching staff in Italy and Spain». A *Journal of European Social Policy*, vol.29, pàg. 564-576, 2019.

MARTÍN, Maria. «La muerte de un temporero en Murcia: Jornadas de 11 horas a más de 40 grados y sin agua». A *El País*, de 3 d'agost de 2020.

PALOMERA, David. «Los problemas de las residencias». A *Agenda Pública*, de 1 d'abril de 2020.

REIGADA, ALICIA (et al.). «The social sustainability of intense agriculture in Almería (Spain): A view from the social organization of labour». A *Ager: Journal of Depopulation and Rural Development Studies*, núm. 23, pàg. 197-222, 2017.

ROBERTSON, Lindsey G. (et al.). «Mothers and Mental Labor: A Phenomenological Focus Group Study of Family-Related Thinking Work». A *Psychology of Women Quarterly*, vol. 43 (2), pàg. 184-200, 2019.

STEVANO, Sara; ALI, Rosimina; JAMIESON, Merle. «Essential for what? A global social reproduction view on the re-organisation of work during the COVID-19 pandemic». A *Canadian Journal of Development Studies / Revue Canadienne d'études Du Développement*, vol. 42 (1-2), pàg. 178-199, 2021.

TSUI, Emma (et al.). «Recognizing careworkers' contributions to improving the social determinants of health: A call for supporting healthy carework». A *NEW SOLUTIONS: A Journal of Environmental and Occupational Health Policy*, 2021.

VARA, Miranda. «Gender inequality in the Spanish public pension system». A *Feminist Economics*, vol. 19 (6), pàg. 136-159, 2013.

VARA, Miranda. «La desigualdad de género en el sistema público de pensiones». A *Información Comercial Española, ICE: Revista de Economía*, núm. 859, pàg. 119-139, 2011.

arxiu

Gabriel Alomar: la síntesi de l'alliberament social i l'emancipació nacional

vista prèvia >

És difícil marcar els pares del catalanisme republicà d'esquerres, perquè l'autoria és àmplia i compartida, però sens dubte Gabriel Alomar, intel·lectual mallorquí, hi va tenir una petjada de primer calibre. Des de l'activisme a peu de carrer, des de l'erudit conferenciant o l'actiu diputat, en totes les seves facetes va defensar un catalanisme modern, popular, d'esquerres i republicà. Una figura imprescindible per entendre el present i l'evolució del republicanisme catalanista.

Roc Solà

Doctorand en Història Contemporània a la Universitat Autònoma de Barcelona

@Roc_Sola_

«Una nació d'esclaus, encara que fos independent, no seria una nació»

Gabriel Alomar

No costaria donar la raó a Antoni Trobat (1981) en dir que Gabriel Alomar (1873-1941) és el pensador més important de la història del catalanisme.¹ Això no es deu al fet que fos un gran poeta, un brillant conferenciant i un agitador escoltat; ni que fos el codificador del pensament polític en què es va moure tota la generació dels primers catalanistes republicans del segle XX; ni tan sols al seu paper central en la recuperació del pensament polític de Francesc Pi i Margall (1824-1901);² ni que estigués en l'origen del terme futurisme a Europa; tampoc que la teoria dels tres moments del catalanisme fos seva; sinó, més aviat, al fet que tenia una disposició que entrelligava totes aquestes accions i sense la qual es fa molt complicat copsar la seva coherència i el seu valor.

He descrit la importància de Gabriel Alomar com el primer codificador d'un catalanisme d'esquerres,³ però la seva grandesa resideix en el valor històric d'aquest fet fundant en relació amb el fet nacional a Catalunya. A allò que dedicarà Alomar pràcticament tota la seva vida és a l'acoblament del catalanisme amb la tradició de subversió a Catalunya.⁴ Així, en aquest article tractarem de determinar el paper decisiu que juga aquest empelt —i en quins termes es dona— en la pròpia història del procés nacionalitzador que defensava aquest catalanisme popular. Més encara si pensem que es tracta d'un moment germinal en termes de tradició política per al conjunt d'actors que haurien de determinar el destí del país algunes dècades després i, en molts elements, fins als nostres dies.

L'empelt de tradicions polítiques que proposava Alomar havia de

fer-se amb una referencialitat en les tradicions de lluita incorporant la del catalanisme. Ho explicava en la seva primera conferència —llegida en 1904 a l'Ateneu Barcelonès— sota el títol de *El futurisme*:

«Hi ha dues tradicions: la de llum i la de foscor; la dels que lluitaren en temps passats per la coneixença i per l'emancipació, i la dels qui consagren totes les forces a ofegar aquell esforç. Són dues tradicions irreconciliables, antitètiques».⁵

Tot i així, aquesta imbricació trigaria a produir-se. Cal recordar que aquest catalanisme d'esquerres que ell va defensar va ser profundament minoritari fins la tercera dècada del segle XX. Per dir-ho amb Pierre Vilar (1906-2003), «el moviment obrer, de 1880 a 1917, es troba constantment absent del moviment català» i «les classes mitjanes i camperoles, inorganitzades, hi exerceixen un paper polític subordinat».⁶ El joc polític durant aquell període a Catalunya es

1 FUNDACIONS DARDER MASCARÓ, *Taula Rodona El llegat de Gabriel Alomar avui*.

2 De qui Alomar creia que «esdevindria un dia llengua de foc reivindicadora de justícies, arboradora d'incendis on cremi el món d'ahir», al pròleg de PI I MARGALL, *Articles*.

3 SOLÀ, «Gabriel Alomar en els orígens del catalanisme popular».

4 Per a una panoràmica general d'aquesta tradició revolucionària i de transformació, vegi's: SOLER I VIDAL, *Abdó Terrades. Primer apòstol de la democràcia catalana (1812-1856)*; GARCÍA ROVIRA, «Ramón Xaudaró, el Marat barcelonès»; MÁIZ, «Estudi introductori: Federalisme, republicanisme i socialisme en Pi i Margall».

5 ALOMAR, *El futurisme*.

6 VILAR, *Catalunya dins l'Espanya moderna: recerques sobre els fonaments econòmics de les estructures nacionals*.

El catalanisme es va fer hegemònicament republicà i el republicanisme es va fer massivament catalanista

va repartir entre el republicanisme lerrouxista i el regionalisme de la Lliga. Tota la generació de Francesc Layret (1880-1920), Lluís Companys (1882-1940) i Marcel·lí Domingo (1884-1939) van viure l'inici de la crisi del Règim del 1876 amb una extrema joventut. Van viure la crisi del 1898, la vaga general de 1902, la gran victòria republicana de Barcelona de 1903, la Solidaritat Catalana al 1906, les protestes de la Setmana Tràgica de 1909, l'Assemblea de Parlamentaris de 1917 i la vaga de La Canadenca del 1919 —per mencionar-ne alguns—, en dues dècades d'intensitat inusitada. Però va ser la dictadura del militar Miguel Primo de Rivera (1870-1930) que va obrir la possibilitat que es consolidés la seva opció i que en els fons era l'opció de realització del mateix catalanisme.

Al 1923, el dictador promulgaria el «Decreto de Unidad Nacional», en què es dissolien totes les diputacions de l'Estat, es prohibiria el català i la senyera en actes públics, entre d'altres accions. Aquest fet —que no només atacava el catalanisme, sinó que ja tocava la pròpia catalanitat i que, a la vegada, perseguia forces obreres i republicanes— generaria

que s'obris l'oportunitat d'articular un espai que unís el catalanisme amb el republicanisme de fort teixit social obrer. Així, el catalanisme es va fer hegemònicament republicà i el republicanisme es va fer massivament catalanista. A més, el suport de la Lliga i de la patronal catalana a la dictadura militar els deixaria fora de joc per la pròpia dialèctica entre els interessos de classe i la lluita nacional.

Alomar ho expressaria amb gràfica claredat en un míting al Teatre Còmic del Paral·lel el 1919: «*els regionalistes se confonien amb aquells espanyolistes en la defensa dels comuns privilegis, i un bassal roig els ajuntava*».⁷ Va ser el període en què es va obrir la possibilitat per a tota aquesta generació de passar del camp d'allò minoritari —o de «gestació»— a la direcció política. Tot i així, aquesta articulació entre republicanisme, catalanisme i el teixit obrer que Alomar havia pensat en termes passius, es produïa, per a sorpresa de molts, de forma activa. No per casualitat, als

carrers de Barcelona durant l'abril de 1931 ressonaria aquell «Mori Cambó, Visca Macià!» ni tampoc ho seria que, a les primeres eleccions a la Generalitat el 20 de novembre de 1932, al Parlament hi hagués un 90% de diputats catalanistes.

Així, la reputació de Gabriel Alomar no deixaria de créixer en paral·lel a la seva popularitat, fins a arribar al punt de ser una de les veus més escoltades i reputades entre les esquerres catalanistes del seu moment. Per fer-nos a la idea d'aquest fet, cal dir que a les eleccions del 28 de juny de 1931 a Corts constituents de la República va ser el segon candidat més votat a Catalunya amb 103.631 vots, com a membre de la candidatura d'Esquerra Republicana i d'Unió Socialista de Catalunya, només superat per Francesc Macià (1859-1933).⁸ La seva participació en diverses opcions catalanistes d'esquerres —en un període molt mòbil en què es van fundar fins a set partits que representaven aquest espai— i els in comptables mítings, discursos i conferències

7 ALOMAR, «Fragment de la conferència donada el dia 29 de maig per en Gabriel Alomar, al Teatre Còmic».

8 MONER; PONS, *Gabriel Alomar. Pedagóg, publicista, escriptor, poeta i polític*, p. 100.

acrediten que va treballar per a la transformació pràctica entesa com una combinació, problemàtica i amb frustracions no menors, entre la funció de l'intel·lectual i la del polític. Va dedicar les seves energies durant els últims quaranta anys de la seva vida a aquesta imantació del catalanisme a la tradició de revoltes catalana i ho va fer jugant-hi un paper absolutament central. Si bé els votants així ho havien reconegut, també els enemics ho farien de forma clara. En morir al 1941 a Egipte, la Comissió Depuradora de l'Ensenyament franquista va dir que el seu crim havia estat «*ser uno de los propagandistas de extrema izquierda más conocidos de España*».⁹

No era estrany. Al llarg de la seva vida, defensaria tot tipus de causes per la llibertat i l'expansió de drets. Defensaria, entre d'altres, la derogació de la Llei de Jurisdiccions de 1906 —que permetia l'exèrcit jutjar «les injúries a la pàtria», l'abolició de la pena de mort al Congrés de la Llibertat de 1911 o la derogació de la

sanguinària Llei de Fugues de 1921 —que permetia a la policia disparar per l'esquena els detinguts en cas de suposada fuga. Durant aquest període es produirien in comptables episodis de vulneracions de drets amb gran ressò internacional, com les protestes de la Setmana Tràgica —«*la revolta de juliol*» en paraules d'Alomar—, el cas Rull o la condemna de Francesc Ferrer i Guàrdia (1859-1909) —i que ell va comparar amb la versió ibèrica de l'*affaire Dreyfus*. Denunciaria la connivència de l'opinió publicada i la hipocresia de les forces polítiques que deien oposar-s'hi. Quan Enric Prat de la Riba (1870-1917) censuraria la publicació al diari de la Lliga, *La Veu de Catalunya*, d'un article de Joan Maragall (1860-1911) titulat «La ciutat del perdó» on demanava l'absolució del pedagog anarquista Ferrer i Guàrdia, Alomar escriuria:

«*¿Per què cal·leu davant l'ofegament de l'Escola i l'enfonsament de la Constitució i la fi de tota llibertat vera? ¿Per què cal·leu davant l'insult tirat per les nostres colles de snobs impotents — joves decrepits, cabotins de la política, farsants qui motejen de farsants les grans figures de l'intervenció humana— contra un judici europeu on els*

errors accidentals, els tiquis miquis on vol aferrar-se el vell i heretat casuisme jesuític, no podien fer oblidar la raó essencial i dolorosa?».¹⁰

Aquest fet que podria semblar conjuntural, era en el fons una constatació de quelcom més de fons. Alomar veia que l'apoderament del catalanisme per un corrent ideològic conservador implicava l'allunyament del catalanisme respecte de la vida social i, per tant, la impossibilitat de construir una realitat nacional compartida per la majoria de la ciutadania del país. Així, les aspiracions de reconeixement nacional català només podien ser acomplertes si el republicanisme i les esquerres eren dirigents en l'espai del catalanisme. Aquest plantejament d'Alomar el convertia en un dels primers en articular de manera clara les lluites per l'alliberament social i l'emancipació nacional a Catalunya. Ho sintetitzaria amb el seu estil epigramàtic: «*Una nació d'esclaus, encara que fos independent, no seria una nació*».¹¹

9 Escrit del Secretari de la Comissió Depuradora de Ensenyament dirigit al Jutge Provincial de Responsabilitats Polítiques de Palma de Mallorca el 15 de febrer de 1941, citat per MÓNER; PONS, *Gabriel Alomar. Pedagog, publicista, escriptor, poeta i polític*, p. 118.

10 ALOMAR, «Article purament personal».

11 ALOMAR, «Sobre el tercer moment del catalanisme».

Hi havia una disputa de projectes de classe a l'interior del catalanisme i, en aquell moment, la direcció hegemònica era exercida per la Lliga

La tradició catalanista

Aquest fet tenia tot tipus d'implícacions i diverses direccions. Trencava un relat interessat al voltant de la unitat o univocitat del catalanisme, tant en termes de tradició com en termes de la catalanitat mateixa. Així, Alomar tornaria a la pròpia història: *«jo hauria fet notar que hi ha dos llibres, en la renaixença catalana, representatius de les dues maneres originals i de les dues fonts del catalanisme; aquests dos llibres són La Tradició Catalana d'en Josep Torras i Bages i Lo Catalanisme de Valentí Almirall»*.¹² En la mateixa llavor del catalanisme hi havia ja continguda la disputa entre el catolicisme reaccionari de Torras i Bages —el de «Catalunya serà cristiana o no serà»— i el modernisme republicà d'Almirall. «Lo qui ens danya és l'etern perjudici de retrogradisme, herència de les Bases de Manresa»,¹³ afirmaria.

Així, en aquest retorn a llegir la pròpia tradició i en veure els diferents elements que conformaven

la matriu del catalanisme, el que estava expressant eren dues idees centrals: per una banda, que hi havia una disputa de projectes de classe a l'interior del catalanisme i, que, en aquell moment, la direcció hegemònica era exercida per la Lliga. El mateix fundador del catalanisme polític, Valentí Almirall, el 1902, en un pròleg a una reedició de *Lo catalanisme*, afirmava:

«Aquesta generació de catalanistes que, a força d'exageracions patriòtiques, ha arribat a descobrir que, com els antics grecs però sense tenir els fonaments que ells tenien, han de declarar bàrbars als no catalans o fins i tot als que no pensen, ni parlen, ni resen com ells, tot i que hagin nascut a Catalunya [...] Tot i que no han passat trenta anys —des de la publicació de Lo catalanisme—, hem de fer constar que no tenim res en comú amb el catalanisme o regionalisme a l'ús, que pretén sintetitzar els seus desitjos i aspiracions amb un cant d'odi i fanatisme, que ressuscita o mig ressuscita d'un període anormal i funest de la història de les nostres dissensions [...] Les excomunionis que es llencin contra nosaltres comprovaran que el que ha variat no hem sigut nosaltres, sinó els

que han volgut fer del catalanisme una arma de reacció contra les idees modernes i expansives, tant en el terreny polític com en el social i en el religiós. Han absorbit gairebé tot el carlisme de Catalunya...».¹⁴ L'hegemonia lligaire en el catalanisme, per una banda, i l'oligarquia centralista, per l'altra, obtenien rèdits polítics de les dificultats del republicanisme catalanista per bastir un partit polític operant. Com explica Joan B. Culla (1952):

«L'esquerra que Cambó volia era una esquerra esquifida, amb les ales tallades, utilitzable en tot moment com a peó o com a tapadora per a donar un caràcter —«unitari» i «nacional» a les iniciatives partidistes de la Lliga, però impotent per atreure les masses i, doncs, incapaç de trencar el monopoli que la Lliga havia establert sobre el catalanisme. Posats a tenir un adversari, Prat i Cambó preferien que fos el lerrouxisme, perquè, contra ell, podien, a més d'explotar el reflex conservador de les classes burgeses, invocar la defensa de la pàtria amenaçada, cosa, aquesta, que no haurien pogut fer enfront d'una veritable esquerra

12 ALOMAR, «L'escola filosòfica del catalanisme — utopies i paradoxes — II».

13 ALOMAR, «Sobre el tercer moment del catalanisme».

14 ALMIRALL, «Pròleg a l'edició castellana de 1902».

La teoria dels tres moments del catalanisme era la fórmula concreta que prenia l'articulació d'emancipació nacional i alliberació social en el pensador mallorquí

nacionalista».¹⁵ Pensant doncs, en aquest moment germinal del catalanisme popular i d'esquerres, és quan Alomar formularia la *Teoria dels tres moments del catalanisme*, que seria feta pròpia des de pel grup del setmanari *L'Opinió*, un dels nuclis fundadors d'ERC, amb figures com Jaume Miravittles (1906-1988) qui diria que Gabriel Alomar plantejava «la missió de rectificar l'actuació del nostre obrerisme»,¹⁶ fins a membres del POUM com Joaquim Maurín (1896-1973) i arribant als intel·lectuals del PSUC durant l'antifranquisme i la Transició. Així la *Teoria dels tres moments del catalanisme* era la fórmula concreta que prenia l'articulació d'emancipació nacional i alliberació social en el pensador mallorquí. El que afirmava aquest plantejament era que la veritadera alliberació nacional catalana sols vindrà el dia que les classes obreres i proletàries facin de la reivindicació de l'emancipació nacional la seva pròpia reivindicació i que el catalanisme que havien de defensar

havia de ser, en paraules seves, «un catalanisme obrer, un catalanisme de tercer moment, completant l'escala de catalanismes qui comença en el catalanisme dels rics, o de la Lliga, i segueix en el de les classes mitges o nacionalisme».¹⁷

Contra el catalanisme de dretes

No era doncs casual que Alomar enfrontés tota la vida «el reaccionarisme de La Veu» que impugnava «com a anticatalà lo que en el fons odiava sobretot com a progressiu i democràtic»,¹⁸ sinó que era plenament congruent amb el seu projecte polític. Ell considerava que «tres castes conviuen» en el catalanisme de dretes. En primer lloc, «diguem-ne els intel·lectuals». Aquests «veien en el regionalisme català un baluard contra el sa universalisme revolucionari» que representaven «la clara voluntat de retorn a la fàisó antiga» que implicava oposició a elements com el sufragi universal com en el cas de Prat de la Riba. El que s'expressava com a clam

d'enyorança per l'ahir, «el plany per les glòries absents i esvaïdes», era en el fons «activa empresa, de reconstrucció de la casa vella». En segon lloc, Alomar identifica «els clericals», aquells tenien a Torras i Bages com a exponent i que empraven l'eclesiatisme contra l'esperit del democràtic i cívic modern i els nous drets socials i individuals. Aquells que «mentre nosaltres aclamàvem a Catalunya com a subjecte personal de la llibertat revolucionària catalana, ells l'invocaven com a objectes de la dictadura exercida per l'esperit tradicional». Per últim, tenim «els plutòcrates», representats pels posseïdors de la terra, els fabricants i les restes de la vella feudalitat en què «l'aparent estridència antiespanyola amagava la forta aversió a l'estridència barcelonina democràtica, republicana i obrera». Així, el crit d'autonomia de Catalunya d'aquests plutòcrates «era un crit contra l'autonomia total dels ciutadans».¹⁹ Després d'aquesta dissecció de les principals corrents del catalanisme conservador, s'interrogava sobre la base social que el sustentava i representava. «Ara bé: quines masses podien respondre a un tal

15 CULLA, *El republicanisme llerouista a Catalunya, 1901-1923*.

16 MIRAVITLLES, «L'obrer català i el socialisme». Per a una història d'aquest periòdic progressista, vegeu: GUILLAMET, *El setmanari L'Opinió i la fundació d'Esquerra Republicana de Catalunya (1928-1931)*.

17 ALOMAR, «Negacions i afirmacions del catalanisme».

18 ALOMAR, «Atacant».

19 Ibidem.

Alomar pensaria una proposta integral que aniria bastint al llarg de la primera dècada del segle XX, la qual incorporaria reflexions entorn al tipus de catalanitat que haurien de defensar els catalanistes d'esquerres

catalanisme?» Alomar és clar aquí: «els que enlluernava la sonoritat del nom Catalunya com a penó de la falsa rebel·lia [i] els educats en les pàgines de La Renaixença, sobre els quals [...] havia posat una unció de patrioteria fàcil als entusiasmes irreflexius i frenètics». El que hi havia de fons era identificar que un dels camps centrals on s'havia de produir aquesta disputa seria el cultural, en el qual, indirectament, es jugava el tipus de catalanitat que calia acompanyar un projecte catalanista republicà. Això no era nou i menys per a Alomar, qui, en tant que poeta i assagista, s'havia format en aquestes bregues culturals que havien representat el modernisme de publicacions com *L'Avenç* o *Catalònia* en front de tot el que després es reorganitzaria en el noucentisme.

Si recordem, a l'origen del catalanisme polític —a la dècada de 1880—, aquest es planteja com un projecte transversal, de la societat civil i que integra fonamentalment tres vectors diferents entre si. En primer lloc, el que representava Valentí Almirall i el seu republicanisme federal, laic, anticlerical i molt relacionat amb tot

el que tenia a veure amb el modernisme i *L'Avenç*. En segon lloc, el grup del diari *La Renaixensa*, molt puristes i amb tendència a la negació de la realitat cada cop que es fracassava políticament, a la vegada que eren ruralistes, però amb una visió de la ruralitat des del món urbà. Sobre aquest grup un altre modernista, Jaume Brossa (1875-1919) escrivia al 1892:

*«L'excessiu culte al passat que s'apoderà del regionalisme esterilitza tota concepció moderna, convertint el catalanisme literari en una resurrecció arqueològica. D'una literatura que sols havia de tenir per inspiradora l'ànima del poble, ses costums i sos ideals, ses alegries i ses tristeses, se'n va fer un conreu d'hivernàcul».*²⁰

En tercer lloc, el sector de *La Veu de Montserrat* que, sota el catolicisme, defensaven el poder clerical —en detriment del públic— com a ens constitutiu de Catalunya i, sota el tradicionalisme, s'enfrontaven als nous drets civil, polítics i socials de la població.

20 BROSSA, «Viure del passat».

En aquest intent de bastir un nou catalanisme sobre unes bases diferents, la crítica alomariana seria de profunditat en molts aspectes a la vegada que una contemporaneïtzació del propi catalanisme. Aquest gir implicaria una de les propostes polítiques més originals de la pròpia història de les esquerres a Catalunya. Alomar pensaria una proposta integral que aniria prenent cos al llarg de la primera dècada del segle XX, la qual incorporaria reflexions entorn a la catalanitat que haurien de defensar els catalanistes d'esquerres, pensaments entorn a l'idioma, quin model de societat o en quins termes s'havia de produir la lluita política, per dir-ne alguns. Sobre la catalanitat confrontaria a la visió acumulativa del que era «ser català»,²¹ a partir de la convicció que:

«Es pot ésser catalanista adoptiu, per haver comprès i sentit tota la secreta virtut potencial de Catalunya, sense l'accident de la naixença catalana; i, en canvi, se pot ésser català de naixement i no haver adequat l'ànima personal, pròpia, al batec de l'ànima col·lectiva,

21 «Catalunya és una llarga cadena de generacions unides per la llengua i la tradició catalanes que venen succeint-se en el terror que avui ocupem» a PRAT DE LA RIBA, *Compendi de la doctrina catalanista*.

nacional. Hi ha, doncs, catalans espirituals —els veritables catalans— que no són catalans per l'accident de la matèria; i hi ha catalans corporals que són catalans per la substància de l'esperit».²²

Davant de la tendència a la sublimació política d'alguns sectors—que arribaria al paroxisme en la coneguda expressió de Francesc Cambó (1876-1947): «República? Monarquia? Catalunya!» els catalanistes progressistes havien de ser «republicans, no com una caracterització accidental, parcial, de la nostra manera política; sinó com una naturalesa del nostre ésser mateix».²³ En quant a la llengua catalana es contraposava a les tendències defensives:

«L'idioma, el vol no per a limitar-se dins un petit cau familiar, isolant i reduint a una sola manera la noció, l'educació, la producció seves, emmurallant-se contra l'embat del temps i la iconoclàstica i renovadora invasió dels altres verbs; sinó [...] obrint l'aurella a la modulació de tots els altres idiomes; però obrint també la boca per a

convertir en universal l'idioma familiar, fent-lo conviure gloriosament amb els altres idiomes universals, retorcent-lo sens pietat per a adaptar-lo al lèxic de les futures profecies, profanant sacrílegament la seva antigor venerable, convertint la llengua [...] d'idioma d'immemorials ascendències extingides en idioma de fortes i lluminoses descendències».²⁴

Gabriel Alomar, el proscrit del noucentisme

Malgrat tot, inclús essent admirat per figures centrals del que després s'anomenaria noucentisme —algú amb tantes diferències del mallorquí com Eugeni d'Ors (1881-1954) arribaria a dir en la seva joventut: «en Gabriel Alomar pot servir-nos ben bé de mestre»—, Alomar seria desplaçat durant molts anys. El noucentisme, que ha sigut definit per Joan Lluís Marfany (1943) com un «dirigisme cultural»,²⁵ va implicar una disciplina política a canvi de la possibilitat d'accedir a un cert estatus professional per a molts artistes, assagistes i

diversos integrants del món cultural català d'inicis de segle. Qui no estava disposat a plegar-se als contorns político-culturals o pretenia traspasar els límits ideològics que marcaven els que posaven els recursos i influència, va ser apartat, desacreditat o oblidat. Joan Vallès i Pujals (1881-1966), a *La Veu* mentre citava «el sapientíssim Bisbe de Vich» difamava a Alomar dient «nega tot valor a la tradició» i «vol prendre per tradició lo que no ha estat més que manifestació d'alguns esperits malalts, exagerats, discsols o utopistes».

No era casualitat que desqualifiqués així el que representava Gabriel Alomar. Un classicista formal amb el que recuperava el republicanisme grec i romà, un defensor del romanticisme revolucionari que considerava que «l'herència revolucionària llibertadora» era tant «el renaixement de les nacionalitats, la figura més alta de la qual és Mazzini», com dels «irredemptismes socials, la culminació de la qual va ser Carles Marx»;²⁶ que defensava el paganisme com a crítica del poder clerical i una contraposició de l'ideal a l'idealisme: contra

22 ALOMAR, «Catalans corporals i catalans espirituals».

23 ALOMAR, «Per què som republicans».

24 ALOMAR, «El fur i la federació».

25 MARFANY, *Aspectes del modernisme*.

26 ALOMAR, «El centenari del romanticisme».

Gabriel Alomar segueix sent, doncs, un dels primers en efectuar la síntesi moderna entre l'alliberament social i l'emancipació nacional dins de la tradició de les esquerres a Catalunya

aquella tendència tan característica d'un catalanisme que sublimava la realitat, ell hi oposava l'ideal d'expansió de drets i llibertats, de participació dels camperols i obrers en la propietat de la terra i d'expansió del poder públic. «*Alliberar la terra catalana del domini capitalista és exactament fer obra de catalanisme*»,²⁷ afirmaria. I, finalment, que oposava al tradicionalisme com a subjecció social medievalitzant de la població, el futurisme que entenia que «*la tradició és una base forta, certament; però sols és benfactora a condició que s'hi assegui el peu de l'arc que ha de llançar-se, com un iris, a través dels núvols, aixoplugant els camps i les viles en divina transfiguració, i covant el germinal dels pobles a venir, eternalment nous, indefinidament diversos*».

Gabriel Alomar segueix sent, doncs, un dels primers en efectuar la síntesi moderna de l'alliberament social i l'emancipació nacional dins de la tradició de les esquerres a Catalunya que va defensar aquest projecte en un moment on les seves idees eren completament minoritàries. Aquest

fet és així fins al punt que podem afirmar que moltes de les conquestes catalanistes que arribarien als anys 1930—i gran part de les causes de l'èxit del procés nacionalitzador del catalanisme popular— neixen, dialoguen, es referencien i són deutors dels plantejaments que Alomar ja feia al començament dels seus dies. ■

27 ALOMAR, «Catalanisme socialista».

■ Bibliografia

ALMIRALL, Valentí. «Pròleg a l'edició castellana de 1902». A PICH MITJANA, Josep. *Antologia de textos*. Barcelona: Institut d'Estudis Autònoms, 2011.

ALOMAR, Gabriel. «Catalans corporals i catalans espirituals». A *El Poble Català*, de 27 de febrer de 1908.

ALOMAR, Gabriel. «Per què som republicans». A *El Poble Català*, de 6 de març de 1907.

ALOMAR, Gabriel. «Catalans corporals i catalans espirituals». A *El Poble Català*, de 27 de febrer de 1908.

ALOMAR, Gabriel. «El fur i la federació». A *El Poble Català*, de 27 de juliol de 1906.

ALOMAR, Gabriel. «Article purament personal». A *La Campana de Gràcia*, de 2 d'octubre de 1909.

ALOMAR, Gabriel. «Sobre el tercer moment del catalanisme». A *El Poble Català*, de 6 de gener de 1909.

ALOMAR, Gabriel. «L'escola filosòfica del catalanisme —utopies i paradoxes— II». A *El Poble Català*, de 16 de desembre de 1907.

ALOMAR, Gabriel. «Negacions i afirmacions del catalanisme». A *La Campana de Gràcia*. Conferència llegida el 4 de desembre de 1910.

ALOMAR, Gabriel. «Catalanisme socialista». A *El Poble Català*. Conferència llegida el 18 de desembre de 1910.

ALOMAR, Gabriel. «Atacant». A *El Poble Català*, de 3 de juny de 1909.

ALOMAR, Gabriel. «Fragment de la conferència donada el dia 29 de maig per en Gabriel Alomar, al Teatre Còmic». Recollit a *La Campana de Gràcia*, de 31 de maig de 1919.

ALOMAR, Gabriel. «El centenari del romanticisme». A *La Nación*, de 23 d'agost de 1936.

CULLA, Joan B. *El republicanisme lerrouxista a Catalunya, 1901-1923*. Barcelona: Curial, 1986.

BROSSA, Jaume. «Viure del passat». A *L'Avenç*, 2a època, IV, 1892, pàg. 257-264.

FUNDACIONS DARDER MASCARÓ. *Taula Rodona El llegat de Gabriel Alomar avui* [en línia]. De 23 de novembre de 2021. Disponible a: <www.youtube.com>.

GARCÍA ROVIRA, Anna Maria. «Ramón Xaudaró, el Marat barcelonès». A PÉREZ LEDESMA, Manuel; BURDIEL, Isabel (eds.). *Liberales eminentes*. Madrid: Marcial Pons, 2008.

MÁIZ, Ramón. «Estudi introductori: Federalisme, republicanisme i socialisme en Pi i Margall». A PI I MARGALL, Francesc. *Les nacionalitats. Escrits i discursos sobre federalisme*. Barcelona: Institut d'Estudis Autònoms, 2010.

MARFANY, Joan Lluís. *Aspectes del modernisme*. Barcelona: Curial, 1979.

MIRAVITLLES, Jaume. «L'obrer català i el socialisme». A *Justícia Social*, núm. 116, de 16 de gener de 1926.

MONER, Catalina; PONS, Jordi. *Gabriel Alomar. Pedagog, publicista, escriptor, poeta i polític*. Palma: Illa Edicions, 2017.

PI I MARGALL, FRANCESC. *Articles —pròleg de Gabriel Alomar*. Barcelona: L'Anuari, 1908.

PRAT DE LA RIBA, Enric. *Compendi de la doctrina catalanista. Sabadell: Imp. de lo Catalanista, 1894*.

SOLÀ, Roc. «Gabriel Alomar en els orígens del catalanisme popular». A SOLÀ, Roc; MILIÁN, Xavi (eds.). *Gabriel Alomar. Republicanisme, catalanisme i socialisme*. Manresa: Tigre de Paper, 2021, pàg. 29-41.

SOLER I VIDAL, Josep. *Abdó Terrades. Primer apòstol de la democràcia catalana (1812-1856)*. Barcelona: La Magrana, 1983.

VILAR, Pierre. *Catalunya dins l'Espanya moderna: recerques sobre els fonaments econòmics de les estructures nacionals*. Barcelona: Edicions 62, 1964, vol. 1.

explorador

Sobirania mai cedida: el llarg camí cap al reconeixement constitucional dels indígenes d'Austràlia

vista prèvia >

Austràlia no ha fet les paus amb la seva història. La colonització va significar un genocidi cap a les poblacions indígenes d'aquell territori, un genocidi que fins ben entrat el segle XX va persistir en tot de formes diverses. La població aborigen segueix sense veure reconegut el seu dret a determinar, i negociar, l'encaix entre les seves nacions i l'Austràlia contemporània. Una lluita que persisteix en el temps i que, de moment, encara no ha trobat una solució satisfactòria.

Núria Franco-Guillén

Politòloga.
Aberystwyth University
@nufranco

Sebastian de Laile

Científic de dades,
Brisbane

John R. Parkinson

Catedràtic de Filosofia
Política, Universiteit
Maastricht

Introducció

Al meandre al sud de la *city* de Brisbane s'hi troba el West End, el suburbi més vibrant de la capital de Queensland, a Austràlia. El seu carrer principal s'anomena Boundary street [Carrer Frontera], i el que no tots els seus veïns saben, és que en èpoques colonials —fa poc més de 200 anys— aquest nom indicava literalment la frontera que els aborígens¹ de la zona no podien creuar a partir de les quatre de la tarda de dilluns a dissabte, i mai els diumenges —és a dir, fora de l'horari laboral durant el qual sí eren necessaris. De tant en tant s'ha obert el debat sobre si seria convenient posar-li un altre nom, cosa que no té gaire suport entre els indígenes de la zona. En paraules de Sam Watson, ancià local de la nació Murri, «*Malauradament, l'Austràlia mainstream té aquesta tendència a intentar 'superar' els aspectes més desagradables de la seva pròpia història*».² Escoltant

aquesta i d'altres opinions similars, l'alcalde de la ciutat va afirmar que això només passaria si la iniciativa rebia ple suport de les comunitats indígenes de manera que a dia d'avui, aquell carrer manté el nom. Prendre en consideració el parer dels indígenes no és sempre el cas, de fet més aviat el contrari.

Austràlia a dia d'avui és l'únic país de la Commonwealth que no té un tractat amb les primeres nacions que hi —sobre—viuen. Es tracta, però, d'una demanda persistent durant la segona meitat del segle XX, que ha rebut una resposta, com a molt, tèbia per part de les forces polítiques australianes, malgrat l'intens activisme al voltant de les demandes territorials dels pobles aborígens. Aquestes, que prenen una varietat de formes, giren entorn al dret a l'autodeterminació, sovint emmarcades per la idea que la sobirania mai fou cedida.³

La història dels indígenes d'Austràlia no és radicalment diferent a la d'altres comunitats en països colonials, marcada per la desposseïció, l'abús

i la desigualtat. Tanmateix, aquesta excepcionalitat dins la Commonwealth tant en l'aspecte de la manca de tractat, com per exemple el fet que la seva constitució encara contingui articles manifestament racistes, la fa mereixedora d'aprofundir-hi. Aquest article ofereix una visió introductòria a les dinàmiques que envolten la qüestió de la sobirania a Austràlia. Perquè seria impossible explicar-ho tot en aquest espai, ho il·lustraré centrant-me en el darrer desacord, si és que es pot dir així, entre aborígens i govern: el fracàs en el reconeixement institucional dels aborígens i illencs de l'estret de Torres a la constitució australiana. Així doncs, procediré a oferir primer una mica de context socioeconòmic i polític, per després revisar la campanya pel reconeixement i aprofundir en un dels aspectes clau per entendre'n el fracàs: escoltar.

Breu contextualització

Com dèiem, tal com passa en altres països d'herència colonial, la història dels indígenes d'Austràlia es caracteritza per la desposseïció, l'abús i la desigualtat. S'estima que en arribar els primers europeus hi havia una

1 Malgrat que no hi ha consens entre els afectats, en general, s'emptra el mot «indígenes australians» per incloure tant aborígens com illencs de l'estret de Torres, que es componen per més de 400 nacions i aproximadament 250 grups lingüístics. Vegeu AIATSIS, «Indigenous Australians».

2 ATFIELD, «Brisbane could rename historically racist boundary streets».

3 TREATY 88 CAMPAIGN, «Aboriginal sovereignty—Never ceded».

La situació dels indígenes australians en relació amb la terra, i en relació amb la societat australiana, no sembla millorar

població d'entre 350.000 i un milió d'indígenes al país. La població es va reduir dràsticament degut a la irrupció de noves malalties aportades pels colonitzadors, així com el tractament repressiu, que incloïa la brutalitat, la desposseïció i la desintegració social i cultural.⁴ Per il·lustrar breument aquesta brutalitat, és important destacar la política australiana d'assimilació forçosa implementada entre el segle XIX fins a finals dels anys 1960 —i en alguns casos fins a la dècada de 1970— que consistia en robar els fills de famílies mestisses i posar-los en mans d'institucions públiques o famílies d'acollida blanques, tot perpetrant, segons el mateix Comitè Australià de Drets Humans a l'informe emès el 1997 *Bringing them home*, un veritable genocidi cultural.⁵ Aquesta és la història de les anomenades «Generacions robades», i no fou fins el 2008 que l'aleshores primer ministre australià, Kevin Rudd (1957), pronuncià una disculpa formal. Malgrat que a la dècada de 1970 aquesta pràctica es donà oficialment per finalitzada, les conseqüències socioeconòmiques i

culturals per als indígenes australians són devastadores, tant a les víctimes directes com les generacions descendents. Per exemple, la recerca demostra que els nens que viuen en famílies amb almenys un membre víctima de les generacions robades són més propensos a tenir una pitjor salut, i uns resultats educatius pitjors que nens indígenes de famílies on cap membre fou víctima d'aquesta política,⁶ els quals ja pateixen igualment la desigualtat en salut i social.⁷ Per si fos poc, els infants indígenes segueixen sent massivament separats de les seves famílies, actualment a través de serveis socials, per un sistema profundament paternalista que té ben poc en compte les particularitats de la comunitat.⁸

La situació dels indígenes australians en relació amb la terra, i en relació amb la societat australiana, no sembla millorar. Ans al contrari, l'anomenada *Northern territory emergency*

response de 2007 a 2012, també coneguda com «La intervenció», n'és il·lustratiu. Sota l'argument de suposats augments alarmants d'abús de menors al territori del Nord, el govern australià va aprovar una sèrie de mesures d'intervenció d'urgència que incloïen una sèrie de restriccions a les comunitats indígenes, des de l'abolició de permisos especials per accedir a les mateixes, restriccions en el consum d'alcohol i pornografia, la suspensió de determinades polítiques de benestar i desenvolupament, o de la llei sobre discriminació racial, cosa que desencadenà la preocupació de l'ONU al respecte. Aquesta intervenció fou considerada com una forma de neopaternalisme per alguns,⁹ tot i que necessària per bona part dels polítics al Parlament —i alguns indígenes més cèlebres. L'efectivitat d'aquesta intervenció en la reducció de les desigualtats en salut, treball, educatives, i demés esferes socials, és variable.¹⁰

El govern australià, però, fa esforços per pal·liar els efectes de la colonit-

4 AUSTRALIAN BUREAU OF STATISTICS, «Chapter - aboriginal and torres strait islander population».

5 VAN KRIEKEN, «The barbarism of civilization».

6 NOGRADY, «Trauma of Australia's indigenous 'stolen generations' is still affecting children today».

7 WALTER, «Aboriginality, poverty and health-exploring the connections».

8 FARRANT; MASLEN; HAMILTON, «Thirteen years after 'orry', too many aboriginal and torres strait islander children are still being removed from their homes».

9 ALTMAN, «The Howard Government's northern territory intervention: are neo-paternalism and indigenous development compatible?».

10 GRAY, «The northern territory intervention: an evaluation».

La situació de desavantatge en pràcticament tots els aspectes de la vida que experimenten els indígenes d'Austràlia ve acompanyada d'una manca de confiança cap al govern australià

zació i els anys de discriminació estructural dels indígenes. Un exemple n'és la política *Closing the Gap* [Tancar la bretxa], iniciada el 2008.¹¹ Gràcies a aquesta política, la bretxa entre comunitats es va tancant en totes les àrees de desigualtat, tot i que el progrés en la majoria de casos està per sota dels objectius marcats pel mateix govern [excepte pel que fa a un parell d'indicadors educatius]. Així doncs, els pobles indígenes el 2020 tenien encara una esperança de vida entre set i vuit anys menor que els australians blancs, una taxa d'ocupació 50% menor, o una probabilitat deu vegades més alta d'ingressar a presó que la població no indígena.¹²

La situació de desavantatge en pràcticament tots els aspectes de la vida que experimenten els indígenes d'Austràlia ve acompanyada d'una manca de confiança cap al govern australià, il·lustrat per polítiques com les mencionades anteriorment, en les que les comunitats indígenes no hi tenen cap veu, ni capacitat o eines d'intervenció. Per —o malgrat— això,

aquests han dut a terme nombroses mobilitzacions per reclamar els mecanismes i mitjans necessaris per bastir un sistema que permeti, com a mínim, la coexistència amb l'Austràlia blanca en peu d'igualtat, de forma no només legal sinó real.¹³ Aquestes reivindicacions tradicionalment han girat entorn a tres grans àrees: reconeixement i drets civils, condicions de vida, i sobirania i autonomia. El 26 de gener de 1938, en el 150è aniversari de la colonització —encara avui celebrat com a diada nacional d'Austràlia—, es convocà el «dia de dol». Diverses mobilitzacions reivindicaven la plena ciutadania i els drets sobre la terra, i protestaven contra la desigualtat i la desposseïció. Aquella jornada es considera l'inici de la mobilització política dels indígenes d'Austràlia. A dia d'avui encara s'observa el dia de dol —per alguns anomenat també «dia de la invasió» o «dia de la supervivència»—. Una de les fites més rellevants, encara que simbòlica, fou el referèndum constitucional de 1967, en el que es modificà la Constitució per eliminar-ne dos preceptes que

els exclouia explícitament. En particular, un d'ells exclouia els aborígens de ser comptats com a persones en els censos de la Commonwealth australiana. Tot i que es considera una fita important a la història política dels indígenes, la constitució australiana encara avui conté un article que autoritza la discriminació per raó de raça —article 25—, i es tracta precisament del que buscava el darrer intent fallit de modificació, i que tractarem a continuació.

Sobirania i reconeixement constitucional a Austràlia

Cal apuntar que el reconeixement de la sobirania, i el reconeixement constitucional dels indígenes a Austràlia són dos aspectes diferents, tot i que entrelligats. Les demandes de sobirania, vinculades als moviments indígenes i relacionades principalment al dret a la lliure determinació, són prèvies. L'exemple més simbòlic és el de la Tenda-Ambaixada Aborigen, que s'instal·là el 1972 davant l'antic Parlament de Canberra, per a protestar —i reclamar— la sobirania, l'autodeterminació i els drets sobre la terra —i encara s'hi troba, 50 anys

11 CLOSING THE GAP, «Home | Closing the Gap».

12 AUSTRALIAN BUREAU OF STATISTICS, «Prisoners in Australia, 2021».

13 Per a una introducció a aquests aspectes, és recomanable l'obra de Sarah Maddison, en particular el seu llibre *Black politics: inside the complexity of aboriginal political culture*.

El reconeixement de la sobirania es tradueix en, com a mínim, l'acord sobre un tractat on es recollissin les demandes dels aborígens i s'establís un sistema de convivència amb l'estat australià

després. El reconeixement de la sobirania es tradueix en, com a mínim, l'acord sobre un tractat on es recollissin les demandes dels aborígens i s'establís un sistema de convivència amb l'Estat australià, tal com expressava clarament la campanya duta a terme pels aborígens a favor del tractat, el 1988, en el *Barrunga Statement*, el qual inclouria altres demandes de reconeixement de drets, entre els quals cal destacar l'autodeterminació i l'autogovern, el control sobre la terra —i la compensació per la desposseïció—, el respecte pels llocs sagrats i el reconeixement i respecte cultural, o l'eliminació de la discriminació racial. L'aleshores primer ministre australià Bob Hawke (1929-2019), en reconeixement del manifest que li fou presentat per la campanya, va assegurar que pels volts de 1990 hi hauria tractat.¹⁴

Els oferiments i reaccions dels successius governs no han fet sinó diluir l'oferta a poc menys que un reconeixement constitucional, de caire força simbòlic, que a més no acaba d'aconseguir-se. Un primer intent fou el

1999, com a part del fallit referèndum sobre la monarquia. Seguidament, la primera ministra laborista, Julia Gillard (1961) posà fil a l'agulla el 2011 en un procés que, una dècada després, segueix sense resoldre's. Mentrestant, però, un reguitzell de comissions parlamentàries, comitès d'experts, i consells assessors, han emès fins a sis informes diferents sobre la qüestió de com articular una reforma constitucional que reconegui els indígenes d'Austràlia.

El 2015 s'establí el Consell del Referèndum per abordar el tipus de reforma constitucional que es podia proposar per part del govern australià. És a dir, omplir de contingut la idea de «reconeixement». A finals de 2016, el Consell publicà una proposta sobre la qual treballar. Durant els següents sis mesos, es van realitzar trobades amb centenars de representants indígenes, i a partir d'aquestes el Consell treballà, de manera més o menys participativa, la proposta final. Aquesta es presentà a la convenció constitucional de les primeres nacions, celebrada el maig de 2017. Es tractava d'un document consensuat, anomenat *Uluru Statement from the Heart* i que proposava la institucionalització

d'una veu indígena al Parlament —constitucionalment protegida—, una negociació de Tractat, i l'establiment d'una comissió de veritat i reconciliació, *Makarrata*. És a dir: «veu, tractat i veritat». Es pot dir, que la declaració d'Uluru omple de contingut el que els aborígens i illencs de l'estret de Torres entenen per reconeixement, i que va molt més enllà d'una inclusió simbòlica al text constitucional.¹⁵ Per a ells, l'autonomia i l'autodeterminació són indestruïbles de qualsevol procés de reconeixement.

La campanya Recognise i el retorn al reconeixement simbòlic

En paral·lel al procés del Consell pel Referèndum, la fundació *Reconciliation Australia* —indirectament promoguda i finançada fonamentalment pel govern australià— endegà el 2011 la campanya *Recognise*. Aquesta tenia com a objectiu sensibilitzar sobre la necessitat de modificar la constitució, a nivell simbòlic, a fi de reconèixer-hi els aborígens i illencs de l'estret de Torres amb l'interès d'assegurar la doble majoria «50% dels votants,

14 MURPHY, «The aboriginal rights treaty that never came: cabinet papers 1988-1989».

15 DAVIS, «Constitutional recognition».

Els oferiments i reaccions dels successius governs no han fet sinó diluir l'oferta a poc menys que un reconeixement constitucional, de caire força simbòlic, que a més no acaba d'aconseguir-se

50% d'Estats» necessària per aprovar en referèndum una modificació de la Constitució, tot i que en aquell moment encara no se sabés quina seria exactament la modificació.¹⁶ La campanya d'entrada fou rebuda amb tebior, fins i tot amb cert escepticisme per part de les comunitats indígenes¹⁷ i a poc a poc s'alçaven veus a favor d'un tractat.¹⁸

Així doncs, les propostes recollides a l'*Uluru Statement from the Heart*, sis anys després de l'inici dels treballs, no haurien d'haver resultat una gran sorpresa, però tanmateix fou gairebé automàticament descartada pel govern del liberal Malcolm Turnbull (1954). La campanya *Recognise* va finalitzar pocs mesos més tard, amb el codirector de Reconciliation Australia anunciant que havia fet una contribució significativa.¹⁹ Una nova comissió

parlamentària pel reconeixement fou creada a fi d'elaborar un nou informe, aquesta vegada sobre la institucionalització de «Veu», i amb la idea que aquest cop es dugués a terme un procés de codisseny. Tanmateix, la veu indígena al parlament protegida constitucionalment, tal com demanava l'*Uluru Statement*, ja no era una veu al parlament, sinó una veu al govern. Tal com explica una dels membres del consell pel referèndum, la jurista aborigen Megan Davis, tenir veu en una institució ja existent no va en la línia de l'esperit de l'*Uluru Statement*, i limitar el reconeixement a quelcom merament simbòlic —que mai ningú havia demanat— ja ha sigut rebutjat nombroses vegades per les comunitats indígenes.²⁰

Mentrestant, les enquestes suggereixen que malgrat la reticència dels successius governs, la població australiana estaria majoritàriament oberta a l'establiment d'una veu al parlament.²¹ Pel que fa als indígenes, que representen només el 3,3% de

la població, és més difícil saber què n'opinen exactament, però tal com expliquen les autores citades, no sembla que el reconeixement simbòlic estigui en condicions d'aconseguir massa suport entre les principals comunitats afectades.

Ha escoltat Austràlia?

El 2015, aprofitant que la principal aerolínia australiana, *Qantas*, va adherir-se a la campanya *Recognise*, l'activista aborigen Celeste Liddle (1978), escribia a *The Guardian* que la majoria d'indígenes no volen reconeixement, «ho sabríeu si haguéssiu escoltat».²² En el mateix article apuntava a la idea d'un organisme parlamentari indígena, el que més tard s'anomenaria «La veu» a l'*Uluru Statement*, una idea que resulta més que evident que ha estat reivindicada des de fa dècades.

A jutjar per les accions, més enllà de les paraules, dels successius governs australians, no es pot dir que a Liddle li faltés raó.

16 PARKINSON; FRANCO-GUILLEN; DE LAILE, «Did Australia listen to indigenous people on constitutional recognition?».

17 MADDISON, «Recognise what? Problems with the campaign for constitutional recognition»; LIDDLE, «87% of indigenous people do not agree on recognition. You'd know if you listened».

18 GORRIE, «Fuck your constitutional recognition, I want a treaty».

19 BRENNAN, «Recognise campaign ends after making 'significant contribution'».

20 DAVIS, «Constitutional recognition for indigenous Australians must involve structural change, not mere symbolism».

21 ZILLMAN, «Indigenous advisory body would be supported by Australians, survey suggests».

22 LIDDLE, «87% of indigenous people do not agree on recognition. you'd know if you listened».

Cal que l'Austràlia institucional permeti la materialització d'aquests incipients consensos en el procés reivindicat per la declaració d'Uluru

L'article de Liddle va sorgir pocs mesos abans que es creés el Consell del referèndum que, dos anys després, acabaria emetent l'*Uluru Statement*. Aquest procés havia d'incorporar una conversa nacional sobre l'afer indígena i recollir aquesta demanda «d'escoltar». Aprofitant aquests dos anys on s'havia de dur a terme aquesta conversa nacional sobre la reforma constitucional, un conjunt d'investigadors vam emprendre un estudi on precisament volíem examinar si Austràlia escoltava, o no, els indígenes pel que fa a aquesta qüestió.²³ Escoltar és un element clau en la democràcia deliberativa. Però més enllà de la reacció de governs i elits en particular, el nostre estudi volia examinar el que presumíem que seria una conversa nacional, massiva. Amb aquest objectiu, vam anar a buscar interaccions a les xarxes i mitjans en línia, així com fonts més formals, com informes i propostes polítiques. Vam analitzar-ne els continguts per veure quin era el ventall de perspectives sobre el tema, i si hi havia solapament entre llocs d'interacció

primordialment no-indígena, general, indígena, formal —a nivell d'elits— i informal —per exemple, pàgines de Facebook. En altres paraules, ens preguntàvem si aquells temes que emergien en un tipus d'arena —per exemple, a les discussions en un post de blog— eren compartits i tractats en d'altres arenes, i de maneres similars, o diferents. Es tracta de precondicions a la qualitat d'escoltar. Els nostres resultats suggereixen que malgrat haver-hi cert solapament, la majoria de converses quedaven separades per la importància que les diferents perspectives rebien. Per exemple, la campanya *Recognise* era molt més discutida en arenes més formals en les que a més es parlava de temes que no eren presents a les converses indígenes. El racisme, que era present com a tema de conversa a totes les esferes, es mostra com un tema més aviat perifèric a les arenes generals, mentre que és el tema clau als fòrums indígenes. Els temes que són compartits varien, a més, en la manera de tractar-se. Per exemple, en fòrums no específicament indígenes, aspectes com la colonització, el patrimoni, la retirada de nens, s'hi refereixen com a coses del passat, mentre que a les converses en

fòrums indígenes és evident que tots aquests són temes ben presents. Així mateix, persones no-indígenes tendeixen a parlar-ne en termes de drets individuals, diners o compensació, mentre que les persones indígenes parlen en termes de responsabilitats col·lectives, escoltar, o respecte.

Però existeixen també temes comuns que reben similar rellevància en ambdós fòrums, com per exemple l'estima pel territori i la tradició familiar, cosa que apunta a les vies per a través de les quals es poden tendir ponts. Així mateix, l'anàlisi del que anomenem meta-conversa²⁴ mostra que entre el públic general existia també un genuí desig per escoltar i aprendre en aquest aspecte.

Aquests resultats, juntament amb la constatació en les enquestes mencionades, del fet que la població australiana veu, en general, amb bons ulls una reforma constitucional per reconèixer els indígenes d'Austràlia

24 Els termes de la conversa. Normalment a la meta-conversa s'hi discuteix la manera que tenen els interlocutors de comportar-se. L'abús, l'agressivitat a les xarxes, l'educació, són conceptes que conviuen amb d'altres com la racionalitat i l'intercanvi d'arguments.

23 PARKINSON, FRANCO-GUILLÉN; DE LAILE, «Did Australia listen to indigenous people on constitutional recognition?».

La població australiana veu amb bons ulls una reforma constitucional per reconèixer els indígenes d'Austràlia

mostren que hi ha vies perquè «veu, tractat i veritat» semblin avui una mica més a prop. Només cal que l'Austràlia institucional permeti la materialització d'aquests incipients consensos en el procés reivindicat per la declaració d'Uluru. Tal com acaba el text, «el 1967 fórem comptats, i el 2017 busquem ser escoltats». ■

■ Bibliografia

AIATSIS. «Indigenous Australians: Aboriginal and torres strait islander people» [en línia]. De 12 de juliol del 2020. Disponible a: <www.aiatsis.gov.au>.

ALTMAN, Jon. «The Howard government's northern territory intervention: are neo-paternalism and indigenous development compatible?». Canberra: Australian Institute of Aboriginal and Torres Strait Islander Studies, 2007.

ATFIELD, Cameron. «Brisbane could rename historically racist boundary streets» [en línia]. A *Brisbane Times*, de 30 de gener del 2016. Disponible a: <www.brisbanetimes.com.au>.

AUSTRALIAN BUREAU OF STATISTICS. «Chapter - aboriginal and torres strait islander population» [en línia]. A *Australian Bureau of Statistics*, de 25 de gener del 2002. Disponible a: <www.abs.gov.au>.

AUSTRALIAN BUREAU OF STATISTICS. «Prisoners in Australia, 2021» [en línia]. A *Australian bureau of statistics*. Consultat el 13 d'abril del 2022. Disponible a: <www.abs.gov.au>.

BRENNAN, Bridget. «Recognise campaign ends after making 'significant contribution'» [en línia]. A *ABC News*, d'11 d'agost del 2017. Disponible a: <www.abc.net.au>.

DAVIS, Megan. «Constitutional recognition for indigenous australians must involve structural change, not mere symbolism». A *The Conversation*, de 17 de febrer de 2020. Disponible a: <www.theconversation.com>

DAVIS, Megan. «Constitutional recognition: two decades on» [en línia]. A *Australian Public*

Law, d'1 de març del 2021. Disponible a: <www.auspublaw.org>.

FARRANT, Brad; MASLEN Sarah; HAMILTON, Sharynne. «Thirteen years after 'sorry', too many aboriginal and torres strait islander children are still being removed from their homes» [en línia]. A *The Conversation*, de 25 de maig del 2021. Disponible a: <www.theconversation.com>.

GORRIE, Nayuka. «Fuck your constitutional recognition, I want a treaty» [en línia]. A *Vice*, de 17 de març del 2016. Disponible a: <www.vice.com>.

GOVERN D'AUSTRÀLIA. *Closing the gap* [en línia]. Consultat el 18 d'abril de 2022. Disponible a: <www.closingthegap.gov.au>.

GRAY, Stephen. *The northern territory intervention: an evaluation*. Melbourne: Moash University - Castan Centre for Human Rights Law, 2020.

KRIEKEN, Robert van. «The Barbarism of civilization: cultural genocide and the 'stolen generations'» [en línia]. A *The British Journal of Sociology* 50, núm. 2, pàg. 297-315, 1999. Disponible a: <www.doi.org>.

LIDDLE, Celeste. «87% of indigenous people do not agree on recognition. you'd know if you listened» [en línia]. A *The Guardian*, de 19 de juny de 2015. Disponible a: <www.theguardian.com>.

MADDISON, Sarah. *Black politics: inside the complexity of aboriginal political culture*. Crows Nest (N.S.W.): Allen & Unwin, 2009.

MADDISON, Sarah. «Recognise what? Problems with the campaign for constitutional recognition». A *Indigenous Law Bulletin* 8, núm. 24, pàg. 20-25, 2016.

MURPHY, Damien. «The aboriginal rights treaty that never came: cabinet papers 1988-1989» [en línia]. A *The Sydney Morning Herald*, a 29 de desembre del 2014. Disponible a: <www.smh.com.au>.

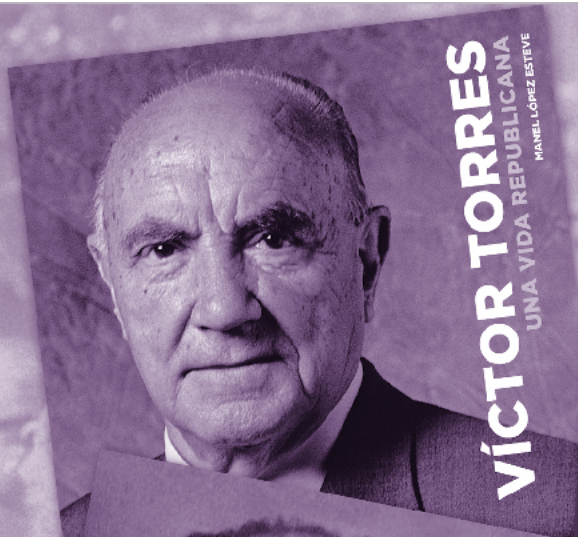
NOGRADY, Bianca. «Trauma of Australia's indigenous 'stolen generations' is still affecting children today». A *Nature* 570, núm. 7762, pàg. 423-424, 2019.

PARKINSON, John; FRANCO-GUILLÉN, Núria; DE LAILE; Sebastian. «Did Australia listen to indigenous people on constitutional recognition? A big data analysis». A *Australian Journal of Political Science* 57, núm. 1, pàg. 17-40, 2022.

TREATY 88 CAMPAIGN. «Aboriginal sovereignty—never ceded» [en línia]. A *Australian Historical Studies* 23, núm. 91, pàg. 1-2, 2008. Disponible a: <www.doi.org>.

WALTER, MM. *Aboriginality, poverty and health-exploring the connections*. Casuarina: Cooperative Research Centre for Aboriginal Health, 2007.

ZILLMAN, Stephanie. «Indigenous advisory body would be supported by australians, survey suggests» [en línia]. A *ABC News*, de 30 d'octubre del 2017. Disponible a: <www.abc.net.au>.

VÍCTOR TORRES
UNA VIDA REPUBLICANA
MANUEL LÓPEZ ESTEVE

VENTURA GASSOL
UNA BIOGRAFIA POLITICA
MANUEL PÉREZ NESPEREIRA

JOAN SAURET
TASCA I ESPERANÇA
ÀLVAR LLOBET

NATIVITAT YARZA
MESTRA, ALCALDESSA, MILICIANA
ANTONI DALMAU · ISIDRE SUBROCA

FUNDACIÓ JOSEP IRLA

BIOGRAFIES POLÍTIQUES

www.irla.cat/publicacions

finestra

Lina M. Khan

“Competència i regulació en temps esvalotats”

Conferència de Charles River Associates
31 de març de 2022, Brussel·les

Lina M. Khan (1989) és una jurista nord-americana filla d'una família d'origen paquistanès. Advocada i llicenciada a la prestigiosa Universitat de Yale, representa una nova fornada d'analistes que situen l'actualització i enduriment de les lleis antimonopolistes com un dels elements indispensables per recuperar un sistema econòmic efectivament lliure, segregat des de la dècada de 1980 per una minoria privilegiada. La seva recerca amb publicacions de gran transcendència com «La paradoxa antimonopoli d'Amazon» ha estat centrada en com reforçar el benestar dels consumidors i l'ha portat a enfrontar-se a gegants com Google o Meta. Des del 2021 és la presidenta de la Comissió Federal del Comerç nomenada pel president Joe Biden, un dels llocs clau de l'administració.

Moltes gràcies per convidar-me i per la presentació, Cristina. És fabulós estar aquí amb tots vosaltres, en aquest moment d'oportunitat i d'urgència notables. Estic encantada sobretot de trobar-me aquí amb una colla de col·legues que contribueixen com a col·laboradors crucials a la Federal Trade Commission [Comissió Federal de Comerç] (FTC), incloent-hi el fiscal general adjunt Jonathan Kanter, que aporta el seu lideratge de primera línia a la Divisió Antimonopoli, els fiscals generals dels estats i, per descomptat, els nostres homòlegs internacionals.

En molts aspectes, aquest és un moment de progrés remarcable. Després de dues dècades durant les quals hem vist una Internet oberta i dinàmica convertir-se en un conjunt de feus controlats per un reduït nombre de gegants digitals, ara estem presenciant esforços transatlàntics per a abordar aquesta nova era de poder monopolista.

El juliol passat, el president Biden va signar una ordre executiva que tirava enrere una política de fa 40 anys, que havia permès que els mercats es concentrassin i que la compe-

tència es debilités,¹ per a adoptar un enfocament de «la totalitat del govern» a favor d'una política de la competència com a element central de la política de l'administració.² Al Congrés, un grup bipartidista, tant de senadors com de diputats, han presentat una sèrie de projectes de llei audaços i amplis per a amollar el control dels portalers de l'espai *online* i així obrir els mercats digitals a la competència. I és clar, precisament la setmana passada vam veure com la UE enllestia la Llei de mercats digitals, una proposta significativa per promoure l'accés equànim als mercats controlats pels portalers digitals.³

1 Comentaris del president Joe Biden (1942) a la firma d'una ordre executiva, el 9 de juliol del 2021, que promou la competència a l'economia nord-americana: «Fa quaranta anys ens vam equivocar de camí, al meu entendre, seguint la filosofia errònia de gent com Robert Bork, i vam fer marxa enrere amb fer complir les lleis de promoció de la competència. Ara portem 40 anys amb l'experiment de deixar que les corporacions gegants acumulin més i més poder. I on... què n'hem tret? Menys creixement, inversions pobres, menys petites empreses. Masses nord-americans que se senten marginats. Massa gent que és més pobre que els seus pares. Crec que l'experiment va fracassar. Hem de tornar a una economia que creixi de dalt a baix i de dins enfora». Disponible a: <www.whitehouse.gov>.

2 THE WHITE HOUSE, Promoting competition in the American Economy –Ordre executiva

3 PARLAMENT EUROPEU, Acord sobre la Llei de

Està en joc tant la forma futura de la nostra economia com la salut de la nostra democràcia

La rapidesa i la magnitud d'aquests esforços de reforma es deu molt a moltes persones en aquesta sala, que han liderat l'esforç per educar el públic i els responsables polítics sobre les noves amenaces que plantegen les plataformes digitals dominants, i el gran cost que suposaria la inacció.

Encara queden grans reptes, però, i hi ha molta feina a fer. Tot i que veiem una convergència creixent vers un diagnòstic global, els responsables del compliment segueixen bregant diàriament amb les claus de com actualitzar les nostres eines per a detectar, analitzar i solucionar les conductes il·legals als mercats digitals.

La creixent adopció del conjunt de tecnologies més noves, com ara els assistents de veu, la informàtica al núvol i la realitat virtual, ens impulsa a aprendre dels passos desencertats del passat i a evitar que els operadors dominants s'apropriïn il·legítimament del control dels mercats emergents. Els responsables han

de dur a terme aquesta feina en un entorn on els operadors dominants poden desplegar el seu poder per distreure, frustrar i retardar.

Està en joc tant la forma futura de la nostra economia com la salut de la nostra democràcia.

Tot i que hi ha molt en joc i que els reptes són importants, la FTC és especialment apte per a entomar la tasca. El Congrés va crear l'FTC el 1914 amb el teló de fons d'una revolució industrial que havia proporcionat avenços tecnològics radicals, però que també va permetre una intensa consolidació, en indústries que van des de la petrolera i de l'acer fins al sucre i el tabac. Atesa la profunda inquietud al país pel poder desbocat que podien exercir aquests monopolistes, els legisladors van fer-li l'encàrrec a l'FTC de vedar els mètodes de competència deslleial. Reconeixent que les tàctiques empresarials canviarien amb les noves tecnologies i amb l'evolució dels mètodes d'elusió, el Congrés va assignar a l'FTC les eines per a poder seguir el ritme de les tendències del mercat i poder ajustar conseqüentment llur aplicació.

Avui en dia, les diferents característiques de les tecnologies digitals han suscitat noves dinàmiques de mercat i estratègies empresarials que ens obliguen a renovar un cop més el nostre plantejament. Tot i que les xarxes dominants no són un fenomen nou, hi ha diversos aspectes de l'economia digital que han alterat determinades capacitats i incentius bàsics. Els costos marginals minsos han permès que les plataformes digitals creixin més i a major velocitat, mentre que els efectes de xarxa i les barreres d'entrada elevades han protegit els operadors establerts i han fet que determinats mercats es bolquin vers un únic de dominant. Mentrestant, la retroalimentació de dades ha conferit així mateix enormes avantatges pels actors pioners, incentivant les empreses a prioritzar l'expansió i l'obtenció d'una gran base d'usuaris el més ràpidament possible. La possibilitat de controlar els usuaris ha permès, a més a més, que les empreses ofereixin serveis a preu zero mentre monetitzen les dades dels usuaris, un model de negoci que incentiva el control i l'engolida de dades sens fi, alhora que ofereix a les plataformes una altra manera més d'atraure grans grups d'usuaris

mercats digitals: normes de la UE per garantir una competència justa i més opcions per als usuaris.

La retroalimentació de dades ha conferit enormes avantatges pels actors pioners, incentivant les empreses a prioritzar l'expansió i l'obtenció d'una gran base d'usuaris el més ràpidament possible

per a poder escalar ràpidament. Les plataformes digitals també poden desplegar tècniques de vigilància per detectar i controlar amenaces potencials, permetent així als operadors dominants defensar i mantenir llur hegemonia d'una manera molt selectiva.

A diverses àrees, els responsables polítics i els de l'aplicació de llurs polítiques ja han fet passos importants, identificant un conjunt de tàctiques comunes utilitzades pels portalers digitals, i actualitzant els plantejaments per a abordar aquestes noves realitats.

A tots els mercats, les plataformes digitals dominants han arribat a fer-se amb el control de les artèries clau del comerç i de les comunicacions. Un cop aconseguida la posició de portaler, aquestes empreses poden exercir el seu poder de moltes maneres. Poden explotar la seva influència sobre els usuaris dependents, augmentant el cost d'accés –com ara augmentant les tarifes–, exigint dades valuoses, o imposant condicions contractuals opressives. Els portalers també poden exercir un conjunt de tàctiques defensives

per protegir el seu control, eliminant els rivals, reals o percebuts, adquirint-los o simplement barrant-los l'accés. I també hem vist que els portalers fan servir la seva posició privilegiada per a avantatjar parts complementàries del seu negoci, ja sigui mitjançant el tracte preferent, amb productes lligats, i tot un ventall de tàctiques diverses.

Els responsables i els legisladors han respost a aquest compendi tàctic, tot reconeixent que les pràctiques com el tracte preferent i el bloqueig a la interoperabilitat són, o haurien de ser, il·legals. En abordar aquestes tàctiques, els responsables polítics se centren generalment en promoure tant la competència com l'accés equitatiu als mercats que els portalers ja controlen. Atès que la innovació als mercats d'alta tecnologia sovint sorgeix d'aspirants nous, els serveis dels quals sovint depenen de les mateixes plataformes a les que amenacen amb desplaçar, promoure la competència i l'accés equitatiu són objectius crítics.

Cada cop més, però, és evident que no n'hi haurà prou amb centrar-se

només en aquests objectius. Hi ha tres àrees on cal prestar atenció i empeny addicional.

En primer lloc, una característica impactant dels nous portalers és el seu ampli i extens abast econòmic. Mentre que els conglomerats de l'era industrial generalment separaven llurs divisions disperses per concentrar-se en línies de negoci bàsiques, avui en dia les plataformes digitals dominants gaudeixen de posicions en una ampli ventall de sectors més enllà dels seus mercats principals, que poden copsar farmàcies, sistemes de pagament, automòbils, cables submarins i Hollywood, per citar-ne només uns quants. L'abast cada cop més gran d'aquestes poques empreses delata com els mercats digitals entremesclen les dinàmiques tradicionals, cosa que permet als operadors dominants beneficiar-se de posicions que es reforcen mútuament entre diferents mercats.

Això significa que una plataforma dominant pot fer de soci comercial clau a «diverses» línies dels seus propis negocis, dotant-la de múltiples nodes de dependència, qualsevol dels

La defensa tant de la competència com de l'estat de dret en els mercats digitals requereix que ens assegurem que les estratègies empresarials que premien aquests mercats també tinguin un efecte directe en els nostres remeis

quals pot explotar i dictar-hi condicions, sortint-ne sempre amb la seva. Les formes multidimensionals en què es poden interrelacionar les diferents línies de negoci també poden fer obsolets aquells marcs en què se segueix classificant les relacions com a «horitzontals» o «verticals», sobretot superant els plantejaments actuals de les investigacions a les fusions. Finalment, l'abundant flux de tresoreria procedent de les principals línies de negoci d'una plataforma dominant pot finançar la seva entrada a qualssevol mercats naixents i emergents, cosa que li permet monetitzar de manera selectiva les operacions i de diferents formes, inviables per a cap altre participant en aquests mateixos mercats. Cal contemplar què suposa aquesta dinàmica per a la competència, i si és favorable a la mena d'innovació que pretenem promoure.

En segon lloc, les estratègies empresarials específiques premiades pels mercats digitals ens obliguen a mirar més enllà dels conceptes com la marginació i l'exclusió quan intentem copsar els perjudicis, sobretot en el context de la investigació de les fusions. Per exemple, quan una plataforma dominant persegueix

l'adquisició com a forma de superar els rivals emergents en uns mercats encara naixents, potser no serà viable la tàctica de marginació. En lloc de tallar-los l'accés, l'estratègia necessària seria la d'integració i escalada ràpida del producte adquirit perquè l'empresa pugui establir-hi ràpidament un potent cap de pont. La maniobra encara pot permetre mantenir el monopoli —i, per tant, ser il·legal—, però el mecanisme precís empleat pot fer l'efecte de ser distint dels conceptes tradicionals, que són els que cerquen els agents antimonopoli.

De la mateixa manera, tal com va assenyalar l'FTC en la seva querella antimonopoli contra Facebook, l'imperatiu d'escalar ràpidament i construir una àmplia base d'usuaris pot portar la plataforma a animar i incitar a tercers a interconnectar-se amb la seva xarxa, per després imposar condicions restrictives o tallar-les completament.⁴ Aquesta mena d'estratagema —«obert primer, tancat després»— no es conforma del tot al

marc tradicional de «negativa a contractar», i la tàctica pot ser anticompetitiva encara que la plataforma no tingui el deure de contractar.

En tercer lloc, la defensa tant de la competència com de l'estat de dret en els mercats digitals requereix que ens assegurem que les estratègies empresarials que premien aquests mercats també tinguin un efecte directe en els nostres remeis. L'imperatiu d'escalar i d'acumular una gran quantitat de dades valuoses pot significar que les tàctiques il·legals que acceleren aquest creixement es puguin considerar un cost raonable del negoci. Atès que els guanys en aconseguir un lideratge precoç i bloquejar un mercat poden ser enormes, la intervenció ràpida i els remeis que compensin completament els perjudicis són crítics. En alguns casos, pot ser necessari privar els infractors dels fruits de llur mala conducta i dels instruments utilitzats en la infracció, per evitar la reincidència.

Aquests són només alguns dels molts reptes als quals ens enfrontem actualment, i tenim una sèrie d'iniciatives en marxa des de l'FTC

⁴ First Amended Compl. For Injunctive and Other Equitable Relief — Primera denúncia esmenada per a mesures cautelars i altres desgreuges equitatius— 5, Federal Trade Commission v. Facebook, Inc., No. 1:20-cv-03590 (D.D.C. 2021).

Pot ser necessari privar els infractors dels fruits de llur mala conducta i dels instruments utilitzats en la infracció, per evitar la reincidència

per començar a encarar-nos-hi. Un projecte crític és el nostre esforç compartit amb el Departament de Justícia per revisar les directrius sobre les fusions, on tenim previst assegurar-nos que les nostres eines i marcs s'estiguin posant al dia respecte a algunes d'aquestes realitats del mercat.

Tot i que el camí serà llarg, m'anima el grau d'acord que ara veiem entre els responsables i els legisladors de totes les jurisdiccions, que reconeixen el que hi ha en joc en la lluita contra el poder dels monopolis a l'era digital. Crec fermament que la col·laboració entre els responsables té enormes beneficis i espero poder treballar estretament amb els nostres homòlegs afins per a complir la nostra missió compartida. ■

clàssic

Carta de la Forest

La Carta de la Forest¹ és un text que s'aprova a Anglaterra poc després la Carta Magna —que parla sobre drets i llibertats civils, diríem avui—, però que és més desconegut per al gran públic avui dia. És un text legal que assegura drets als homes lliures d'Anglaterra pel que fa a l'explotació de boscos, zones humides, pastures i altres terres del regne com a béns comuns; drets que havi- en sigut seriosament erosionats des de la conquesta normanda esdevin- guda segles abans. Aquest text és assenyalat per diversos acadèmics com a exemple que, fins èpoques recents, s'entenia que o la llibertat tenia bases econòmiques d'autosu- ficiència o, altrament, era fictícia.

Enric, per la gràcia de Déu, rei d'An- glaterra, senyor d'Irlanda, duc de Normandia, d'Aquitània i comte d'An- jou, als arquebisbes, bisbes, abats, priors, comtes, barons, justiciers, foresters, xèrifs, governadors, funcio- naris, i tots els seus agutzils i súbdits fidels, Salutacions.²

Sapigueu que nos, per honor a Déu i per la salvació de la nostra pròpia ànima i de les ànimes dels nostres avantpassats i successors, per l'exaltació de la Santa Església i la reforma del nostre regne, hem concedit i per aquesta carta present, hem confirmat per nos i pels nostres hereus per sempre més, pel consell del nostre venerable pare, el senyor Gualo, cardenal sacerdot de Sant Martí i legat de la seu apostòlica, del senyor Walter arquebisbe de York, William bisbe de Londres i els altres bisbes d'Anglaterra, i de William Marshal, comte de Pembroke, guar- dià nostre i del nostre regne, i d'al- tres nostres fidels comtes i barons d'Anglaterra, aquestes llibertats aquí

1 Atorgada per Enric III d'Anglaterra el 6 de novem- bre, 1217 dC en el segon any del seu regnat. Traduït de l'original, conservat als arxius de la Catedral de Durham.

2 Nota del traductor: El forester és l'oficial designat per cartes patents sota jurament per preservar el «vert» —vegi's a continuació— i els cervols d'una forest i fer ronda diària per la seva «bailiwick» — Subdivisió administrativa d'una forest.

propinqües es mantindran al nostre regne d'Anglaterra per sempre més.

1) *Imprimis*, totes les forests fetes pel nostre avi el rei Enric, seran vists pels homes bons i honrats, i si feu forest del que no fos el seu propi bosc, causant perjudicis a aquell de qui fos el bosc, es farà desforestar sense mora. I si feu forest del seu propi bosc, quedarà forest, salvant el —dret— comú de pastura i d'altres coses de la mateixa forest, per als qui abans en tenien consuetud.

2) Els homes que visquin fora de la forest, d'ara endavant no es presentaran davant dels nostres jutges de la forest, per citacions comunes, llevat que hi siguin processats o hi haguesin avals davant qualssevol altres —persones— que fossin adjudicades per alguna cosa relacionada amb la forest.

3) També tots els boscos que van ser aforestats pel nostre oncle el rei Ricard, o pel nostre pare el rei Joan, fins a la nostra primera Coronació,³ seran desforestats sense mora,

llevat que siguin boscos del nostre propi domini.

4) Els arquebisbes, bisbes, abats, priors, comtes, barons, cavallers i propietaris lliures que tinguin boscos dins de les forests els tindran com els tenien en el moment de la coronació del nostre avi el rei Enric, [Enric II, que va ser coronat el diumenge 19 de desembre de 1154] perquè siguin descarregats per sempre de totes les *purprestures*, els erms i els *assarts* fets en els seus boscos després d'aquell temps fins al començament del segon any des de la nostra coronació. I aquells que d'ara endavant, sense la nostra llicència, facin erm, *purpresture* o *assart* dins d'ells, respondran d'aquests erms, —*purprestures*— o *assarts*. [*Erm*, 'Waste' en anglès – *terreny sense valor desboscant però sense conrear*; *Purpresture* ⁴—*invasió i construcció d'habitats*; *Assart*— *terreny desboscant per al cultiu*].⁵

5) Els nostres *regarders*⁶ recorreran els boscos per fer una vista tal com es feia en el moment de la primera coronació del nostre avi, el rei Enric, i no d'altra manera.

6) La inspecció o vista per a l'expedició de gossos que viuen dins de la forest, d'ara endavant serà quan cal fer la vista, és a dir, el tercer any de cada tres anys; i aleshores es farà amb la vista i el testimoni d'homes honrats, i no d'altra manera. I al que aleshores se li trobin els gossos sense expedir, donarà tres xílings per misericòrdia, i d'ara endavant no es prendrà cap bou de ningú per expedició. Aquesta expedició també s'ha de fer en la forma comunament emprada; és a dir, que es tallen tres urpes fora del coixinet de l'avantpeu. Tampoc seran legalment expedits els gossos a partir d'ara, excepte als llocs on s'ha acostumat a expedir-los des del moment de la primera coronació del rei Enric, el nostre avi. [*L'expedició* —*altrament* «*lawing*»— *d'un animal, especialment d'un gos, era tallar-li les*

³ Enric va ser coronat a la catedral de Gloucester el 28 d'octubre de 1216, i de nou a l'abadia de Westminster el 17 de maig de 1220.

⁴ Nota de la traducció: Anglonormand, alteració del francès antic «porpresure», del llatí «prehendere».

⁵ Nota de la traducció: Terme legal antic. Aquí substantiu, però també verb.

⁶ Nota de la traducció: Funcionari que té dret i deure segons dret antic anglès d'inspeccionar els boscos reials i comprovar la presència o absència d'infraccions o violacions de la llei. Anglonormand, del francès *regarder*: mirar, observar.

urpes per tal d'impedir la persecució dels cérvols].

7) Cap forester ni bidell ⁷ no farà d'ara endavant cap *scotale*, ni recollirà garbes de blat o civada, ni cap gra, ni xais, ni porcs, ni farà cap recollida més que per la vista i el jurament de dotze *regarders*; i quan facin la seva vista: es designaran tants foresters per a la conservació de les forests, tal com creguin raonablement suficients per a la dita finalitat. [*Scotale — el manteniment d'una cerveseria dins d'una forest per part d'un oficial de la forest, que podria abusar de la seva posició per a fer-ne negoci*].

8) En el nostre regne no es farà d'ara endavant cap *swainmote*,⁸ excepte tres cops l'any; és a dir, a principis dels quinze dies abans de la festa de Sant Miquel quan els *agistadors*⁹ es reuneixen per a l'*agistament* de les

forests del nostre —reial— domini; i sobre la festa de Sant Martí, quan els nostres *agistadors* han de rebre les nostres taxes de *pannage*:¹⁰ i en aquells dos *swainmote* es trobaran els foresters, *verderers*¹¹ i *agistadors*, i cap altre per obligació; i el tercer *swainmote* se celebrarà a principis dels quinze dies anteriors a la festa de Sant Joan Baptista, pel que fa a la partença dels cervatells de les nostres cérvols; i en aquell *swainmote* els arrendataris es trobaran amb els foresters i els *verderers*, i no hi haurà cap altre obligat a ser-hi. A més a més, cada quaranta dies durant tot l'any, els foresters i *verderers* s'hauran de reunir per a vetllar les pertinences de les forests, com del *vert* i de la caça, amb la presència dels mateixos foresters i davant dels que hi són adscrits.

I els esmentats *swainmotes* no se celebraran, excepte en aquelles comarques on s'acostumaven a fer. [*Swainmote —tribunal celebrat davant els verderers com a jutges, pel majordom de la cort, amb els swains,*

és a dir, els propietaris lliures dins del bosc, que formen el jurat; Vert — vegetació forester verda que forma coberta o proporciona aliment per als cérvols].

9) Tot home lliure haurà d'arranjar el seu propi bosc a la forest com vulgui i tindrà el seu *pannage*. Concedim també que tot home lliure pugui conduir les seves porcades per la forest del nostre domini lliurement i sense impediment per fer-los passar al seu propi bosc o a qualsevol altre lloc com vulgui. I si els porcs d'un home lliure romanen una nit al nostre bosc, no perdrà res seu per aquesta raó. [*Agist —pasturar bestiar pagant una quota; Pannage —el dret de permetre que els porcs s'alimentin als boscos. Se'n podria cobrar un taxa*].

10) D'ara endavant ningú no perdrà la vida ni cap l'extremitat per prendre la nostra carn de cérvol, però si és detingut i condemnat per prendre carn de cérvol, serà multat severament si té els mitjans per pagar; ara bé, si no té els mitjans, romandrà a la nostra presó un any i un dia; i si al cap d'un any i un dia troba avals, sortirà de la presó; però si no, abjurarà del regne d'Anglaterra.

7 Nota de la traducció: En el sentit de l'època, un oficial inferior de la parròquia que tenia una varietat de deures, com la preservació de l'ordre, el càstig dels petits delinqüents, etc.

8 Nota de la traducció: Anglès antic, swān ramader, pagès + gemōt assemblea.

9 Nota de la traducció: Agistar és taxar i cobrar (de la terra o el seu propietari) una càrrega pública, com ara un impost. Del nstanc antic agister, de gister—al-bergar, i en última instància del llatí jacēre—jeure.

10 Nota de la traducció: El dret a pasturar porcs en una forest, i el corresponent impost.

11 Nota de la traducció: Funcionari judicial encarregat dels boscos reials de l'Anglaterra medieval. Anglonormand, de verd, del llatí viridis.

11) Qualsevulla arquebisbe, bisbe, comte o baró que passi per la nostra forest, serà lícit que s'emporti un o dos cérvols sota la vista del forester, si aquest és present; però si no, farà sonar un corn, perquè no sembli un robatori.

12) Tot home lliure d'ara endavant podrà, sense ser sotmès a judici, aixecar un molí al seu propi bosc o en el seu propi terreny que tingui a la forest; o fer-hi un clos, o estany, o marguera, o sèquia, o fer-ne terra de conreu, de manera que no sigui a detriment de cap dels veïns.

13) Tot home lliure posseirà els nius de xoriguers, esparvers, falcons, àligues i garses al seu propi bosc, i així mateix posseirà la mel que es trobi al seu bosc.

14) D'ara endavant, cap forester, que no sigui forester de lloguer-feu¹² que ens paga lloguer per la seva *bailiwick*, no cobrarà cap *cheminage*,

dins de la seva *bailiwick*; però un forester en feu, pagant-nos el lloguer de la seva *bailiwick*, sí cobrarà *cheminage*; és a dir, per cada carro, dos penics pel mig any, i dos penics per l'altre mig any; i per un cavall que du càrregues, mig penic pel mig any, i mig penic per l'altre mig any; i per excepció no pas aquells que surten de la seva *bailiwick* per llicència del seu *bailiff*¹³ com a comerciants, a comprar sotabosc, fusta, escorça o carbó vegetal; portar-la per vendre en altres llocs on vulguin: i d'altres carros ni càrregues no es prendrà cap *cheminage*; i no s'ha de prendre *cheminage* excepte en aquells llocs on antigament se solia i s'havia de prendre. També els que porten fusta, escorça o carbó a coll per vendre'ls, tot i que n'obtinguin el seu mitjà de subsistència, d'ara endavant no pagaran *cheminage*. Tampoc els nostres foresters no cobraran *cheminage*, de cap altre a part de les forests del nostre domini. [*Cheminage —Un peatge cobrat al transport a la forest*]¹⁴

15) Totes aquelles persones proscriutes per delictes forestals des de l'època del rei Enric, el nostre avi fins a la nostra primera coronació, seran alliberades de la seva proscripció sense procediments legals; i oferiran garanties que, d'ara endavant, no ens conculcaran a les nostres forests.

16) Cap castellà¹⁵ o altra persona no podrà fer al·legacions forestals, ja siguin relacionades amb el *vert* o els cérvols, sinó que tot forester en feu haurà d'adjuntar també al·legacions forestals tant pel que fa al *vert* com als cérvols i les presentarà als *verderers* de les províncies; i quan hagin estat registrades i segellades pels segells dels *verderers* seran presentades al nostre forester en cap, quan vingui a aquelles parts per fer súpliques forestals i davant d'ell seran determinades.

I aquestes llibertats respecte de les forests les hem concedides a tots els homes, excepte als arquebisbes, bisbes, abats, priors, comtes, barons,

12 Nota de la traducció: Tot i que *fee-farm* es traduiria aparentment i literal com «granja de pagament», de fet «*fee*» és derivat de feu o domini feudal, és a dir, una propietat de terreny feudal, mentre que «*farm*» és una paraula arcaica per a lloguer i pactes, posant així ambdues parts en una relació propietari-inquilí.

13 Nota de la traducció: Agent d'un senyoriu, d'un terratinent.

14 Nota de la traducció: *Cheminage*, anglonormand, pagament pel pas per un bosc—aplicat a carros i animals de càrrega, però no el pas de bastaixos, durant el «mes de la tanca», és a dir, els trenta dies

que s'estenen des de quinze dies abans del solstici d'estiu fins als quinze dies posteriors.

15 Nota: No confondre amb una persona natural de Castella. Aquest terme fa referència a Governador o guardià d'un castell.

cavallers i altres, eclesiàstics com laics; Templers i hospitalers, les seves llibertats i costums lliures, en forests i fora d'elles, en closos i altres llocs, de les que ja gaudien anteriorment. Tots aquests costums i llibertats abans esmentades que hem concedit per ser observades en el nostre regne per tant com ens pertany; tot el nostre regne sencer observarà, tant clergues com laics, per tant que els pertoca. Com que actualment no tenim cap segell, hem fet que la present carta sigui segellada amb els segells del nostre venerable pare el senyor Gualo T.T., cardenal-sacerdot de Sant Martí, llegat de la seu apostòlica, i de William Marshal comte de Pembroke, guardià nostre i del nostre regne. En són testimoni els anteriorment anomenats i molts altres. Donat en mans de l'esmentat senyor, el legat, i de William Marshal a St. Pau, a Londres, el dia sis de novembre del segon any del nostre regnat.

Basat en la traducció de THOMSON, Richard. *An Historical Essay on the Magna Charta of King John*. Londres: John Major, 1829. Amb referència a ROTHWELL, Harry Rothwell (ed.). *English Historical Documents*, Vol.

3, pàg. 1189-1327. Londres: Eyre & Spottiswoode, 1975. ■

1934 · 1939

PIONERES

DEL MUNICIPALISME FEMINISTA

EXPOSICIÓ ITINERANT

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

tribut Jane Austen

Ofèlia Carbonell
Música i escriptora
@offxelia

Per què llegim? Suposo que no t'ho preguntes, llegeixes. Igual que menges, o que respires. Sents unes pessigolles, una gana, digues-li desig, sigui quin sigui, que t'empenyi a llegir. Per avorriment? Curiositat? Ves a saber. És un vici après. Potser t'hi vas trobar a l'escola, amb les lectures obligades, o imitant els pares i allò que veies a casa. No recordo quan vaig començar ni per què ho vaig fer, però recordo aquella set que no acabava, que em feia carregar llibrers i llibres a tot arreu i amagar una llanterna sota el coixí per seguir llegint quan tothom dormís. Ara, això no és una oda a la lectura. La meva relació amb els llibres ha estat més que complicada.

Aquell fil invisible que m'estirava cap al fons de les pàgines de qualsevol novel·la, amb els anys, es va anar

tornant més insistent, addictiu. Jo, que sempre havia llegit per fugir a mons llunyans, cap al final de l'adolescència vaig descobrir el perill de posar paraules als teus mals. En comptes de fugir, aleshores em rebolcava en el meu fang. Una relació complicada, vaja. Per un motiu o un altre, vaig acabar absorbida només per obres que ressonessin amb el meu malestar, el repetissin i el fessin gran. Allò que havia estat el goig de tantes tardes s'havia convertit en una espiral que retroalimentava la meva part més tòxica, afirmada per una corrua d'autors i títols que tampoc en tenen cap culpa, però que s'haurien de tractar amb compte. Ho admeto, el primer instint que vaig tenir va ser tallar-ho en sec, deixar de llegir. Per sort, però, vaig trobar un remei molt més efectiu que això. Al final, vaig reconciliar-me amb la lectura gràcies a una vella coneguda: Jane Austen.

Històricament, Austen s'ha fet passar per una autora discreta. Les seves novel·les no són complicades, i ens plantegen un principi, conflicte i desenllaç que gairebé sempre passa pel *deus ex machina*. Però l'estructura i l'estil no són pas

Va ser poc reconeguda, segurament, per ser dona i escriure sobre el seu món des de la perspectiva de les dones

diferents de molts altres autors de la història de la literatura. Va ser poc reconeguda, segurament, per ser dona i escriure sobre el seu món des de la perspectiva de les dones. Des de l'esfera d'allò privat. Les festes, les trobades per prendre el te i les converses passejant pel camp. Mentre autors de la mateixa època exploraven conflictes com l'home contra la natura, entre altres neures romàntiques, Austen escrivia històries d'amor amb final de conte de fades. Vaja, així ho veien alguns. Però el que feia realment, Austen, amb novel·les com *Orgull i Prejudici*, era fer un retrat social del moment, posant paraules a la situació política de les dones que, a la majoria d'escrits de l'època, no podien ser més que part del decorat. Austen parla de les relacions i de l'amor, però sobretot parla de la situació de la dona en la societat. Quan ens explica la història de les germanes Bennet, Austen no només fa costumisme, sinó que teixeix una aventura de superació econòmica i social. Quan les dones només podien prosperar i sobreviure a través del matrimoni, l'amor esdevé el codi per fer-ne èpica i, bé, novel·la.

La manera d'escriure de Jane Austen té un punt de reconfortant. En la seva observació hi ha una mena de distància que em recorda a la saviesa d'una cosina gran. Austen explica el conflicte sense menys-tenir-lo, però no el fa desesperat, com si no volgués espantar les seves protagonistes. La ironia que sovint impregna la seva narració em recorda a l'amiga que treu ferro a la situació per mostrar-te que tu també pots ser forta. En Austen, l'humor i l'absurd utilitzats per tractar el dia a dia de la burgesia rural són formes de reclamar el control sobre una situació que, com a dona de l'època, et supera, i de tant en tant m'agrada recordar que avui és un dels recursos narratius que més abunden en la meva generació, ja sigui per escriure o per fer mems. Austen sempre ha estat universal.

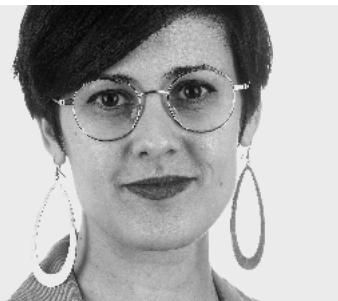
***Orgull i perjudici* Jane Austen**

Bernat Metge
Barcelona, 2021

Jane Austen (1775-1817) va néixer al si d'una família de la burgesia rural d'Anglaterra. El seu recorregut vital transcorre en aquest entorn social i és el que retrata en les seves obres. Les seves novel·les han esdevinguts clàssics universals i han arribat als nostres dies. Les seves adaptacions televisives i cinematogràfiques han estat nombroses, esdevenint part de l'univers cultural del món occidental. ■

filmoteca

Jenn Díaz
Esriptora
@jnnndiaz

Un campament extraordinari

Al món hi ha gent extraordinària. No hauria d'escriure aquesta frase —per evident— si no fos perquè al món també hi ha unes jerarquies que expulsen del centre a les persones extraordinàries, perquè fan nosa. Però quan acabes de veure el documental *Crip Camp* és l'única cosa que penses una vegada i una altra: que malgrat tot, malgrat les jerarquies i els centres petitíssims on no hi cap tothom, hi ha gent extraordinària. Disposada a fer coses extraordinàries. Disposada a eixamplar aquests centres, a esquivar les jerarquies i a canviar les coses perquè tothom tingui dret a tenir drets.

Als anys 1970, a Catskills, als EUA, la utopia va fer-se realitat: les persones amb discapacitat van imaginar, dibuixar i fer realitat un món on la seva discapacitat no els definia com a persones, no condicionava tots els aspectes de la seva vida. Encara ara passa, però aleshores tenir una discapacitat et convertia sense matisos en algú sense autonomia, tutelat, infantilitzat i menystingut per la societat. Les vides de milers de persones arreu del món van estar marcades pel paternalisme dels seus entorns:

famílies, coneguts, gent propera i desconeguts que, mirant d'ajudar, l'única cosa que feien era invalidar persones amb diversitat funcional. Negar-los la possibilitat de tenir una vida plena, sense limitacions imposades.

El campament Jened, *un campament per a discapacitats organitzat per hippies*, va obrir les portes a una nova realitat, i aquesta nova realitat la van crear les persones que la volien, amb veu pròpia. Molt a prop d'allà on dos anys abans hi havia Woodstock, el campament d'estiu obria una escletxa en la manera d'atendre i entendre les persones amb alguna discapacitat. És innegable que tots tenim necessitats diverses i seria molt ingenu no tenir en compte que les persones amb diferents graus de dependència han de tenir —de vegades i menys del que pensem— atencions especialitzades i adaptades. Això no vol dir, però, no escoltar allò que tenen a dir per dignificar unes vides que sovint deixem als marges. El campament Jened va ser, doncs, una revolució de persones extraordinàries capgirant la seva experiència de vida. I com acostuma a passar amb totes les persones inspiradores que s'orga-

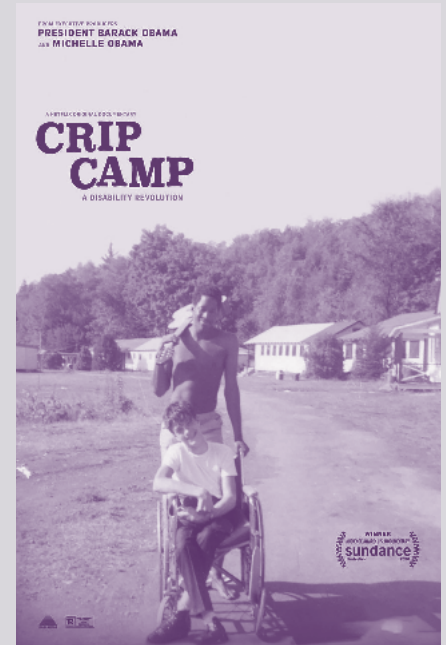
Els drets, la llibertat, només la poden lluitar aquells que saben que existeix la possibilitat

nitzen i fan xarxa, van canviar també les experiències de vida de tothom, especialment la d'altres persones amb discapacitats.

Crip Camp: a disability revolution ens mostra què passa quan les comunitats estan organitzades i s'apoderen: tot allò que fora del campament els era vetat —enamorar-se, tenir autonomia, intimitat, queixar-se, reclamar, exposar-se, divertir-se, equivocar-se o sentir-se part de la societat d'igual a igual—, allà estava garantit. Les persones amb discapacitat en aquella època eren percebudes com a persones malaltes incapaces d'aportar res a la societat, una mena de paràsits que només mereixien una mirada compassiva i assistencialista. Les lleis no contemplaven les seves vides, no podien accedir a drets civils com la representació o l'educació. El testimoni d'algunes de les persones que hi van ser posa paraules al que hores d'ara saben moltes altres comunitats marginades: que els drets, que la llibertat, només la poden lluitar aquells que saben que existeix la possibilitat. I la possibilitat sempre hi és: només ens hem de treure la vena dels ulls. Un campament d'estiu es va convertir

en l'espurna que va fer esclatar una revolució, perquè les persones que en van formar part —campistes i monitores— van acabar manifestant-se i organitzant-se perquè la Llei de Rehabilitació de 1973 o la Llei dels Estatunidencs amb Discapacitats al 1990 tiessin endavant: no els valia, com a tota la gent extraordinària, canviar la seva experiència, sinó que ho volien fer amb la de tothom.

Crip Camp és un documental inspirador, transformador i emocionant: la demostració que el món d'uns pocs per a uns pocs és infinitament pitjor. ■

Un campament extraordinari

James LeBrecht

Nicole Newnham

2020

pinzell

La teoria del residu

Gerard Torres

Artista

info@gerardtorres.com

 JOAN VILA

El sabadellenc Gerard Torres Sanmartí (1987) és llicenciat en Belles Arts per la Universitat de Barcelona, i la seva obra pictòrica es pot trobar en col·leccions com la Werner Thöni Artspace de Barcelona, la Zhi Art Museum de Shenzhen, la Semi Underground Space de Beijing, l'Acadèmia de Belles Arts de Sabadell, la Fundació SETBA Barcelona i la H10 Gallery Barcelona. El 2021 guanyà la beca de creació de la Fundació Guasch Coranty.

L'obra *Blau* de 2018 ens serveix per aproximar-nos al seu treball i a la voluntat de l'artista d'entendre i explorar el residu com a fet artístic en ell mateix. No debades, l'ambient fabril i el context de col·lapse industrial dels anys 1990 a Sabadell són explorats per l'artista com si fos un arqueòleg, mirant allò que han deixat els altres; el residu per tal d'elaborar les seves obres a partir de l'economia circular.

Blau de 2018 és una composició sobre tela en dos plans. El pla inferior de tons vermellosos suporta un primer pla de colors blavosos. Aquest forma

una composició en forma de C invertida i de textures orgàniques a causa dels esbossats en negre de la figura.

Sabadell, en els últims quaranta anys, ha passat de ser un pol industrial tèxtil a una ciutat més de l'extraradi de Barcelona. Els residus que ha deixat aquesta «reconversió» són innumera- bles, però un dels més vistos són els quilòmetres de parets amb pintades, per això Torres Sanmartí les posa al fons de la composició, perquè l'espec- tador vegi el residu sobre el qual es construeixen les accions actuals.

Aquest mètode també ens parla de l'economia circular. Torres Sanmartí es fa la següent pregunta: la creació artís- tica justifica la despesa de recursos que necessita? Per aquest motiu el fons de la tela és un apunt de grafiti reutilitzat.

La composició *Blau* de 2018 actua llavors de dues maneres, com un exemple del mètode creatiu de Torres Sanmartí i també com un exemple del domini de les forces creatives de l'artista. Capaç amb els mínims com- ponents de desenvolupar tot un món a partir dels elements que l'expliquen: els residus. ■

galeria

La llum en la foscor

Núria Prieto

Fotògrafa documental
i fotoperiodista

@Nuria_Fotografia

➡ HELENA BERTRAN CALLAO

Núria Prieto (1984) és fotògrafa documental i fotoperiodista des del 2009, tot i que els seus treballs mantenen forts lligams amb la fotografia artística i han estat exposats com a tal en nombroses ocasions, com és el cas de *Historias de una pandemia*, exposada recentment al Museu de Belles Arts de Castelló. A banda, l'autora dirigeix i dissenya projectes de Mediació Artística vinculats a la fotografia participativa, com *Passenger Tales*, que ha vist la llum al 2022 en una primera edició duta a terme amb el col·lectiu de persones migrants i refugiades per LGTBIQ+.

Moltes de les seves imatges tenen una cosa en comú: la mirada als ulls de la vulnerabilitat. Ens trobem davant tres fotografies de tres projectes diferents, però un mateix fil conductor: *Idomeni* (2015-2016), *El pecado de ser viuda* (2012-2013) i *La ciudad de la basura* (2015). En la primera veiem la vida dels infants quan deixen de ser-ho: les conseqüències de la guerra i la vida als camps de refugiats grecs. En la segona, feta a molts quilòmetres d'Idomeni, a l'Índia, veiem la soledat de

les dones obligades a deixar d'existir: les vídues queden apartades de la societat quan el patriarcat s'imposa i se'ls atribueix la culpa de la mort dels seus marits. Moltes d'elles viuen juntes a la ciutat de Vrindavan, on resen més de vuit hores al dia per alliberar-se del mal karma. En la tercera, com explica la Núria, hi podem trobar un canvi de paradigma: la força de les dones que, destriant brossa a la ciutat de El Caire, treballen amb les seves famílies per fer créixer i mantenir les seves vides, tot i viure en un pou de contaminació.

La mirada de la Núria Prieto és sincera, però devastadora; ens mostra la llum de les persones en entorns obscurs i els recursos als quals s'aferren per mantenir-se. El foc que escalfa els nens i nenes, les robes blanques de les dones viudes i les seves pregàries, l'energia de les famílies que, juntes, lluiten pel seu futur. És una mirada crua, però alhora esperançadora.

Tres imatges que beuen de la precarietat de persones vulnerades per les circumstàncies del seu entorn, així i tot, i com veiem a *La ciudad de la basura*, miren fixament a l'objectiu tot mostrant-nos la seva cara més forta. ■

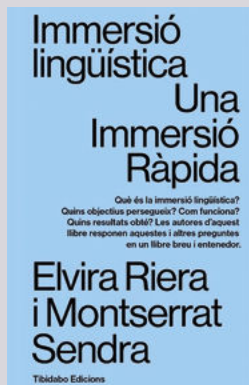

llibreria

***Immersió lingüística,
una immersió ràpida***
Elvira Riera, Montserrat Sendra

Tibidabo Edicions,
Barcelona, 2022

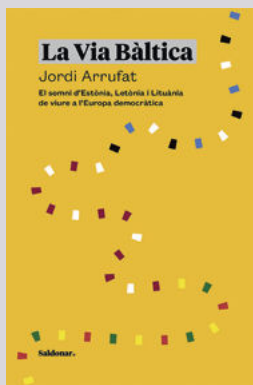
El model d'immersió lingüística va néixer a Santa Coloma de Gramenet als anys 1980. És un concepte que moltes vegades ha estat al centre de l'huracà. Però, què és la immersió? Com ha evolucionat aquesta tècnica pedagògica i la seva implementació? Aquest assaig ho planteja de forma divulgativa i apunta els reptes que té de cara al futur.

***La República Catalana
del 14 d'abril***
Pere Bosch

Rosa dels vents
Barcelona, 2022

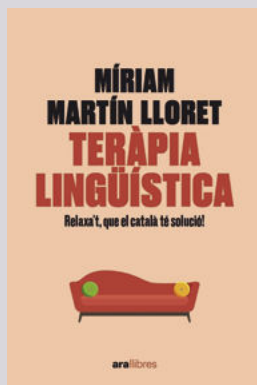
El 14 d'abril de 1931 va arribar la República. A Barcelona s'hi va proclamar la República catalana. Enmig d'una eufòria ciutadana que havia fet possible majories republicanes a les grans ciutats, rere aquestes proclamacions s'hi estava formant un nou règim que acabaria per cristal·litzar en la Generalitat de Catalunya. Un dia que va ser un tsunami polític a tot el país.

La Via Bàltica
Jordi Arrufat

Saldonar
Barcelona, 2022

El 23 d'agost de 1989 sis-cents noranta quilòmetres van quedar units per dos milions de bàltics que es van donar la mà per recuperar la sobirania dels seus països, perduda exactament 50 anys abans pel Pacte Molotov-Ribbentrop que els lliurava a l'URSS. Una acció que va ser clau per guanyar la seva independència. El llibre fa un interessant balanç i anàlisi de com es va organitzar la Via Bàltica i com han avançat les seves societats des de llavors.

Teràpia lingüística
Míriam Martín Lloret

Ara Llibres
Barcelona, 2022

Amb sentit de l'humor i amb vocació de no donar lliçons, aquest llibre pretén ser un text per refermar l'ús de la llengua catalana en un context advers. Davant l'atac sistemàtic per part de molts sectors del nacionalisme espanyol contra el català per tal de consolidar la seva situació de subordinació històrica, es posa en relleu que els canvis socials, com actualment pot ser el feminisme, fan evolucionar les llengües i els seus usos. Un llibre per agafar autoestima amb la llengua.

Tots els colors del negre
Jordi Borràs

Ara Llibres,
Barcelona, 2022

L'extrema dreta cada vegada guanya més terreny arreu d'Europa. Itàlia n'ha estat l'últim exemple. Aquest llibre recull l'auge del populisme xenòfob a Catalunya així com els casos de persecució engegats per aquests grups extremistes i la impunitat que gaudeixen. Una anàlisi de qui són, com s'organitzen i com actuen, així com de les seves formes de creixement. Una visió des de Catalunya amb una clara vocació europea. ■

eines

ACONSEGUIU
ELS NÚMEROS ANTERIORS

eines@irla.cat

SETEMBRE 2021

**ENTENDRE
(I COMBATRE)
LES DESIGUALTATS**

DESEMBRE 2020

**LA DEMOCRÀCIA
EN L'ERA DE LA
INTEL·LIGÈNCIA
ARTIFICIAL**

DESEMBRE 2021

**INDEPENDENTISME:
MIRADES
CAP AL FUTUR**

MAIG 2021

**SALUT
I JUSTÍCIA SOCIAL**

JUNY 2022

**ACTUALITZAR
LA POLÍTICA
LINGÜÍSTICA**

eines⁴⁴

PORTAL

Indústria, voluntat de sobirania

Chakir el Homrani

CONNEXIONS

Hidrogen: oportunitats industrials per Catalunya

Jordi Cartanyà Solé

Joan Ramon Morante

José Ramón Galán-Mascarós

Més indústria

és més Estat del benestar

Laura Pelay

Una nova força de treball per a una nova indústria: el futur de la Formació Professional

Oriol Homs

El Pacte Nacional per a la Indústria: política per a reindustrialitzar el país

Natàlia Mas

NAVEGADOR

Reindustrialització i política industrial en un món en crisi

Jordi Angusto

FÒRUM

Alícia Bosch

“Tota fàbrica que no aposti per les tecnologies vinculades a la nova indústria té els dies comptats”

Una conversa amb Roger Torrent

VARIABLES

Què està passant amb les cures a Catalunya?

Reptes i possibilitats d'acció política en perspectiva feminista

Núria Vergés Bosch

FULL DE CàLCUL

El treball essencial i la contradicció valor-precarietat

Marina Muñoz

Raquel Lorenzo

ARXIU

Gabriel Alomar: la síntesi de l'alliberament social i l'emancipació nacional

Roc Solà

EXPLORADOR

Sobirania mai cedida: el llarg camí cap al reconeixement constitucional dels indígenes d'Austràlia

Núria Franco-Guillén

Sebastian de Laile

John R. Parkinson

FINESTRA

“Competència i regulació en temps esvalotats”

Lina M. Khan

CLÀSSIC

Carta de la Forest

TRIBUT

Jane Austen

Ofèlia Carbonell

FILMOTECA

Un campament extraordinari

Jenn Díaz

PINZELL

La teoria del residu

Gerard Torres

GALERIA

La llum en la foscor

Núria Prieto

LLIBRERIA

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA